

Salla Collander

LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

”Hän otti minut huomioon, kuunteli ja arvosti”

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Helmikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Salla Collander: Lasten ja nuorten osallisuus lastensuojelun sijaishuollossa – ”Hän otti minut huomioon, kuunteli ja arvosti”

Pro Gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Helmikuu 2024

Tässä sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa on tarkasteltu sitä, millaisia sosiaalityön käytäntöihin liittyviä osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia lastensuojelun sijaishuollon nuoret kertovat päättäjille kirjoittamissaan kirjeissä sekä millaisia osallisuuteen liittyviä toiveita ja odotuksia he tuovat niissä esiin. Aineistona tutkielmassa on Pesäpuu ry:n julkaisu 101 kirjettä (Westlund ym. 2020), johon on koottu nuorten päättäjille kirjoittamia kirjeitä lastensuojelun henkilöstömitoitukseen vaikuttamiseksi.

Tutkielman teoriaosuus koostuu kahdesta eri kokonaisuudesta. Ensimmäinen, taustoittava osa, käsittelee sijaishuoltoa osana lastensuojeluprosessia edeten lastensuojeluasiakkuuden vaiheista kohti sijaishuoltoa, sijaishuollon toteuttamisen paikkoja sekä sosiaalityöntekijän vastuita ja velvollisuuksia sijaishuollossa. Teoriaosuuden toisessa osassa käsitellään lapsen osallisuutta tärkeimpien teorioiden, oikeudellisen näkökulman sekä aikaisempien tutkimusten valossa. Tutkielma on laadullinen ja analyysimenetelmänä on narratiivinen teemaattinen analyysi, jonka avulla nuorten kirjeistä on analysoitu osallisuuteen liittyviä tarinoita.

Nuorten osallisuuteen tai osattomuuteen liittyvät tarinat pitivät sisällään vuorovaikutukseen ja kohdatuksi tulemiseen, tiedon saamiseen, vaikuttamiseen ja päätöksentekoon sekä kuulumisen tunteeseen tai sen puuttumiseen liittyviä kokemuksia. Nuorten osallisuuden toiveisiin ja odotuksiin liittyvät tarinat käsitelivät toiveita nähdyksi ja kohdatuksi tulemisesta, halua saada tietoa itseään koskevista asioista sekä halua vaikuttaa sijaishuollon erilaisiin käytäntöihin.

Tarinoissa korostuivat osattomuuden kokemukset erityisesti suhteessa sosiaalityöntekijöihin, mutta toisaalta kirjeiden tarkoitus oli vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitukseen, joten sen voi katsoa todennäköisesti vaikuttaneen tarinoiden sisältöön. Tästä huolimatta kaikkien teemojen kohdalla oli löydettävissä myös kokemuksia osallisuuden toteutumisesta. Osallisuuden ja osattomuuden kokemukset liittyivät sosiaalityöntekijöiden lisäksi sijaishuoltopaikan työntekijöihin, muihin sen lapsiin ja nuoriin, lähiyhteisöihin ja jopa yhteiskuntaan. Eniten nuorten toiveissa ja odotuksissa painottui toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi. Nuoret eivät tuoneet esiin toiveita päättää asioista itsenäisesti, vaan mahdollisuuden vaikuttaa niihin.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että lasten ja nuorten osallisuuden kokemukset lastensuojelun sijaishuollon käytännöissä ilmenevät usealla eri tavalla. Osallisuuden perustana on kohtaaminen ja nähdyksi tuleminen sekä tiedon saaminen. Aktiivisempi osallisuuden tapa on omaan elämään ja päätöksiin vaikuttaminen. Syvimmillään ja laajimmillaan osallisuuden kokemus on kuulumista lähiyhteisöihin ja yhteiskuntaan. Kohtaamisen ja nähdyksi tuleminen merkitys nuorten kokemuksissa on suuri, joten tähän panostamalla on mahdollista vaikuttaa osallisuuden toteutumiseen entistä paremmin.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, lapsen osallisuus, kokemus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Salla Collander: Participation of children and youth in substitute care – “He took me into consideration, listened to me and appreciated me”

Thesis type

Tampere University

Master's Thesis

February 2024

This master's thesis on social work examines what kind of experiences of participation and non-participation in social work practices young people in substitute care tell decision-makers in their letters and what kind of hopes and expectations they bring out in them. The material for the thesis is the publication called 101 kirjettä (Westlund et al. 2020) by Pesäpuu ry (a national child welfare organization), which contains letters written by young people to decision-makers to influence the personnel measurement of child protection services.

The theoretical part of the thesis consists of two different entities. The first, backgrounding part deals with substitute care as part of the child protection process, moving from the stages of child protection clientship towards substitute care, places of substitute care, and the responsibilities of a social worker in substitute care. The second part of the theory section deals with the child's involvement in the light of the most important theories, legal point of view, and earlier studies. The thesis is qualitative, and the method of analysis is narrative thematic analysis, which has been used to analyze stories related to participation from the letters of young people.

Stories related to the participation or non-participation of young people included experiences related to interaction and being confronted, gaining information, influencing and decision-making, as well as feelings of belonging or lack thereof. Stories related to the hopes and expectations of youth participation dealt with hopes of being seen and met, the desire to be informed about matters concerning themselves, and the desire to influence the various practices of substitute care.

The stories emphasized the experiences of non-participation, especially in relation to social workers, but on the other hand, the letters were intended to influence the personnel measurement of social workers in child protection services, so it can be considered likely that it affected the content of the stories. Despite this, experience of participation was also to be found in all themes. In addition to social workers, the experiences of participation and non-participation were related to the workers of the foster care facility, other its children and young people, the closest communities and even society. Most of the hopes and expectations of the young people were focused on the desire to be seen and confronted. Young people did not bring up the hopes of making decisions independently, but the opportunity to influence them.

In conclusion, the experiences of children and young people's participation in substitute care practices in child protection are expressed in several different ways. The basis of inclusion is confronting and being seen, as well as gaining knowledge. A more active way of participation is influencing one's own life and decisions. At its deepest and broadest way, the experience of participation is belonging to the closest communities and society. The importance of confronting and being seen in the experiences of young people is great, so by investing in this, it is possible to have a better impact on the implementation of participation.

Keywords: Child protection, substitute care, child participation, experience

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin Originality Check service.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
2. SIJAISHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄÄ	7
2.1 Lastensuojelun asiakkuus ja avohuollon tukitoimet.....	7
2.2 Lastensuojelun sijaishuolto	10
2.3 Lapsen edun mukainen sijaishuoltopaikka.....	14
2.4 Sijaishuollon sosiaalityöntekijän vastuut ja velvollisuudet.....	17
3. NÄKÖKULMIA LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUTEEN.....	20
3.1 Lapsen osallisuuden teoretisointia	21
3.2 Lapsen osallisuus oikeutena	23
3.3 Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta sijaishuollossa	26
4. TUTKIMUSASETELMA.....	31
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	31
4.2 Aineistona nuorten kirjeet päättäjille	32
4.3 Kokemus tutkimuskohteena	33
4.4 Narratiivinen tutkimus ja temaattinen analyysi.....	34
4.5 Analyysin toteuttaminen	36
4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	40
5. TULOKSET	42
5.1 Sosiaalityön käytäntöihin liittyvät osallisuuden ja osattomuuden kokemukset	42
5.1.1 Vuorovaikutus ja kohdatuksi tuleminen	42
5.1.2 Tiedon saaminen	46
5.1.3 Vaikuttaminen ja päätöksen teko	49
5.1.4 Kuulumisen tunne tai sen puute	52
5.2 Sosiaalityön käytäntöihin liittyvät osallisuuden toiveet ja odotukset	55
5.2.1 Toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi	56
5.2.2 Halu saada tietoa	58
5.2.3 Käytäntöihin vaikuttaminen.....	60
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	65
LÄHTEET.....	72

1. JOHDANTO

Tutkielmani aiheena on tutkia lasten ja nuorten kokemuksia osallisuudesta sijaishuollossa eli sitä, miten he kuvaavat osallisuuden kokemuksiaan tai niiden puuttumista. Aihe nousee omasta kokemuksesta lastensuojelun sijaishuollossa, jossa työskentelin reilun vuoden ajan sosiaalityöntekijän viransijaisuudessa. Lapsen osallisuuden toteutuminen aiheutti itselleni jatkuvaa riittämättömyyden tunnetta ja eettistä ristiriitaa sen suhteen, että byrokraattinen työ syö valtavasti työaika ja lapsen kohtaamiseen jää aikaa liian vähän. Myös muilla työyhteisöni sosiaalityöntekijöillä oli yhteisesti jaettu kokemus siitä, että työn olosuhteet eivät riittävästi mahdollistaneet lapsen osallisuuden toteutumista. THL:n kouluterveyskyselystä kootusta julkaisusta selviää, että sijoitetuista nuorista 29,2 prosenttia koki osallisuutensa olevan erittäin heikkoa vuonna 2023, kun taas vanhemman luona asuvista teini-ikäisistä osallisuutensa erittäin heikoksi koki vain 11,9 prosenttia. Vaikka erittäin heikon osallisuuden kokemus oli molemmissa ryhmissä viime vuosina kasvanut, sijoitettujen lasten kohdalla kasvu on ollut viimeisen kahden vuoden aikana suurempaa. (Niemi ym. 2023, 3.)

Sosiaalityössä kertyneen kokemukseni mukaan sijaishuollossa asuvat lapset ja nuoret ovat taustansa vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa. Varion ja kumppaneiden (2012) koostamassa lapsiasiavaltuutetun toimiston ”Suojele unelmia, vaali toivoa” -nimisessä julkaisussa tuodaan esiin nuorten suosituksia sijaishuollon kehittämiseksi. Julkaisu on koottu vuonna 2011 tehdyn sijaishuollon kiertueen pohjalta, jonka yhteydessä tavattiin lastensuojelun asiakkaana olevia nuoria Suomen eri paikkakunnilla. Raportin mukaan nuoret kokivat ennakkoluuloja, jotka vaikuttivat negatiivisesti heidän elämänsä. Lastensuojelun asiakkaat nähdään usein ongelmanuorina ja tavanomainenkin nuoruusiän oireilu liitetään sijoitettuna olemiseen. Nuoret kokivat kavereiden vanhempien suhtautuvan heihin usein epäillen ja varoen lastensuojelutaustan takia. Ennakkoluulot tulivat nuorilla vastaan myös koulussa ja lastensuojelutaustaa ei mielellään haluttu leimautumisen pelossa tuoda esiin. (Mt., 5, 19.) Tästä voi päätellä, että sijoitettujen lasten ja nuorten haavoittuvuus sekä leimautumisen pelko asettavat monenlaisia haasteita osallisuuden toteutumiselle vertaissuhteissa ja lähiyhteisöissä.

Yksi edellä mainitun julkaisun teemoista olikin nuoren osallisuus omassa elämässään. Osallisuuden kokemuksissa oli nuorten keskuudessa suurta vaihtelua. Osallisuuden toteutumista edisti nuorten näkemysten mukaan sosiaalityöntekijän pysyvyys, osallisuuden mahdollistaminen ja tuki

sijaishuoltopaikassa. Nuorten mielestä osallisuuden näkökulmasta kehitettävää löytyi sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuuden, vaihtuvuuden, vuorovaikutuksen säännöllisyyden ja päätösten perusteluiden suhteen. (Vario ym. 2012, 33.) Kokemukseni mukaan sosiaalityöntekijät usein toivoisivat ehtivänsä tavata lapsia enemmän ja vapaamuotoisemmin, jotta lapsen osallisuuden toteutumisen edellyttämä tutustuminen ja luottamuksellinen suhde lapseen syntyisi.

Tutkielman kautta on tavoitteena tuoda näkyviin lasten ja nuorten omia ajatuksia osallisuudesta ja sitä kautta sosiaalityöhön tietoa siitä, millaisiin, ehkä pieniinkin asioihin sosiaalityön käytännöissä olisi syytä panostaa, jotta lasten ja nuorten osallisuus olisi mahdollista toteutua. Tutkielman avulla tuon näkyväksi sellaisia sosiaalityön käytäntöjä ja pieniä tekoja, joissa lapsen tai nuoren osallisuuden on koettu toteutuneen hyvin sekä nuorten näkemyksiä siitä, miten sosiaalityössä olisi voitu toimia paremmin osallisuuden toteutumiseksi. Vaikka osallisuuden kokemus on jokaisella lapsella ja nuorella yksilöllinen, voidaan aikaisempiin tutkimuksiin ja teoriaan peilaamalla etsiä vahvistusta hyville osallisuuden edistämisen käytännöille.

Tutkielmani aineistona käytän Pesäpuu ry:n julkaisua 101 kirjettä (Westlund ym. 2020). Julkaisu sisältää nuorten kirjeitä päättäjille ja se on koottu lastensuojelun asiakasmitoitukseen vaikuttamiseksi. Tutkielman aineistoksi olen valinnut kirjeistä ne, joissa lapsen tai nuoren osallisuuteen liittyvät kokemukset sijaishuollosta nousevat esiin. Tutkimus on laadullinen ja tutkimusmenetelmäksi olen valinnut narratiivisen temaattisen analyysin. Analyysin avulla nostan seitsemän teemaa, joita tarkastelen niitä parhaiten kuvaavien kirjeiden kautta tarkemmin. Analyysin tukena käytän tutkielman teoreettista viitekehystä.

Aihepiirin taustoittamiseksi kuvaan aluksi luvussa 2 sijaishuoltoa osana lastensuojelujärjestelmää. Näin lukijalle avautuu käsitys sijaishuollon sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja työtä ohjaavasta lainsäädännöstä sekä niistä lapsista ja nuorista, joita sijaishuolto koskee. Tämän jälkeen luvussa 3 paneudun lapsen osallisuuden käsitteeseen teorioiden, oikeudellisen aseman sekä aiempien tutkimusten valossa. Luvussa 4 kerron tutkimuskysymyksistä, aineistosta, analyysimenetelmästä ja aineiston analyysin toteuttamisesta sekä tutkimuksen eettisistä kysymyksistä. Luvussa 5 käyn läpi tutkimukseni tuloksia ja lopuksi lukuun 6 olen koonnut johtopäätökset, jossa peilaan tuloksia suhteessa tutkielman teoreettiseen viitekehykseen.

2. SIJAISHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄÄ

Lapsiperheiden sosiaalihuollon palvelujärjestelmää muotoiltiin uudelleen vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistuksen myötä. Vuoden 2015 sosiaalihuoltolain uudistus toi sosiaalihuollon myönnettäväksi uusia palveluita, joista lapsiperheille erityisen tärkeitä olivat perhetyö sekä lapsiperheiden kotipalvelu. Viimeksi mainittuun lapsiperheet saivat subjektiivisen oikeuden tiettyjen laissa määriteltyjen edellytysten täytyessä. Tätä ennen valtaosa lapsiperheiden palveluista oli saatavilla vain lastensuojelun tukitoimina, jotka edellyttivät lastensuojelun asiakkuutta. (Alatalo ym. 2019, 9.) Uudistuksella tavoiteltiin avun hakemisen kynnyksen madaltamista sekä oikea-aikaisten palveluiden mahdollistamista ilman lastensuojelun asiakkuutta (HE 164/2014 vp, 1). Uusi sosiaalihuoltolaki velvoitti järjestämään palvelut asiakkaan tuen tarpeiden mukaisesti (Alatalo ym. 2019, 9).

Sosiaalihuoltolain (1301/2014 11 § ja 3 §) ja lastensuojelulain (417/2007 27 § ja 34 §) perusteella lapsiperheiden tuen tarpeet voidaan hahmottaa kolmelle eri tasolle. Näistä ensimmäisellä tasolla ovat yleiset tuen tarpeet, joissa ongelmat eivät ole vielä kasvaneet kovin suuriksi tai kasautuneet. Toisella tasolla ovat erityisen tuen tarpeet. Lapsen ollessa asiakkaana, erityisen tuen tarve tarkoittaa lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantavia tai sitä turvaamatta jättäviä kasvuolosuhteita tai sitä, että lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Kolmas taso on lapsen suojelun tarve. Tämän määrittely vastaa erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen määritelmää, mutta lisäksi lapsen on oltava lastensuojelun mukaisten palveluiden ja tukitoimien tarpeessa eikä sosiaalihuollon palveluilla kyetä vastaamaan lapsen palvelutarpeeseen. (Alatalo ym., 12.)

2.1 Lastensuojelun asiakkuus ja avohuollon tukitoimet

Käytännössä lastensuojeluasiasia tulee vireille silloin, kun lastensuojelun työntekijän tietoon tulee, että lapsi on lastensuojelun tarpeessa. Tieto voi tulla työntekijälle esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tai huoltajan yhteydenoton eli hakemuksen kautta. Lisäksi syntymättömästä lapsesta on mahdollista tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus jo raskausaikana. Ilmoitusvelvollinen henkilö voi myös

tehdä yhdessä lapsen tai huoltajien kanssa yhteydenoton sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioinnin käynnistämiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 5 luku; Lastensuojelun käsikirja THLb.) Kun sosiaalihuollon työntekijä saa työssään tiedon sosiaalihuoltoa tarvitsevasta henkilöstä, on kiireellisen avun tarve arvioitava viipymättä. Mikäli kyseessä on lapsi, joka on jäänyt vaille asianmukaista hoivaa ja tämä on välittömässä vaarassa, on lapsen huollon ja hoidon turvaamiseksi tehtävä tarvittaessa kiireellinen sijoitus. Kiireellinen sosiaalihuollon avuntarve voi syntyä tämän lisäksi esimerkiksi erilaisissa vaara- ja uhkatilanteissa tai onnettomuuksissa. Kiireellisen avun tarpeen arvioimisen lisäksi henkilöllä on oikeus myös kokonaisvaltaiseen palvelutarpeen arviointiin, jonka aikana on jo mahdollista käynnistää tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluita. (Lastensuojelulaki 417/2007 26 § ja 38 §; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 36 §; Araneva 2022, 147–149.)

Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu ratkaista ennen arvioinnin käynnistämistä, pitääkö palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvittää myös lastensuojelun tarvetta. Lastensuojelun selvittämisen tarve saattaa nousta esiin myöhemminkin, kun on saatu lapsen tilanteesta lisätietoja. Palvelutarpeen arviointi aloitetaan viipymättä, viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa asian vireille tulosta. Aikaa arvioinnin tekemiselle on enintään kolme kuukautta. Selvitystä tehdään yhteistyössä lapsen, tämän huoltajien ja tarpeen mukaan myös muiden läheisten kanssa. Yhteistyötä tehdään myös muiden yhteistyötahojen ja asiantuntijoiden kanssa, mikäli se on aiheellista. Lastensuojelun tarve tulee selvittää lapsen tai vanhempien mahdollisesta vastustuksesta huolimatta. Selvityksen lopuksi laaditaan kirjallinen yhteenveto, joka sisältää tiedot selvityksen lähtökohdista ja kestosta, toteutuksen tavoista, lapsen ja huoltajien näkemyksistä heidän tilanteestaan sekä sosiaalityöntekijän arvion ja perustelut lastensuojelun tarpeesta. Mikäli sosiaalityöntekijä arvioi, että lapsi on lastensuojelun tukitoimien tarpeessa, lastensuojelun asiakkuus alkaa ja lapselle laaditaan asiakassuunnitelma. Jos lastensuojelun tarvetta ei selvityksen perusteella ilmene, asiakkuutta lastensuojelussa ei aloiteta. (Lastensuojelulaki 417/2007 26 §; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 36 § ja 37 §; Lastensuojelun käsikirja THLc.)

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toteuttamiseen kuuluu asiakassuunnitelman tekeminen ja avohuollon tukitoimien järjestäminen. Lisäksi lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluvat lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä näihin liittyvät sijais- ja jälkihuolto. Lastensuojelulain 7 luvussa on säädetty avohuollosta ja sen tukitoimista tarkemmin. Hyvinvointialueen velvollisuus on järjestää avohuollon tukitoimia heti sen jälkeen, kun tarve lastensuojelulle on todettu. Tukitoimilla tähdätään lapsen myönteisen kehityksen tukemiseen ja edistämiseen. Niillä tavoitellaan myös vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien ihmisten kasvatustaitojen ja -mahdollisuuksien tukemista ja vahvistamista. Tukitoimia toteutetaan yhteistyössä heidän kanssaan

silloin, kun se on mahdollista. On myös huomioitava, että ensisijaista on lapsen ja tämän perheen toimeentulon sekä asumisen turvaaminen silloin, kun lastensuojelun tarve liittyy oleellisesti näissä oleviin puutteisiin. (Lastensuojelulaki 417/2007 3 §, 34 § ja 35 §.)

Asiakassuunnitelman merkitys on suuri ja se toimii välttämättömänä työvälineenä lapsi- ja perhekoh-
taisen lastensuojelun toteuttamisessa suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti lapsen etu huomioiden. Kirjattujen tavoitteiden ja suunniteltujen tukitoimien lisäksi asiakassuunnitelman tehtävänä on toimia työvälineenä lastensuojelun toteuttamisen arvioinnissa ja seurannassa. Se tulee tarkistaa vähintään kerran vuodessa. Asianmukaisesti tehty asiakassuunnitelma tukee myös jatkuvuuden toteutumista sil-
loin, kun työntekijät vaihtuvat. Lapsen asiakassuunnitelma toimii ikään kuin palvelulupauksena, sillä lastensuojelulaissa veloitetaan lähtökohtaisesti järjestämään ne palvelut ja tukitoimet, jotka asiakas-
suunnitelmaan on merkitty. Palveluista tai tukitoimista tulee kuitenkin aina tehdä erillinen hallinto-
päättös. (Lastensuojelulaki 417/2007 30 §, 33 § ja 36 §; Hallintolaki 434/2003 7 luku; Araneva 2022, 413–416.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia tulee järjestää lapsen ja perheen tuen tarpeiden mukaisesti. Avohuollon tukitoimena tulee tarjota tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseksi. Avo-
huollon tukea on myös lapsen koulunkäynnin, ammatin ja asunnon hankinnan, työhön sijoittumisen, harrastuksien, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisen ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyt-
täminen taloudellisesti tai muutoin niitä tukien. Lisäksi avohuollossa on järjestettävä hoito- ja tera-
piapalveluja lapsen kuntoutumisen tukemiseksi. Avohuollon palveluina tulee järjestää myös tehostet-
tua perhetyötä, perhekuntoutusta sekä muita mahdollisia palveluita lapsen ja perheen tueksi. Avo-
huollon palvelut tulee järjestää muiden perheille säädettyjen palveluiden lisäksi eli lastensuojelun
asiakkaana oleva perhe on oikeutettu saamaan myös muiden lakien nojalla lapsille ja perheille järjes-
tettäviä palveluita. Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaan avohuollon tukitoimet ovat ensi-
sijaisia lastensuojelua toteutettaessa. Lapsen etu toimii kuitenkin avohuollon ja sijaishuollon toteut-
tamisen ohjenuorana, joten sijaishuolto tulee järjestää viipymättä silloin, kun lapsen etu sitä vaatii.
(Lastensuojelulaki 417/2007 4 § ja 36 §.) Edellä esittelemäni lastensuojeluprosessi tuo näkyviin, että
lapsen osallisuuden toteutuminen prosessin jokaisessa vaiheessa on olennaista lapsen palveluiden tar-
peen selvittämiseksi ja tarpeita vastaavien palveluiden saamiseksi.

2.2 Lastensuojelun sijaishuolto

Sijoitettujen lasten määrä on kaksinkertaistunut kahden viimeisimmän vuosikymmenen aikana. Vuonna 2022 kodin ulkopuolelle eri päätöksillä sijoitettuja lapsia oli yhteensä 17 885. Huostaanotettuna tästä joukosta oli 11 477 lasta ja kiireellisesti sijoitettuna 4498 lasta. On kuitenkin huomioitava, että sama lapsi voi olla laskettuna näihin molempiin lukuihin, sillä huostaanottoa edeltää usein kiireellinen sijoitus. Uusia huostaanottoja oli kyseisenä vuonna 1652 ja huostaanotetuista lapsista yli kaksi kolmasosaa oli ollut saman vuoden aikana sijoitettuna myös kiireellisesti. (Forsell ym. 2023, 3–5.) Lapsen tai nuoren näkökulmasta katsottuna hän on siis saattanut kokea jo useita muutoksia elämässään ennen huostaanottoa. Kiireellisten sijoitusten lisäksi muutoksia on saattanut olla niin asuinpaikan, ihmissuhteiden kuin perherakenteidenkin osalta. Asuinpaikan vaihdokset vaikuttavat myös muihin lapsuuden tiloihin ja yhteisöihin. Esimerkiksi lapsen koulu saattaa muiden muutosten vuoksi vaihtua useamman kerran. (Laakso 2016, 162–163.) Muutosten lisäksi huostaanottoa edeltää usein monenlaisia lapselle eri tavoin haitallisia kokemuksia. Lapset ovat saattaneet kokea väkivaltaa, laiminlyöntiä tai raskaita perheristiriitoja. Lisäksi lapsen tai nuoren oma käytös, kuten päihteiden käyttö tai rikokset ovat voineet jättää lapseen jälkensä. Nämä kokemukset ovatkin usein syitä lapsen huostaanoton taustalla. (Pösö 2016, 21.) Huostaanoton perusteet löytyvät lastensuojelulain (417/2007) 40 §:stä:

”Lapsi on otettava hyvinvointialueen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos: (8.7.2022/610)

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.”

Tässä pykälässä mainituilla lastensuojelulain (417/2007) 7 luvun toimilla tarkoitetaan avohuollon tukitoimia ja 4 § taas määrittelee lastensuojelun keskeiset periaatteet. Pykälän viimeiset kaksi kohtaa siis tuovat esiin huostaanoton viimesijaisuuden muihin tukitoimiin nähden sekä edellytyksen erityiselle harkinnalle lapsen edun näkökulmasta. Lastensuojelulain (417/2007) 38 §:n mukaan kiireellisen sijoituksen kriteerit ovat muutoin samat kuin huostaanotonkin, mutta lisäksi lapsen on oltava välittömässä vaarassa, jotta kiireelliseen sijoitukseen voidaan ryhtyä.

Lastensuojelulain (417/2007) 49 § määrittelee lapsen sijaishuoltoa seuraavalla tavalla:

”Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.”

Käytännössä lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle voi tapahtua eri päätöksillä. Nämä päätökset eroavat toisistaan perusteiltaan, tarkoitukseltaan ja oikeudellisilta vaikutuksiltaan. Lapselle voidaan tehdä päätös kiireellisestä sijoituksesta, kiireellisen sijoituksen jatkamisesta tai päätös huostaanottamisesta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta. (Saastamoinen 2010, 4, 22.) Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus nähdään osittain samankaltaisina puuttumisen keinoina. Yhteistä näille kahdelle päätökselle on lain asetamat kriteerit sekä oikeusvaikutukset, mutta erona on päätösprosessi. Kiireellinen sijoitus edellyttää välitöntä puuttumista akuuttiin tilanteeseen, kun taas huostaanoton päätös vaatii pidempää valmistelua. (Lamponen 2016, 139.)

Päätöksen kiireellisestä sijoituksesta voi tehdä vain ammatilliset kelpoisuusehdot täyttävä hyvinvointialueen sosiaalityöntekijä. Kiireellinen sijoitus voi kestää yhdellä ja samalla viranhaltijapäätöksellä korkeintaan 30 päivää. Tuona aikana on tehtävä päätös joko kiireellisen sijoituksen lopettamisesta, sen jatkamisesta, huostaanotosta tai toimitettava huostaanottoa koskeva hakemus hallinto-oikeuteen. Mikäli 30 päivää ei riitä lapsen huostaanoton tarpeen tai tarvittavien tukitoimien selvittämiseen, on mahdollista tehdä päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta korkeintaan 30 päivän ajaksi. Jatkopäätöksen voi tehdä sosiaalityöntekijän kelpoisuuden omaava johtava viranhaltija tai virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä, jonka johtava viranhaltija on tehtävään määrännyt. Kiireellisen sijoituksen päätöstä edeltävästi tulee selvittää paitsi lapsen itsensä, myös vanhemman, huoltajan tai muun lasta hoitaneen ja kasvattaneen henkilön mielipide ja näkemykset asiasta. (Lastensuojelulaki 417/2007 8 luku; Lastensuojelun käsikirja THLa) Näiden asianosaisten mielipiteet kirjataan tarkoin lapsen asiakirjoihin (Saastamoinen 2010, 42). Mikäli mielipiteen selvittämisen aiheuttama viivästys olisi

haitallista lapsen terveydelle, kehitykselle ja turvallisuudella, voidaan selvittäminen jättää poikkeus-tilanteessa tekemättä. Tällaisessa tilanteessa henkilöä tulee tiedottaa asiasta mahdollisimman nopeasti päätöksen teon jälkeen ja varata hänelle mahdollisuus kertoa näkemyksensä asiaan sekä saada tietoa oikeuksistaan. (Lastensuojelulaki 417/2007 39 a §; Lastensuojelun käsikirja THLa.) Myös syy mielipiteen selvittämättä jättämisestä pitää kirjata lapsen asiakirjoihin. Päätös kiireellisestä sijoituksesta tulee toimittaa hallintolain mukaisella todisteellisella tiedoksiannolla kaikille asianosaisille. (Saastamoinen 2010, 42.) Kiireellinen sijoitus voi jatkua yli 30 päivää myös silloin, jos lapsesta on tehty tätä ennen huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle joko kiireellisen sijoituksen tai sen jatkopäätöksen aikana, tai jo edeltävästi ennen kiireellistä sijoitusta. Kiireellinen sijoituksen päättymisestä on tehtävä päätös, kun sen perusteet eivät ole enää olemassa tai kun sijoitus raukeaa. Sijoitus raukeaa silloin, kun huostaanottopäätöstä tai huostaanottohakemusta hallinto-oikeuteen ei ole tehty kiireellisen sijoituksen tai sen jatkon aikana. Lisäksi kiireellinen sijoitus voi päättyä suostumukseen perustuvaan huostaanottopäätökseen. (Lastensuojelulaki 417/2007 8 luku; Lastensuojelun käsikirja THLa.)

Huostaanottoasiaa valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä työparinsa kanssa. Mikäli lapsen huoltaja tai yli 12-vuotias lapsi eivät vastusta huostaanottoa, huostaanottopäätöksen tekee lastensuojelusta vastaava viranomainen eli käytännössä johtava viranhaltija. Huostaanottopäätöstä edeltävästi on selvitettävä alle 12-vuotiaan lapsen mielipide ja yli 12-vuotiaalle on varattava mahdollisuus tulla hallintolain mukaisesti kuulluksi. Myös lapsen huoltajalle, vanhemmalle tai muutoin lapsen hoidosta sekä kasvatuksesta vastaavalle henkilölle on järjestettävä vastaavanlainen mahdollisuus tulla kuulluksi. Kuulematta jättäminen on mahdollista vain kolmesta syystä. Hyväksyttävänä syynä voidaan pitää lapsen ja kuultavan puuttuvaa yhteydenpitoa, jolloin voidaan olettaa, että kuuleminen ei ole tarpeen. Kuuleminen ei ole välttämätöntä myöskään tilanteessa, jossa kuultavan asuin- tai olinpaikkaa olisi kohtuuttoman hankalaa selvittää. Kuuleminen voidaan jättää toteuttamatta myös, jos kuulemisesta voisi seurata lapsen kehitykselle tai turvallisuudelle vakavaa vaaraa. Tiedot asianosaisien kuulemisista tulee kirjoittaa tarkoin lapsen asiakirjoihin ja kirjata tulee myös syyt mahdolliselle kuulematta jättämiselle. (Lastensuojelulaki 417/2007 42 § ja 43 §; Hallintolaki 343/2003 34 §; Saastamoinen 2010, 24–27.) Huostaanottopäätös tulee toimittaa todisteellisesti tiedoksi kaikille niille asianosaisille, joilla on lastensuojelulain mukainen oikeus tulla kuulluksi huostaanottoasiassa (Lastensuojelun käsikirja THLe). Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai tämän huoltaja eivät anna suostumustaan huostaanottoon, päätöksen siitä tekee hallinto-oikeus lastensuojelun tehtyä asiasta hakemuksen. Hakemus hallinto-oikeudelle on tehtävä myös silloin, jos 12-vuotias lapsi tai tämän huoltaja vastustavat esitettyä sijaishuoltopaikkaa. Hakemuksen hallinto-oikeuteen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä työparinsa kanssa ja itse hakemuksen tekeminen kuuluu sosiaalihuollon johtavalle

viranhaltijalle tai tämän määräämälle viranhaltijalle. (Lastensuojelulaki 417/2007 43 §; Saastamoinen 2010, 27.)

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen voi tapahtua sijaishuoltoa määrittelevässä pykälässä mainittujen lisäksi myös muilla tavoin, kuten avohuollon tukitoimena tai yksityisen sijoituksen muodossa. Sijaishuollon määritelmä koskee kuitenkin vain lastensuojelulain 49 §:ssä esitettyjä tilanteita. Vuonna 2007 pykälää muutettiin niin, että sijaishuolloksi määriteltiin kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton lisäksi myös hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä tehdyt sijoitukset. (Lastensuojelulaki 317/2007 49 §; Saastamoinen 2010, 4–5.) Hallinto-oikeuden väliaikainen määräys lapsen olinpaikasta sekä hoidosta ja kasvatuksesta on mahdollista antaa silloin, kun lapsen huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Sijaishuoltoa määrittelevän pykälän tarkennus oli tarpeen, sillä vain lastensuojelun sijaishuollossa olevaan lapseen on mahdollista kohdistaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, joiden on havaittu olevan juuri sijoituksen alkuvaiheessa tarpeen. Ilman pykälän täsmennystä tämä ei olisi ollut mahdollista väliaikaismääräyksellä sijoitettujen lasten kohdalla. (Lastensuojelulaki 417/2007 83 §; Saastamoinen 2010, 5.)

Lapsen sijaishuolto yleensä konkretisoituu vasta huostaanottopäätöksen myötä. Sijaishuollossa lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta vastaavat viranomaiset. Vaikka huostaanotto rajaakin vanhempien oikeuksia, viranomaiset jakavat edelleen vastuuta lapsesta vanhempien kanssa. Niin lapsen huostaanoton taustalla olevat vaikeat kokemukset kuin huostaanoton aiheuttamat tunteet voivat vaatia enemmän työstämistä ja silloin pelkkä kodin vaihtaminen turvallisempaan ei välttämättä ole riittävä tuki. Lapselle voidaan tarvita lisäksi muita sijaishuoltoon integroitua palveluita. Huostaanottoa ei näin ollen tule nähdä pelkästään juridis-hallinnollisena päätöksenä, sillä sijaishuollon myötä sillä on myös hoidollinen, kasvatuksellinen ja kuntouttava ulottuvuus. Huostaanotto ei ole pysyvä, vaan se on voimassa toistaiseksi, joten pyrkimyksenä on lopulta lapsen ja syntymäperheen jälleenyhdistäminen. Vaikka pysyvä sijoitus ei ole muodollisesti mahdollista, monet sijoitukset kestävät useita vuosia ja ne saattavat kestää täysi-ikäisyyteen asti. Huostassapidon tarvetta ja sen purkamisen mahdollisuutta arvioidaan koko sijaishuollon ajan. Tämä on omiaan synnyttämään väliaikaisuuden tunnetta silloinkin, kun sijoitus ei tosiasiallisesti ole väliaikainen. (Pösö 2016, 19–21.) Sijaishuollon tehtävänä on määrittää, miksi lapsen oikeudet toteutuvat sijaishuollon avulla paremmin kuin syntymävanhempien tai muiden vastaavien kodissa. Sijaishuoltopaikan muodon valinta on yksi asia, jolla lapsen oikeuksien toteutumiseen pyritään vaikuttamaan. (Pösö 2016, 19.) Seuraavaksi kuvaan sijaishuollon toteuttamisen muotoja ja sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttavia seikkoja.

2.3 Lapsen edun mukainen sijaishuoltopaikka

Lastensuojelun sijaishuoltoa toteutetaan esimerkiksi perhehoitona, ammatillisissa perhekodeissa, laitoshuoltona tai järjestetään lapselle jokin muu lapsen tarpeiden edellyttämä sijoituspaikka. Sopivan sijaishuoltopaikan valinnan on perustuttava lapsen etuun sekä hänen yksilökohtaisiin tarpeisiinsa ja kehitykseensä. (Lastensuojelulaki 417/2007 50 §; Saastamoinen 2010, 7.) Sijaishuollossa olevan lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu pääosin sijaisvanhempien tai laitoksen työntekijöiden vastuulle. Lapsesta huolehtivat aikuiset ovat useimmiten hänelle entuudestaan vieraita aikuisia, ja heidän kanssaan asuu myös muita sijoitettuja lapsia, joiden kanssa arkea jaetaan. Sijaishuoltopaikkojen olosuhteet muistuttavat kodin olosuhteita, mutta samalla hoito ja huolenpito toteutuu julkisen vallan ja ohjauksen alla. Sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöt ja -edellytykset määräytyvät laissa säädettyjen reunaehtojen mukaisesti. (Laakso 2019, 15–16.)

Perhehoitoa toteutetaan sijaiskodeissa sekä ammatillisissa perhekodeissa. Perhehoitajan omassa kodissa eli sijaiskodissa lapsen hoito ja kasvatustapahtuu perhehoitajalain mukaisella toimeksiantosopimuksella. Tällöin perhehoitaja ja sijoitettu lapsi asuvat yhdessä. Poikkeuksena on itsenäistymisen kynnyksellä oleva nuori, joka voi asua erillisessä asunnossa aivan sijaiskodin läheisyydessä. Sijaiskodissa hoidon ja kasvatuksen on tarkoitus olla mahdollisimman samankaltaista tavanomaiseen perheeseen ja kotiin nähden. Sijaiskodissa voi samanaikaisesti asua enintään neljä lasta. Tällä tarkoitetaan sekä sijoitettuja että perhehoitajan kanssa muutoin asuvia alaikäisiä lapsia. Tietyin poikkeuksin ja edellytyksin hoidettavia lapsia voi kuitenkin asua perhehoitajan luona korkeintaan seitsemän. Sijaiskodissa ei ole mahdollista kohdistaa sijoitettuun lapseen lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, lukuun ottamatta lapsen ja läheisen yhteydenpidon rajoitusta. (Perhehoitolaki 263/2015; Saastamoinen 2010, 9.)

Ammatillinen perhekoti asettuu sijaishuoltomuotona sijaiskodin ja laitoksen välille. Ammatillisessa perhekodissa kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä asuu yhteisessä kodissa lasten kanssa. Tämän lisäksi henkilöstöllä tulee olla tehtävään soveltuva koulutus. Käytännössä ammatillisten perhekotien muodot, koot, tilat ja hoidollinen erityisosaaminen vaihtelevat eikä laista löydy kovin selkeää määrittelyä ammatillisille perhekodeille. Osalla ammatillisista perhekodeista on myös aluehallintoviraston myöntämä laitoslupa, jolloin perhekodeissa voidaan kohdentaa lapsiin lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Ammatillisiin perhekoteihin sijoitetaan useimmiten sellaisia

lapsia, joita ei voi sijoittaa sijaisperheeseen esimerkiksi lapsen vaativan hoidontarpeen vuoksi. (Perhehoitolaki 263/2015; Saastamoinen 2010, 9–10.)

Lastensuojelun laitoshuolto voidaan järjestää vastaanottokodeissa, lastenkodeissa, nuorisokodeissa, koulukodeissa ja muissa edellisiin rinnastettavissa lastensuojelulaitoksissa. Lastensuojelulaitoksia löytyy niin valtion, kuntien kuin yksityisten yhteisöjen ylläpitäminä. Lastensuojelulaitosten kasvuolosuhteista, toimitiloista, henkilöstöstä ja muista reunaehdoista säädetään lastensuojelulaissa tarkemmin. Yksityinen taho tarvitsee aluehallintoviraston luvan lastensuojelulaitoksen perustamiseen tai olemassa olevan laitoksen muutokseen. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 10.) Yksityisten sosiaalipalveluiden valvonnasta annetussa laissa (603/1996) säädetään tarkemmin näiden palveluiden järjestämisen edellytyksistä ja valvonnasta. Käytännössä yksityisten sosiaalipalveluiden valvonnasta vastaa asianomainen lääninhallitus ja kunta, jossa palvelua toteutetaan. Kunnassa valvonta kuuluu sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle ja sen osoittamalle viranhaltijalle. Yleisellä tasolla yksityisten sosiaalipalveluiden ohjauksesta ja valvonnasta vastaa asianomainen ministeriö. (Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996 8 §.) Laitoshuolto on tarkoitettu erityisesti vaikeahoitoisille ja erityisosaamista edellyttävillä lapsilla ja henkilöstöltä edellytetään tehtävän vaatimaa ammattitaitoa. Laitosluvan saaneissa lastensuojeluyksiköissä on tarvittaessa mahdollisuus soveltaa lastensuojelulaissa mainittuja rajoitustoimenpiteitä. Laitoshuolto soveltuu sijaishuollon järjestämiseen parhaiten väliaikaiseen sijoituksen tarpeeseen, jolloin tarvitaan myös tiivistä työskentelyä lapsen vanhempien kanssa. Pidempiaikaisessa hoidossa on yleensä tavoiteltava lapsen perhehoitoon sijoittamista. Tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, esimerkiksi silloin, jos lapsi on erityisen vaikeahoitoinen. (Saastamoinen 2010, 10–11.)

Sijaishuoltopalveluiden kehityksessä on havaittavissa muutos, jossa palvelut keskittyvät yhä enemmän yksityisiin isoihin palveluntuottajiin, jotka ovat erikoistuneet palvelussaan erilaisten lasten ja nuorten haasteiden mukaan tarjoamalla erityisosaamista vaikkapa mielenterveysongelmiin tai koulunkäynnin haasteisiin. (Laakso 2019, 16.) Kuntaliiton vuonna 2017 tekemässä lastensuojelun kuntakyselyssä noin kolmannes kunnista arvioi sijoittavansa lapsia kodin ulkopuolelle puutteellisten mielenterveyspalveluiden vuoksi. Lasten mielenterveyspalveluiden puutteet lastensuojeluasiakkaiden kohdalla olivat havaittavissa myös viisi vuotta tätä aiemmin tehdyssä vastaavassa kyselyssä. (Kuntaliiton lastensuojelukysely 2018.) Mielestäni ei näin ollen ole kovinkaan yllättävää, että sijaishuoltopalveluissa on havaittu tarvetta erityisesti mielenterveysongelmiin liittyvän erityisosaamisen lisäämiselle. Lapsen edun toteutumisen kannalta vaikuttaa kovin ristiriitaiselta, että lastensuojelun räätälöidyillä sijaishuoltopalveluilla yritetään paikata mielenterveyspalveluiden puutteita, kun

terveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palveluita kehittämällä pystyttäisiin vastaamaan lasten ja perheiden tarpeisiin huomattavasti paremmin sekä mahdollisesti välttymään jopa sijoitukselta. Toivonen (2017) toteaaakin, että psyykkisesti oireilevien nuorten paikka ei lähtökohtaisesti ole lastensuojelussa pelkästään psyykkisen oireilun takia, vaan lapsen sijoituksen syynä on usein silloin myös muita kotioloihin tai vanhemmuuteen liittyviä lastensuojelullisia huolia. Mikäli lastensuojelullista syytä sijoitukselle ei ole, tulisi psyykkisesti oireilevaa lasta tai nuorta hoitaa ensisijaisesti julkisen terveydenhuollon palveluissa. Lasten ja nuorten psykiatrinen hoito on kuitenkin aliresursoitua ja tästä syystä osa hoidon tarpeessa olevista lapsista ja nuorista joutuvat hoidettavaksi lastensuojeluun. (Mt., 97.)

Muulla tavoin lapsen sijaishuoltoa järjestettäessä tulee sijaishuoltopaikan valinta arvioida erityisesti lapsen tarpeiden mukaisesti. Aina lastensuojelulain mukainen sijaishuoltopaikka ei riittävästi vastaa lapsen tarpeita. Lapsi voi olla esimerkiksi sairaalahoidon tarpeessa, jolloin sijaishuollossa oleva lapsi on mahdollista sijoittaa sairaanhoidon yksikköön. Lapsen sijoitus muualle kuin lastensuojelun sijaishuollon yksikköön on kuitenkin poikkeus ja ratkaisun tulee pohjautua lapsen tarpeisiin ja huostaanoton perusteisiin. Lapsi on mahdollista sijoittaa väliaikaisesti myös kotiin vanhempansa tai muun huoltajansa luokse, mutta tähän täytyy löytyä erityinen peruste huostaanottoon liittyen. Useimmiten kotiin sijoittaminen liittyy lapsen kotiin palaamisen valmisteluun ja voi kestää pisimmillään kuuden kuukauden ajan. (Saastamoinen 2010, 11–12.)

Sijoitushetkellä alle kaksivuotias lapsi voidaan tapauskohtaisesti harkiten ja tietyin edellytyksin sijoittaa lastensuojelun viranomaispäätöksellä myös vankilan perheosastolle. Sijoituksen on kuitenkin päätyttävä viimeistään lapsen täyttäessä kolme vuotta. Vastuu lapsen sijoittamisesta vanhempansa kanssa vankilaan siirtyi vankeinhoitolaitokselta lastensuojelun viranomaiselle vuoden 2010 lastensuojelulain muutosten myötä. Muutos tehtiin lapsen aseman parantamiseksi ja se vahvisti myös vanhempien oikeusturvaa sijoituspäätöksen tekemisen osalta. Pääsääntöisesti lasten sijoittaminen vankilan perheosastolle tulisi tapahtua avohuollon sijoituspäätöksellä. Sijoitus on kuitenkin mahdollista myös kiireellisenä sijoituksena tai huostaanottona sekä hallintotuomioistuimen väliaikaismääräyksellä. Rikosseuraamuslaitosta tulee kuitenkin kuulla ennen sijoituspäätöksen tekemistä. Yhteistyö Rikosseuraamuslaitoksen kanssa on sijoituksen arvioinnin edellytys. (Saastamoinen 2010, 19–21.)

2.4 Sijaishuollon sosiaalityöntekijän vastuut ja velvollisuudet

Lastensuojelun asiakkuuden alkaessa lapselle tulee nimetä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Tällä työntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilölakiin perustuva oikeus toimia sosiaalityöntekijänä tai tilapäisenä sosiaalityöntekijänä. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015 7 § ja 12 §; Saastamoinen 2010, 73.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakasmäärää säätelevä mitoitus tuli voimaan vuoden 2022 alusta, jolloin lastensuojelulain 13 b §:ään tehtiin muutos. Muutoksen myötä yhdellä lapsen asioista vastaavalla lastensuojelun sosiaalityöntekijällä saa olla korkeintaan 35 asiakaslasta ja vuoden 2024 alussa tämä enimmäismäärän on tarkoitus pudota niin, että yhdellä sosiaalityöntekijällä saa olla korkeintaan 30 lasta asiakkaanaan. (Lastensuojelun käsikirja THLd.) Muutoksen avulla pyritään lapsen oikeuksien toteutumiseen lastensuojelussa ja turvataan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tavoitteiden toteutumista vähentämällä sosiaalityöntekijöiden työkuormaa. Näin sosiaalityöntekijälle jää enemmän aikaa perehtyä lapsen tilanteeseen ja hänellä on paremmat mahdollisuudet tehdä sosiaalityötä lapsen edun mukaisesti. (HE 170/2021.)

Yleisemmällä tasolla lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulle kuuluu lapsen lastensuojelutarpeen selvittäminen, lastensuojeluasiakkuudesta päättäminen sekä lastensuojeluasioiden hoitaminen. Vaikka kokonaisvastuu lapsen asioiden hoitamisesta kuuluukin sosiaalityöntekijälle, voi muita lastensuojelun työntekijöitä työskennellä sosiaalityöntekijän apuna lastensuojeluasioiden hoitamiseksi. (Saastamoinen 2010, 74.) Lastensuojelulaki (417/2007) säätää tarkemmin tiettyjä asioita lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviksi, valmisteltaviksi ja päätettäviksi. Kati Saastamoinen (2010) on koonnut kaiken kaikkiaan 71 kohtaa sisältävän listan lastensuojelulain määrittämistä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävistä. Osan tehtävistä voi tehdä myös muu lastensuojelun työntekijä. (Mt., 75–79.)

Yleisiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen edun toteutumisen valvominen, lapsen tai nuoren avustaminen puhevallan käytössä, tarvittaessa edunvalvojan järjestäminen lapselle, lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvät tehtävät, henkilökohtaiset tapaamiset lapsen kanssa, kirjaaminen, asiakassuunnitelmien tekeminen, lapsen neuvottelut ja kuuleminen sekä mielipiteen selvittäminen asiaan osallisten kohdalla. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 75–77.) Sosiaalityöntekijä vastaa lapsen osallisuuden toteutumista. Tämä edellyttää lapsen tapaamisia, perehtymistä riittävästi lapsen tilanteeseen sekä lapsen kokemuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin elämäntilannettaan koskien. Sosiaalityöntekijän

on myös annettava lapselle iän ja kehitystasonsa mukaisesti tietoa asiakkuuttaan sekä omaa ja perheensä tilannetta koskien. (Lastensuojelun käsikirja THLd.)

Lastensuojelun sijaishuollossa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu edellisten lisäksi lapsen olinpaikkaa, kasvatusta, hoitoa, valvontaa ja muuta huolenpitoa, lapsen tarpeiden mukaista terveydenhuoltoa ja opetusta koskevat päätökset. Sosiaalityöntekijä arvioi sijoituksen aikana, täyttyvätkö huostaanoton jatkamisen edellytykset. Lisäksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu yhteistyön tekeminen, tietojen antamisesta lapselle huolehtiminen, yhteydenpidon tukeminen lapsen ja tämän läheisten välillä. Sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on myös tavattava lasta. Valvontaan liittyviä vastuita sosiaalityöntekijällä on lapsen käyttövaroista, palveluiden saannista, rajoitustoimenpiteistä sekä yleisesti sijaishuoltopaikan toiminnasta. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 79.)

Lastensuojelun päätökset, jotka liittyvät erityisesti sijaishuollossa olevan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin, ovat sijaishuollossa toteutettaviin rajoitustoimenpiteisiin, itsenäistymisvaroihin sekä jälkihuoltoon liittyvät päätökset. Lisäksi lastensuojelun sijaishuollossa lapsen oma sosiaalityöntekijä valmistelee esimerkiksi sijaishuollon muutospäätöksen, huostassa pidon lopettamista tai jatkamispäätöksen, yhteydenpidon rajoittamispäätöksen sekä erityisen huolenpidon aloittamista ja jatkamista koskevan päätöksen. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 77–78.)

Bardyn (2013, 74) mukaan lastensuojelun erityisyydestä kertoo paljon se, että lasta tulee suojella myös asianosaisten sitä vastustaessa. Lapsen edun mukainen harkinta ei ole kuitenkaan pelkästään lapsen suojaamisen tarpeen arvioimista, kuten aiemmin on ollut tapana, vaan lapsen oikeus osallisuuteen on nykyisin osa lapsen edun mukaista harkintaa. On havaittu, että lapsen osallisuuden ja autonomisuuden tukemisella on suuri merkitys lapsen normaalin kehityksen kannalta, sillä kyseessä on yksi ihmisen perustarpeista. Osallisuuden mahdollistamisella on myös vaikutuksensa lapsen suojelemisen onnistumiselle ja siksi onkin tärkeää, että lapselta itseltään kysytään esimerkiksi hänen elämäänsä liittyvistä tapahtumista. Lapsen mielipiteille tulee antaa painoarvoa, mutta päätöksentekoa ei tule jättää yksin lapsen vastuulle. Lapsella on oikeus suojeluun myös silloin, kun hän on osallisena asian käsittelyssä. (Pajulammi 2014, 191–193.)

Tarja Pösö (2016, 11) kuvaa lapsen huostaanottoa julkisen vallan päätöksenä ja puuttumisena perheen ja vanhemmuuden suhteisiin silloin, kun lapsen hoito ja kasvatusta nähdään toteutuvan perheessä yhteiskunnan näkökulmasta puutteellisesti. Päätös edellyttää laissa säädettyä oikeutta puuttua perheen

tilanteeseen ja tarkoituksena on samanaikaisesti osittain sekä rajoittaa että edistää perheen jäsenien perus- ja ihmisoikeuksia. Yleisimmin huostaanotossa vanhempien oikeuksiin puututaan rajoittavasti ja pyrkimyksenä on näin vahvistaa lapsen oikeuksia. Näiden eri intressien erottaminen toisistaan ei kuitenkaan ole aina kovin helppoa ja esimerkiksi päätöksentekohetkellä sijaishuollon tulevia vaikutuksia voidaan tiettyihin todennäköisyyksiin pohjaten vain ennakoida ja spekuloida. (Mt.)

Lastensuojelun päätöksenteossa on huomioitava lapsen oikeus niin osallisuuteen kuin suojeluunkin. Näiden kyseisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on lähtökohtaisesti turvattava mahdollisimman hyvin, mutta joskus voidaan joutua tilanteeseen, jossa lapsella on oikeus tulla suojelluksi paitsi muilta, niin myös omalta itseltään. Vaikka lähtökohtana on molempien oikeuksien turvaaminen mahdollisimman pitkälle, niin lapsen oikeus suojeluun on ensisijainen suhteessa lapsen osallistumisen oikeuteen. (Toivonen 2017, 147–148.) Näiden kahden oikeuden välillä punnitseminen tulee esimerkiksi esiin lastensuojelun sijaishuollossa silloin, kun joudutaan rajoittamaan lapsen tai nuoren oikeuksia lastensuojelulaissa määritellyin rajoitustoimenpitein. Lapsen ja huoltajien mielipide kuullaan, mutta tästä huolimatta lasta voidaan joutua suojelemaan omalta itseltään tai muilta esimerkiksi yhteydenpitoa tai liikkumisvapautta rajoittamalla.

Vaikka lastensuojelussa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviä on paljon, Riitta Laakson (2019) tutkimuksen mukaan sijaishuollon sosiaalityöntekijä jää lapselle hyvin etäiseksi eikä juurikaan näy lapsen arjessa muutoin, kuin asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Tutkimuksen mukaan lapset eivät useinkaan tavanneet sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken tai muistaneet tällaista tapahtuneen. Myös yhteydenpito lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä oli harvinaista. Lisäksi lapsella ei yleensä itsellään ollut sosiaalityöntekijän yhteystietoja. Lapset kertoivat kuitenkin tietävänsä, mistä yhteystiedot tarvittaessa saa. Lapset tiedostivat sosiaalityöntekijän tekemän päätöksiä heidän asioissaan, mutta tästä huolimatta vain harva otti yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä. Lapset toivoivat henkilökohtaisempaa kohtaamista ja yhteydenpitoa ylipäätään ammattilaisten kanssa, sosiaalityöntekijät mukaan luettuina. Sosiaalityöntekijän merkitys oli lapselle suurempi silloin, kun työntekijä oli pidempiaikainen. Myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus näkyi lasten vastauksissa ja aiheutti heissä turhautumista. Sosiaalityöntekijöiden olennaisena tehtävänä on valvoa lasten hyvinvointia ja etua, sekä huolehtia sijaishuoltopaikkojen valvonnasta. Tutkimus vahvisti kuitenkin huolta lasten oikeuksien toteutumisesta, sillä lapsen suhde sosiaalityöntekijään jäi harvakseltaan tapahtuvien asiakassuunnitelmanneuvotteluiden yhteydessä tapahtuvien tapaamisten varaan ja vaihtuvuus sosiaalityöntekijöissä on suurta. (Mt., 49–52.)

3. NÄKÖKULMIA LASTEN JA NUORTEN OSALLISUUTEEN

Keskeisimpänä käsitteenä tutkielmassani on lapsen osallisuus. Osallisuus sisältää laajasti katsottuna yhteisöön liittymisen, siihen kuulumisen ja vaikuttamisen. Lapsen identiteetin kehitykselle on tärkeää, että hän saa olla osallinen omien asioidensa käsittelyssä ja osallistua toimintaan eri yhteisöissä, joihin hän kuuluu. Lapselle merkittäviä yhteisöjä ovat esimerkiksi perhe, suku, asuinalue tai muut lapsen elämään kuuluvat yhteisöt ja niihin osallistuminen täydentää lapsen ymmärrystä omasta itsestään. (Hotari ym. 2009, 149.) Myös Orasen (2008) mukaan osallisuus käsitteenä tarkoittaa tiedon-saantioikeutta itseä koskeviin asioihin sekä mahdollisuuksia vaikuttaa niihin näkemyksensä esiin tuomalla. Osallistumisella taas tarkoitetaan konkreettisempaa toimintaa osallisuuden toteutumiseksi. Osallisuus ei voi rakentua ilman vastavuoroisuutta eli se vaatii yhteisöltä yksilöiden huomioimista ja yksilön näkökulmasta taas mukaan pyrkimistä yhteisöön. Myös lasten kohdalla vastavuoroisuus on edellytys osallisuuden toteutumiselle. Lapsi tulee ottaa mukaan asioiden käsittelyyn, jotta hän voisi niihin vaikuttaa. Lasten ja nuorten osallisuuden katsotaan yleensä olevan riippuvuussuhteessa aikuisiin ja aikuisten vallankäyttöön. (Mt., 9.)

Kiilakoski (2008) määrittelee osallisuutta myös sen vastakohtien kautta, joita ovat välinpitämättömyys, osattomuus, syrjäytyminen ja vieraantuminen. Välinpitämättömyyden ympäristöä kohtaan aiheuttaa haluttomuutta vaikuttaa asioihin ja usein asenne saattaa syntyä siitä, että yksilön vaikuttamis-mahdollisuudet isoihin päätöksiin koetaan olemattomiksi. Osattomuus taas näkyy yksilön yhteiskunnallisessa asemassa esimerkiksi taloudellisen, kulttuurisen tai sosiaalisen pääoman vajeina. Osattomuuden kokemus syntyy siitä, että henkilö on yrityksistä huolimatta jätetty huomioimatta. Syrjäytymisellä tarkoitetaan tapahtumasarjaa, joka johtaa henkilön putoamiseen yhteiskunnan normaaleista toiminnoista, kuten esimerkiksi koulutuksesta työelämästä, hyvinvoinnin kannalta tarpeellisista palveluista tai sosiaalisista suhteista. Osallisuuden kannalta lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyllä on suuri merkitys, mutta se ei kuitenkaan riitä. Myös niiden lasten ja nuorten osallisuutta tulee tukea, jotka eivät kuulu syrjäytymisvaarassa olevien joukkoon. Laajin osallisuuden puutteen ilmenemis-muoto on henkilön vieraantuminen omasta itsestään, ympäristöstään, työstään, yhteiskunnastaan ja ekosysteemistään. (Mt., 11–12.)

3.1 Lapsen osallisuuden teoretisointia

Roger A. Hart (1992) on kuvannut lasten osallisuutta tikapuumallin avulla, joka pohjautuu Sherry Arnsteinin (1969) kehittelemiin Kansalaisen osallisuuden portaihin. Hartin tikapuumallissa kolme alinta tasoa kuvaavat näennäistä osallisuutta, jossa lasten aito osallisuus ei toteudu. Ensimmäinen porras on *manipulointi*, joka tarkoittaa, että esimerkiksi aikuiset manipuloivat lapsia mukaan vaikuttamistoimiin, joista heillä ei ole vielä ymmärrystä. Toinen porras on nimeltään *koristelu*, joka voi tarkoittaa esimerkiksi lasten pukemista johonkin tarkoitukseen liittyviin T-paitoihin tai lasten esiintymistä vaikkapa laulaen tai tanssien vaikuttamiseen liittyvissä tapahtumissa. Tällä portaalla lasten ei kuitenkaan väitetä olevan tapahtuman takana, joten porras on siksi askeleen manipulointia korkeammalla. Kolmas porras on *muodollinen* vaikuttamisen mahdollisuus. Tällä portaalla lapselle annetaan muodollinen mahdollisuus sanoa kantansa, mutta hänellä on vähän tai ei lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa käsillä olevaan asiaan tai vaikuttamisen tapaan. Lapsella ei myöskään ole juurikaan tai ei lainkaan mahdollisuutta muodostaa omaa näkemystään asiaan. Seuraavat viisi porrasta kuvaavat aitoa lasten osallisuutta, jossa osallisuus kasvaa portaalta toiselle. Portaista neljäs on lapsen *mahdollisuus ottaa osaa ja saada tietoa*. Tämä taso edellyttää neljän kriteerin täyttymistä. Lapsen on ymmärrettävä tapahtuman tarkoitus. Hänen tulee myös tietää, kuka on päättänyt hänen osallisuudestaan tapahtumaan ja millä perustein. Lapsella tulee olla merkityksellinen rooli tapahtumassa ja viimeisenä heidän osallistumisensa tulee olla tietoon pohjautuvaa ja vapaaehtoista. Viides porras on *kuulluksi ja informoiduksi tuleminen*. Tämä tarkoittaa tilannetta, joissa aikuiset ovat tapahtumasta päävastuussa, mutta lapset ymmärtävät mistä prosessissa on kyse ja heidän mielipiteensä otetaan vakavasti tapahtumaan liittyen. Kuudes porras on osallistumista käytännön tasolla eli *aikuislähtöinen ja jaettu päätöksenteko lasten kanssa*. Seitsemännellä portaalla kyseessä on *lapsilähtöinen ja lasten ohjaama toiminta*. Aikuisten rooliksi tällä tasolla jää lasten tukeminen ja toiminnan mahdollistaminen. Kahdeksas porras on *lapsilähtöistä toimintaa ja jaettua päätöksentekoa aikuisten kanssa*. Toiminta tällä tasolla on lasten ideoista syntyvää ja aikuinen voi esimerkiksi antaa vinkkejä lasten päätöksenteon tueksi. Tämän kaltaiset projektit ovat Hartin mukaan harvinaisia ja enimmäkseen lähtöisin vanhemmista teini-ikäisistä nuorista. (Hart 1992, 8–9.)

Harry Shierin (2001) malli perustuu niin ikään asteittain kasvavaan osallisuuteen, mutta mallissa on lasten osallisuuden tasoihin on lisätty ulottuvuus, joka sisältää aikuisten roolin lasten osallisuuden toteutumisessa. Jokaista lasten osallisuuden tasoa tarkastellaan mallissa aikuisten valmiuksien, mahdollisuuksien ja velvoitteiden näkökulmasta. Shierin malli sisältää viisi tasoa ja niissä on samoja

piirteitä Hartin (ks. edellinen kappale) aidon osallistumisen portaiden kanssa. Alimmalla tasolla on lapsen kuunteleminen, toisella lapsen tukeminen mielipiteiden ilmaisemisessa, kolmannella lapsen näkemysten huomioon ottaminen, neljännellä lapsen ottaminen mukaan päätöksen tekoon ja lopuksi viidennellä tasolla lapsen kanssa vastuun ja vallan jakaminen. Jokaisella tasolla pohditaan, onko lapsen kanssa toimivilla työntekijöillä tasoon vaadittavia valmiuksia, mahdollisuuksia eli esimerkiksi resursseja tai taitoja sekä velvoitteita, kuten yhteisesti hyväksytyjä käytänteitä. (Mt., 110.)

Nigel Thomas (2002) taas näkee ongelmallisena edellisen kaltaiset mallit, joissa osallisuuden nähdään kasvavan asteittain. Thomas sen sijaan näkee lapsen osallisuuden rakentuvan tätä monimutkaisemmin ja kuvaa sitä painotuksiltaan vaihtuvina ulottuvuuksina. Thomasin mallin mukaan osallisuuden yksi ulottuvuus sisältää lapsen mahdollisuuden valita, osallistuuko hän meneillään olevaan prosessiin. Toisena ulottuvuutena on lapsen mahdollisuus saada tietoa tilannettaan ja oikeuksiaan koskien. Kolmas ulottuvuus käsittää lapsen vaikutusmahdollisuudet päätöksentekoprosessissa. Neljännessä ulottuvuudessa tulee esiin mahdollisuus oman näkemyksen ilmaisemiseen keskustelussa. Viides ulottuvuus kuvaa mahdollisuutta saada tukea itsensä ilmaisemiseksi. Viimeinen eli kuudes ulottuvuus kuvaa autonomian astetta lapsen itsenäisten päätösten teossa. (Mt., 174–176.) Mikko Oranen (2008, 11) on kääntänyt suomeksi Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuudet seuraavasti:

”Mahdollisuus valita
Mahdollisuus saada tietoa
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
Mahdollisuus ilmaista itseään
Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin”
(Thomas 2002, 175–176, suomennos Mikko Oranen).

Edeltävistä teorioista lähimpänä omaa tutkimusaiheittani on viimeisin eli Nigel Thomasin (2002) esittämä näkemys lapsen osallisuudesta eri ulottuvuuksina. Näen, että lapsi voi monin eri tavoin olla osallinen ja vaikuttaa asioissaan. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttaa siihen millaisissa asioissa lapsi voi tehdä itsenäisiä päätöksiä ja kantaa vastuun niistä, mutta kehitystaso ei ole este sille, etteikö lapsi voisi jostain asiasta jopa päättää itsenäisesti, jos vain kykenee ilmaisemaan itseään. Osallisuus painotuksiltaan vaihtuvina ulottuvuuksina antaa enemmän liikkumavaraa lapsen osallisuuden tunnistamiselle eikä lapsen osallisuus ole rajattu johonkin tiettyyn tasoon, kuten Hartin (1992) ja Shierin (2002) malleissa on osallisuutta esitetty.

3.2 Lapsen osallisuus oikeutena

Lapsen osallisuus on merkittävä osa niin kansainvälisesti sovittuja ihmisoikeuksia kuin kansallisia perusoikeuksia ja siksi tässä tutkielmassa on tärkeää käsitellä lapsen osallisuutta erikseen oikeudellisesta näkökulmasta. Lapsen oikeudesta osallisuuteen säädetään kansainvälisellä tasolla YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, jota Suomi on yhtenä 196 maasta sitoutunut noudattamaan. Sopimuksen 12 artiklassa todetaan, että tulee olla oikeus ilmaista näkemyksensä, mikäli hän tähän kykenee ja näkemykset on myös huomioitava lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Tämän lisäksi artiklassa veloitetaan antamaan lapselle tilaisuuden tulla kuulluksi häntä koskevien oikeudellisten ja hallinnollisten menettelyiden yhteydessä. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.) Kansallisella tasolla lapsen oikeus vaikuttaa omiin asioihinsa kehityksensä mukaisesti on säädetty Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:ssä. Tämän lisäksi lapsen oikeudesta osallisuuteen säädetään tarkemmin vielä muissa lapsiin liittyvissä laeissa, kuten Lapsenhuoltolaissa (361/1983), Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) ja Lastensuojelulaissa (417/2007), joista viimeisimmässä lapsen osallisuudelle on osoitettu kokonainen oma lukunsa. Edellisten lisäksi sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 10§:ssä säädetään lapsen asemasta sosiaalihuollon asiakkaana.

Kati Saastamoisen (2010) mukaan yksi lastensuojelun merkittävä perusajatus on lapsen osallisuus, joten lapselle on järjestettävä vaikuttamismahdollisuus häntä koskevissa asioissa. Tämä tarkoittaa, että lapsi on itse mukana oman etunsa mukaisen työskentelyn toteuttamisessa, arvioimisessa ja kehittämisessä. Asianosaisena lapsen näkökulma on aina huomioitava, hänellä on oikeus saada ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti tietoa itseään koskevista asioista ja hänen kantansa asiaan on selvitettävä lapsen iästä riippumatta. (Mt., 65–66.) Osallisuuden veloitetta on korostettu myös vuonna 2007 kokonaisuudessaan uudistetussa lastensuojelulaissa (417/2007 4 luku), jossa lapsen osallisuutta tarkastellaan mielipiteen selvittämisen, kuulemisen, lapsen puhevallan käytön sekä lapselle edunvalvojan mahdollistamisen näkökulmista.

Lapsen mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan vapaamuotoisempaa menettelyä, kun taas lapsen kuuleminen on hallintolaissa (434/2003) säädelty muodollinen menettely. Mielipidettä selvittäessä tai lasta kuultaessa ei lapselle kuitenkaan tule antaa tietoja, jotka ovat vaaraksi lapsen kehitykselle tai erityisen merkittävälle yksityiselle edulle. Lapsen mielipide on pääsääntöisesti selvitettävä ja se voidaan jättää tekemättä ainoastaan, mikäli se olisi vaaraksi lapsen terveydelle tai kehitykselle. Mielipiteen selvittämättä jättäminen on mahdollista myös, jos sen voidaan todeta olevan ilmeisen

tarpeetonta. Edellytyksenä mielipidettä selvitetessä on, että lapsella on mahdollisuus tuoda aidosti ja vapaasti esiin näkemyksensä asiasta, lapsi tietää mielipiteen selvittämisen syyn ja tarkoituksen sekä mihin tietoa tullaan käyttämään. Lapsella on myös oikeus kieltäytyä ilmaisemasta näkemystään asiasta. Mielipidettä selvitetessä on otettava huomioon mahdollisten lojaliteettiristiriitojen vaikutus lapsen mielipiteeseen ja selvitys tulee tehdä aiheuttamatta tarpeetonta haittaa lapsen läheisyydelle. Lapsen mielipidettä tulee selvittää mahdollisimman myönteisin ja turvallisoin tavoin lapsen näkökulmasta katsottuna kiinnittämällä huomiota esimerkiksi ilmaisemisen tapaan tai paikkaan. (Hallintolaki 434/2003 34 §; Lastensuojelulaki 417/2007 20 §; Saastamoinen 2010, 66–69.)

Jotta lapsi kykenisi muodostamaan mielipiteensä päätöstä koskevaan asiaan, hänen tulisi saada siitä riittävästi tietoa ymmärrettävällä tavalla hänen yksilölliset valmiutensa huomioon ottaen. Sosiaalityöntekijän tulisi tavata lasta riittävästi, jotta hän olisi tietoinen millaiset valmiudet lapsella on vastaanottaa ja käsitellä saamaansa tietoa. Sosiaalityöntekijä osaa tarkemmin tulkita lapsen kertomaa, mitä paremmin hän tuntee lapsen. (Lastensuojelulaki 417/2007 5 §; Toivonen 2017, 129.) Lapsen itsemääräämisoikeuden merkityksen tulee kasvaa lapsen iän ja kehityksen mukaisesti, silloin kun viranomaisen joutuu tekemään lapsen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen kohdentuvia ratkaisuja (HE 252/2006 vp., 118). Lapsen mielipiteen selvittämisen lisäksi lapsella on oikeus siihen, että hänen mielipiteensä otetaan huomioon lastensuojelua toteutettaessa tai järjestäessä. Mielipiteen huomioon ottamisella ei tarkoiteta sitä, että ratkaisujen tulisi vastata lapsen näkemyksiä vaan, että aikuinen tekee ratkaisut lapsen edun mukaisesti arvioiden eri vaihtoehtojen myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia lapsen elämään. Lapsella ei ole tähän vielä riittävästi elämäkokemuksen mukanaan tuomia kykyjä nuoren ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi. (Araneva 2022, 309.)

Lastensuojeluasiassa edellytetään lapsen kuulemista hallintolain (434/2003) 34§:n mukaan, kun lapsi on täyttänyt 12 vuotta. Kuuleminen on sidottu edellä mainitun lain 36 §:ssä määriteltyyn muotoon, jonka mukaan lapselle on asianosaisena toimitettava kuulemisasiaan liittyvät asiakirjat tai annettava lapselle mahdollisuus tutustua muulla tavoin kyseisiin asiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007 20 §; Saastamoinen 2010, 69–71.) Määrämuotoisuus tarkoittaa myös sitä, että tieto kuulemisesta tulee saattaa lapselle etukäteen ja lapsen tulee tietää, mikä on kuulemisen tarkoitus. (Toivonen 2017, 128). Mikäli nämä hallintolain asettamat kuulemismenettelyn edellytykset ovat täyttyneet, niin kuuleminen katsotaan toteutuneeksi. Kuuleminen on siis toteutunut myös esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa kuultava lapsi ei ole tullut paikalle ja viranhaltija ei näin ollen ole suoraan kuullut lapsen näkemystä asiaan. Lasta on kuultava hänen oikeusasemaansa vaikuttavan päätöksen valmistelun ollessa loppuvaiheessa, ennen kuin varsinainen päätös tehdään. Kuulemisasiaan liittyvien asiakirjojen lisäksi

lapsella tulee olla mahdollisuus tutustua viranomaisen päätösesityksen tai -ehdotuksen perusteluihin. Kuulemisessa lapsella tulee olla mahdollisuus kertoa oma käsityksensä liittyen näihin kuulemistilanteissa saamiinsa tietoihin sekä antaa asiaan oma selitys. Selityksellä lapsi voi ilmaista vastavaatimuksensa, suostumuksensa tai vastustuksensa päätökseen liittyen. Lapsella on mahdollisuus antaa asiaan myös omia kirjallisia selvityksiä tai pyytämiään kannanottoja tai lausuntoja. Lapsella tulee kuulemisen avulla olla siis todellinen mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten asia ratkaistaan. (Araneva 2022, 332–333.)

Lastensuojeluasiassa 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää omaa erillistä puhevaltaa itseään koskevissa lastensuojelun asioissa oman huoltajansa tai laillisen edustajansa ohella. Tätä nuoremman lapsen puhevaltaa käyttää yleisimmin lapsen huoltaja. (Lastensuojelulaki 417/2007 21 §; Saastamoinen 2010, 71.) Puhevalta tarkoittaa oikeudenkäyntikelpoisuutta. Kun lapsella on oikeus käyttää puhevaltaa, hän voi panna asian vireille, saada siihen valituskelpoisen päätöksen ja hänellä on oikeus hakea päätökseen muutosta. Lastensuojelun asioissa puhevallan käyttö on yleisesti sidottu mahdollisuuteen kuulla lasta hallinto-oikeudessa, mutta puhevallan puuttuminen ei kuitenkaan estä lapsen henkilökohtaista kuulemistä tuomioistuimessa. (Toivonen 2017, 131.) Kaksitoistavuotiaasta alkaen voimassa oleva puhevalta antaa sijaishuollossa olevalle lapselle oikeuden esimerkiksi vaatia sijaishuoltoapaikkansa muuttamista tai huostassapidon lopettamista. (Araneva 2022, 338.)

Alle 12-vuotiaan lapsen puhevallan käyttäjänä huoltajalla on vastuu lapsen edun valvomisesta ja mielipiteen selvittämisestä. Jos katsotaan, että huoltajan ei ole mahdollista puolueettomasti valvoa lapsen etua, on lapselle mahdollista määrätä ulkopuolinen edunvalvoja. (Lastensuojelulaki 417/2007 22 §; Saastamoinen 2010, 71.) Sosiaalityöntekijän tehtävänä on tiedottaa lasta osallisuuteen liittyvistä oikeuksistaan sekä avustaa lasta käyttämään puhevaltaansa. Sosiaalityöntekijä ei voi kuitenkaan itse edustaa lasta vaan tämän on varmistettava, että lapsi saa oikeusapua ja hänelle määrätään edunvalvoja. (Lastensuojelulaki 417/2007 24 §; Toivonen 2017, 133–134.) Edunvalvoja voi hoitaa jotakin tiettyä asiaa alaikäisen puolesta ja edunvalvojan sijaista voidaan hakea esimerkiksi eturistiriitatilanteissa lapsen ja huoltajan välillä. Tällainen tilanne on mahdollista vaikkapa silloin, jos vanhempaa tai vanhemman läheistä epäillä kyseisen lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Muita syitä edunvalvojan määräämiselle voi olla vanhemman terveydentilan tai mielenterveyden häiriön vaikutukset vanhemman kykyyn valvoa lapsen etua. Edunvalvojan sijainen määrätään aina tiettyä tehtävää varten ja määrääjäksi. (Saastamoinen 2010, 71–72.) Edunvalvojan määräyksestä huolimatta huoltaja on oikeutettu käyttämään omaa puhevaltaansa ja osallistumaan lapsen lastensuojeluasian, kuten esimerkiksi sijaishuollon toteuttamiseen ja järjestämiseen (Araneva 2022, 342).

3.3 Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta sijaishuollossa

Seuraavaksi avaan oman tutkielmani aiheeseen läheisesti liittyviä tutkimuksia. Omia tutkimustuloksia aikaisempiin tutkimuksiin peilattaessa on hyvä muistaa, että ulkomailla tehtyjen tutkimusten tulokset eivät ole välttämättä suoraan verrattavissa suomalaisten lasten osallisuuden kokemuksiin sijaishuollossa, sillä lainsäädäntö, palvelut ja niiden toteuttamisen tavat vaihtelevat paikallisesti. Tutkimustulokset ovat kuitenkin saman suuntaisia riippumatta siitä, missä maissa tutkimukset on toteutettu. Lastensuojelun sijaishuollosta tehdyissä tutkimuksissa lapsen osallisuutta on lähestytty hieman eri näkökulmista, mutta tietyt osallisuuden kannalta merkitykselliset teemat vaikuttaisivat nousevan useammassa seuraavaksi esittelemistäni tutkimuksista. Nämä teemat liittyivät esimerkiksi luottamukseen, kuulluksi tulemiseen, tiedon saamiseen itseensä liittyvistä asioista sekä siihen, miten paljon lapsi tosiasiallisesti pystyy vaikuttamaan omiin asioihinsa.

Goodyerin (2011) teos lapsikeskeisestä sijaisperhehoidosta ja oikeusperusteisen käytännön mallista esittelee haastattelemiensa lasten näkemyksiä sijaisperheeseen muuttamisesta, sijaisperheessä asumisesta ja sijaishuollon rakenteista. Tutkimus perustuu sijaisperheissä asuvien lasten näkemyksiin, jota verrataan sijaishuollon perinteiseen tietopohjaan. Tämä tietopohja koostuu pääasiassa asiakaslasten edustajilta, kuten sosiaalityöntekijöiltä ja sijaishuoltoapaikoista saatuihin tietoihin tai sijaishuollossa asuneiden aikuisten näkemyksiin. Tutkimuksen tuloksena on teoksen otsikon mukainen lapsikeskeisen sijaishuollon ja oikeusperusteisen käytännön malli, johon Goodyer on koonnut parhaita lapsikeskeisiä käytäntöjä niin Iso-Britannian ja Pohjois-Irlannin alueelta kuin sen ulkopuoleltakin. (Goodyer 2011, 12–13.)

Goodyerin tutkimukseen osallistuneiden lasten haastattelut osoittivat esimerkiksi, että vaikka aikaisemman tutkimuksen perusteella lapsen osallisuuden toteutumisen ja osallistamiskäytäntöjen välillä on jännitteitä, niin lasten näkemykset voivat olla osa sijaishuollon tietopohjaa ja tuoda siihen uusia näkökulmia. Yksi lasten esiin tuoma näkemys oli esimerkiksi se, että sijaisperheen ja lapsen yhteensovittaminen tulisi tehdä huolellisesti, jotta välttyttäisiin siitä aiheutuneilta vaikeuksilta. Lapset kertoivat myös sijaishuollossa asumisen *stigmasta* eli leimaantumisen sijoitetuksi lapseksi. Ongelmallisena nähtiin nimenomaan se, millaisena muut näkivät sijoitetun lapsen, ei niinkään itse huostassa oleminen. Lapset kertoivat myös siitä, miten heillä *ei ole riittävästi mahdollisuuksia vaikuttaa* omiin asioihin, vaan mahdollisuuksia määrittelivät ja säätelivät sosiaalivirastot. Vaikka joskus lapsilla oli mahdollisuus päästä mukaan heitä koskeviin palavereihin, heidän näkemyksiään ei välttämättä

kuunneltu. Osa lapsista koki, että palaverit pitäisi kieltää tai niitä pitäisi olla vähemmän ja palavereihin liittyi erilaisia negatiivisia kokemuksia. (Goodyer 2011, 122–123.) Kolmas teema, joka nousi esiin lasten kertomuksissa, oli *luottamus tai sen puute* liittyen sijaishuollon organisaatioon ja siihen, kyetäänkö heille järjestämään riittävän hyvä sijaishuolto paikka. Lapset olivat tietoisia sijaishuolto paikkojen vaihtelevista standardeista ja esimerkiksi siitä, että joissakin sijaishuolto paikoissa tapahtuu lasten kaltoinkohtelua. Sijaishuolto paikkojen laadun vaihtelut tulivat esiin lasten kertomuksissa joko omina kokemuksina tai sen ymmärtämisenä, että jos oma sijaishuolto paikka olikin turvallinen, niin se oli enemmän sattumaa kuin tarkan sosiaalityön arvioinnin tulosta. (Goodyer 2011, 128–130.) Tutkimus kokosi yhteen myös lasten suosituksia sijaishuollon parantamiseksi. Näistä merkittävimpinä nousi sijoittamisen aiheuttaman pelon ja huolen vähentäminen erityisesti sijoituksen alussa sekä kommunikoinnin parantaminen. Kommunikoinnin parantaminen tarkoitti hyvää tiedonkulkua viranomaisilta, kuulluksi tulemistä ja yksityisasioiden pitämistä yksityisinä. Lapset määrittivät hyvien sijaishuoltovanhempien ja sosiaalityöntekijöiden merkiksi erityisesti sen, että he kokivat tulevansa näiden kyseisten aikuisten tahoilta kuulluksi. (Goodyer 2011, 132.)

Pölkkin ym. (2012) tutkimuksen kohteena on lasten osallisuus lastensuojelun eri prosesseissa lasten omasta ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta tarkasteltuna. Aineistona oli kahdeksan sijaisperheessä asuvan lapsen ja nuoren puolistrukturoidut haastattelut. Lisäksi tutkimukseen haastateltiin neljää sosiaalityöntekijää. Tutkimustulokset osoittivat, että osallisuuden toteutuminen itseä koskevilla asioilla on lapsille ja nuorille tärkeää, vaikka aktiivinen osallistuminen esimerkiksi palaveriin ei ollut heille aina kovin mielekästä. Lapset toivoivat sosiaalityöntekijöiltä aitoa kiinnostusta heitä kohtaan, kuuntelemista sekä toiveiden ja näkemysten huomioimista. Lapset halusivat todenmukaista tietoa sijoituksen syistä sekä siitä, miten heidän tulevaisuuttaan suunniteltiin. Kuulluksi tuleminen ja omiin asioihin vaikuttaminen toteutui lasten mielestä paremmin sijoituksen jälkeen kuin sitä edeltäneissä palveluissa. Tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisen esteeksi osoitettiin lasten lojaalisuus vanhempiaan kohtaan. Sosiaalityöntekijöiden mukaan suurimpana esteenä lasten osallisuuden toteutumiselle olivat niukat aika- ja henkilöstöresurssit. Lisäksi sosiaalityössä todettiin tarvetta toimiville työkäytännöille, taidoille ja käytäntöön pohjautuvalle tiedolle, jotta lasten ja nuorten osallisuus voisi parantua. (Mt., 107.)

Asiakasnuorten osallisuus sijaishuoltonsa päätöksenteossa on myös ollut Križin ja Roundtree-Swainin (2017) yhteisen tutkimuksen kohteena. Tutkimuksessa on haastateltu puolistrukturoidusti lastensuojelun asiakkaina olleita kahdeksaa nuorta aikuista Yhdysvaltojen kaakkoisosassa sijaitsevassa valtiossa. Kaikki haastatellut kertoivat sekä positiivisista että negatiivisista osallisuuteen liittyvistä

kokemuksista. Negatiiviset kokemukset liittyivät enimmäkseen sijoituksen alkamiseen ja positiiviset taas siihen, että nuoret saivat valita, jatkavatko sijoitustaan, kun täyttivät 18 vuotta. Tutkimus osoitti osallisuuden mahdollisuuksia ja esteitä yksittäisen lapsen ja nuoren tasolla. Lapsen ja nuoren näkökulmasta osallisuuteen vaikuttivat lapsen ikä, kyky edustaa itseään ja saada tietoa. (Mt., 32.) Erityisesti mahdollisuus saada tietoa edisti lapsen osallisuuden toteutumista. Lapsen tai nuoren ikä saattoi olla joko osallisuuden esteenä tai mahdollistajana ja 14 vuoden ikä näyttäytyi kohtana, jossa osallisuuden mahdollisuudet alkoivat nousta esiin. Lapsen kykyyn edustaa itseään vaikuttivat lapsen taidot ja kyvyt ilmaista mielipiteensä selkeästi, vahvasti ja oikea-aikaisesti. Näyttäytyi myös siltä, että lapset, jotka suhtautuivat myönteisesti lastensuojelujärjestelmään ja olivat osoittaneet hyvää käytöstä, saivat helpommin äänensä kuuluviin. (Mt., 39.)

Organisaatiotasolla lapsen osallisuuden toteutumiseen vaikutti lastensuojelutoimen näkemys lapsesta ja tämän vanhemmista, oikeudellisen asianajon laatu sekä sijaishuollossa olevien asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välisen suhteen laatu. (Križ ym. 2017, 32.) Myös organisaatiotasolla merkityksellistä osallisuuden kannalta oli se, missä määrin lastensuojelu antoi tietoa lapsille. Tietoa tarvittiin, jotta lapsi kykeni muodostamaan asiasta oman mielipiteensä. Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot, välittäminen ja hyvä suhde asiakaslasten kanssa näyttivät johtavan parempaan osallisuuden toteutumiseen. Tähän oli haastateltavien mukaan positiivisia vaikutuksia sosiaalityöntekijän saavutettavuudella, sitoutumisella, tunnistamisella, kunnioituksella, ajalla ja luottamuksellisuudella. Negatiivinen leimautuminen sosiaalityöntekijöiden silmissä taas vaikutti heikentävän osallisuuden toteutumista. Lastensuojelujärjestelmän tasolla esimerkiksi perheen jälleenyhdistämisen tavoite saattoi olla ristiriidassa lapsen näkemyksen kanssa, jolloin siitä muodostui este lapsen osallisuuden toteutumiselle. Tutkimus osoitti, että lapsen osallisuuden toteutumista lastensuojelujärjestelmässä tulisi parantaa ja kiinnittää huomiota olemassa olevien hyvien laillisten standardien toimeenpanoon. (Mt., 39.)

Osallisuus on myös yhtenä osana Laakson (2019) kirjoittamaa THL:n tutkimusraporttia koskien huostaanotettujen lasten hyvinvointia ja kokemuksia sijaishuollosta. Tutkimuksen aineisto koostettiin 20 huostaanotetun lapsen ja nuoren haastatteluista sekä niiden yhteydessä lapsilta ja nuorilta kerätyistä strukturoiduista kyselyistä. Lisäksi neljän sijaisperheessä asuvan lapsen toiminnallisen ryhmän keskusteluista sekä viiden vammaisen huostassa olevan nuoren kasvokkaisista tapaamisista tuotettiin tutkimusaineistoa. Osallisuuden lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan kolmea muuta nuorten tuottamaa hyvinvoinnin osa-aluetta, jotka ovat turvallisuus, suhteet ja vahvistuminen. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin ja analyysia ohjaavana kehyksenä toimi aiemman tutkimuksen perusteella tehty jäsenyys lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksista. (Mt., 5, 32.)

Osallisuudestaan lapset ja nuoret kertoivat, että pystyvät vaikuttamaan pienempiin arkisiin asioihin, kuten koulunkäyntiin, harrastuksiin tai osittain läheisten tapaamisiin. He eivät taas kokeneet pystyvänsä vaikuttamaan elämän kannalta merkittäviin ja suurempiin päätöksiin, kuten esimerkiksi huostassa oloon tai asuinpaikkaan. Laakso yllättyi siitä, kuinka vähän lasten vastauksissa nousi esiin sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttaminen, vaikka siihen tulisi lapsen kannalta keskeisenä päätöksenä selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon. (Laakso 2019, 65.) Lapset toivat myös esiin, että vaikka heillä oli mahdollisuus ja paikka tuoda esiin omia mielipiteitään, niin he pohtivat mielipiteensä merkitystä ja kokivat, että viime kädessä aikuiset päättivät asioista. Sijoitettujen lasten kohdalla päätöksen tekoon osallistui myös paljon eri tahoja lapsen ja vanhempien lisäksi. Huostassa olevaa lasta koskevat institutionaaliset käytännöt määrittävät lapsen mahdollisuuksia määritellä arkeaan ja tämä erotti heitä kotona asuvista ikätovereista. (Laakso 2019, 68–69.) Yhdeksi keskeiseksi vaikuttamisen keinoksi lapset ja nuoret nostivat oman käytöksen. Tällä tarkoitettiin sitä, että jos osasi käyttäytyä sääntöjä noudattaen tai niistä asiallisesti neuvotellen, niin elämä sijaishuoltopaikassa sujuu helpommin. Toisaalta taas, jos lapsi koki, ettei tullut kuulluksi tai pystynyt vaikuttamaan asioihin, hän pystyi vaikuttamaan tilanteeseen omalla käytöksellään lähtemällä pois tilanteesta tai sijaishuoltopaikasta. Näin karkaamista sijaishuoltopaikasta voidaan ajatella nuoren selviytymisstrategiana tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikan käytännöt tai tavat toimia koetaan epäasianmukaisiksi. (Laakso 2019, 70–71.)

Kouvonen (2011) taas on tarkastellut tutkimusartikkelissaan lasten osallisuutta edellisiin tutkimuksiin verrattuna hieman erilaisesta näkökulmasta eli osallistumisena ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntöihin. Tarkastelun kohteena oli kolmen ammatillisen perhekodin arkiset, aikuisten ja lasten väliset neuvottelutilanteet, joissa lasten osallistumista analysoitiin. Tutkimuksessa huomio kiinnitettiin arkisiin toimintoihin, joissa lasten osallistumista hallitaan, kuten koulunkäynti, vapaa-aika tai käytöstavat ja osallistumista tarkasteltiin hallinnan analytiikan näkökulmasta. Tutkimuksen aineistona olivat muistiinpanot, erilaiset kokoukset ja arkiset tilanteet tutkimuksessa mukana olevissa perhekodeissa. (Mt., 205–208.)

Kouvonen (2011) löysi aineistostaan kolme erilaista tapaa osallistua. Ensimmäinen näistä oli *aikuis-ten ehdoilla osallistuminen*. Tässä aikuiset muodostavat asiasta yhteisymmärryksen jo ennen lapsen tai nuoren kanssa keskustelua tai lapselle ei jää tilaa mielipiteensä ilmaisemiseksi, vaikka olisikin läsnä päätöksenteossa. Toinen osallistumisen tapa oli *hiljaisena ja toisaalla tapahtuva osallistuminen*. Näin saattaa käydä esimerkiksi silloin, jos aikuisten auktoritatiivinen ilmaisutapa jättää lapsen osallistumisen kokemuksen tilanteessa vajaaksi. Lapsen osallistuminen saattaa tällöin toteutua

paremmin toisaalla, muun ikäryhmänsä keskuudessa. Tässä lapsi on kuitenkin aktiivinen toimija toisaalla, vaikkakin ulkopuolinen aikuisten johtamassa tilanteessa. Kolmas osallistumisen tapa oli *lapsilähtöinen*. Tällöin osallistuminen tapahtuu lapsen aloitteesta. Tämä vaatii paitsi lapsen kykyä käyttää omaa toimijuuttaan, niin myös sen, että puitteet antavat lapselle mahdollisuuden osallistua. Näin ollen asetelman tulee toimia molempiin suuntiin. Tutkimus osoitti, että lasten osallistumisen toteutuminen vaihteli tilanteen ja ryhmän kokoonpanon mukaan. Osallistumisen toteutumiseen vaikuttivat erityisesti aikuisten rooli osallistumisen toteutuksessa sekä lapsille esitetty toimijuuden vaatimus, jota voitiin osoittaa lapsille omatoimisuutta odottavin sanoin ja teoin. Tässä oli eroteltavissa kuitenkin ”oikeanlainen” ja ”vääränlainen” toimijuus, riippuen siitä, millaisessa asiassa lapsi toimijuuttaan käytti. Aikuisten odotusarvona oli oikeanlainen toimijuus. Tutkimuksen mukaan yhteiskunnan muutosten mukanaan tuomat osallistumistekniikat eivät ole aina toimivia. Osallistuminen voi jäädä lapsen taholta näennäiseksi aiheuttaen etäännyntä ja vastakkainasettelua lasten ja aikuisten välillä. Tämän vuoksi lapsiin kohdistuvat osallistumispyrkimykset tarvitsevat rinnalleen aikuisten tuen ja hoivan näkökulman, jotta osallistuminen voisi aidosti toteutua. (Mt., 218–229, 233–235.)

4. TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tutkielmani tavoitteena on selvittää, mitä sijoitetut lapset ja nuoret kertovat osallisuuden ja osattomuuden kokemuksistaan sekä millaisia toiveita ja odotuksia heillä on osallisuudestaan lastensuojelun sijaishuollossa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia sijaishuollon sosiaalityön käytäntöihin liittyviä osallisuuden ja/tai osattomuuden kokemuksia lastensuojelun sijaishuollon lapset ja nuoret kuvaavat kirjeissään päättäjille?
2. Millaisia sijaishuollon sosiaalityön käytäntöihin liittyviä osallisuuden odotuksia ja toiveita lapset ja nuoret tuovat kirjeissään esille?

Rajaan tutkimustehtävän koskemaan juuri lastensuojelun sijaishuollossa asuvien tai asuneiden lasten ja nuorten osallisuutta, koska sijaishuoltoon päädyttäessä lapsen ja perheen oikeuksiin on jouduttu puuttumaan ulkopuolelta ja lapsen osallisuuden kokemukseen tässä tilanteessa pitäisi mielestäni kiinnittää erityistä huomiota. Koska sijaishuollossa asuvan lapsen oikeudellinen asema on esimerkiksi omassa perheessään asuvaan lapseen nähden erilainen, ovat lasten ja nuorten osallisuuden tai osattomuuden kokemukset juuri lastensuojelun sijaishuollossa mielestäni kiinnostava näkökulma.

Tutkielman avulla haluan ostaa esiin niitä konkreettisia tekoja, joiden kautta lasten ja nuorten osallisuutta lastensuojelun sijaishuollossa voidaan lisätä. Vaikka resurssit ovat rajalliset niin pienilläkin teoilla voi olla suuri merkitys osallisuuden lisäämiseksi. Olisi tärkeää saada lapsia ja nuoria osallistavat teot säännönmukaiseksi osaksi sosiaalityön käytäntöjä, jotta osallisuus ei jää vain pinnalliseksi, lain edellyttämäksi velvoitteeksi eri lastensuojeluprosessin vaiheissa.

4.2 Aineistona nuorten kirjeet päättäjille

Tutkielman aineistoksi valitsin Pesäpuu ry:n julkaisun 101 kirjettä (Westlund ym. 2020), johon on koottu nuorten pääasiallisesti päättäjille kirjoittamia kirjeitä. Julkaisu koostuu reilun 100 nuoren näkemyksistä, kokemuksista ja ajatuksista lastensuojelusta keskittyen erityisesti sijais- ja jälkihuoltoon. Kolme kirjeistä on tehty yhdessä muiden nuorten kanssa esimerkiksi perhekodin äidin tai nuorten ryhmän ohjaajan kokoamina. Kirjoittajat ovat olleet kirjoitushetkellä noin 13–30-vuotiaita. Julkaisu tuo esiin sosiaalityöntekijöiden roolia lastensuojelun sijais- ja jälkihuollossa asuville ja asuneille nuorille ja nuorten näkemyksiä muutoksen tarpeista. Kirjeiden keräämiseen on saatu apua Voimaa vaiuttaa – Nuorten kokemusasiantuntijoiden verkostolta, jossa osallisena on erilaisia nuorista koostuvia lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmiä. Kirjeiden keräämismuotona on ollut avoin verkkolomake, jota on ollut mahdollista täyttää lokakuusta 2019 ja tammikuuhun 2020 asti. (Mt., 6–7.) Verkkolomaketta ei ole liitetty julkaisuun, joten sen tarkempi sisältö ei ole tiedossa. Aineiston etuna on se, että sitä ei tarvitse lähteä erikseen hankkimaan, vaan kyseessä on julkinen, valmiiksi julkaisua varten anonymisoitu aineisto, jota voi suoraan valmis tutkittavaksi.

Vaikka julkaisun kirjeet on kerätty päättäjiin vaikuttamista varten, niissä nousee esiin myös lasten ja nuorten osallisuuden kokemuksia lastensuojelun sijaishuollossa. Osallisuus tai sen puute tulee jollain tapaa esiin lähes jokaisessa kirjeessä, sillä onhan jo pelkkä kirjeen kirjoittaminenkin ollut osallisuuden pyrkimistä eli halua vaikuttaa itseen liittyviin asioihin ja tulla kuulluksi. Osa kirjeistä on lyhyitä vetoomuksia päättäjiin, osasta löytyy pieniä kertomuksia nuorten omista kokemuksista ja joissakin kirjeissä on kerrottuna pidempi elämäntarina. Rakenteeltaan kirjeet ovat siis hyvin erilaisia. Tarinallisesti osassa on nähtävissä yksittäisiä kertomuksia, jotka ovat luettavissa erikseen yhdistämättä sitä koko kirjeen tekstiin. Osassa taas eri tapahtumia tai vaiheita koskevat kertomukset ovat enemmän toisiinsa kietoutuneita, eikä niitä voida erottaa toisistaan, vaan niitä on tulkittava kokonaisuutena. Erityisesti kirjeissä kerrotaan osallisuuden esteistä ja haasteista, mutta myös siitä, miten nuoret ovat kokeneet tullessa kuulluksi ja pystyivät vaikuttamaan niihin asioihin, jotka kokivat itselleen tärkeiksi.

Osallisuuden kokemuksia sijaishuollossa tai yleisesti lastensuojelussa nuoret toivat esiin 33 kirjeessä. Osattomuuden kokemuksia sijaishuollosta tai yleisemmällä tasolla löytyi kirjeistä kuitenkin huomattavasti enemmän ja niitä tunnistin 74 kirjeestä. Osattomuutta kuvaavat tarinat olivat usein myös pidempiä kuin osallisuutta kuvaavat. Osallisuuden toiveita ja odotuksia oli 61 kirjeessä. Monessa

kirjeessä toiveita oli kuitenkin esitetty vain lyhyesti. Koska kirjeet on kerätty lastensuojelun asiakasmitoitukseen vaikuttamiseksi, se on todennäköisesti osasyynä lastensuojelun epäkohtien ja erityisesti osattomuuden kokemusten korostumiseen aineistossa.

4.3 Kokemus tutkimuskohteena

Kokemuksen käsite on yksi fenomenologisen ja hermeneuttisen filosofian kiinnostuksen kohteista. Kokemuksen käsitteen käyttö alkoi yleistyä 1800-luvulla tuoden esiin inhimillisen kokemusmaailman kokonaisvaltaisuutta ja yksilöllistä eroavaisuutta. Tätä ennen ihmisyyttä selitettiin universaalisti luonnontieteen keinoin ja ihminen ymmärrettiin järkiolentona. (Tökkäri 2018, 64–65.) Fenomenologian kehittäjien ajatuksiin pohjautuvissa tutkimustavoissa korostuu yleensä kokemuksen yksilöllisyys ja tajunnallisuus. Tällöin kokemuksen tutkija pyrkii selvittämään toisen ihmisen kokemusta irrottamalla samalla mahdollisimman paljon omista ennakko-oletuksistaan. Hermeneuttis-fenomenologisessa tutkimuksessa taas tiedostetaan ja hyväksytään omien kokemusten sekä ennakko-oletusten vaikutus. Ennakko-oletuksista vapautumisen sijaan tutkija pyrkii hyödyntämään niitä tutkimustyössään. Narratiiviseen tutkimukseen sopii edellisiä suuntauksia uudempi narratiivinen hermeneutiikka, jossa painottuu kokemuksen kielellisyys ja kerronnallisuus. Vaikka fenomenologisilla ja hermeneuttisilla suuntauksilla on näkemyseroja, on niitä yhdistävien tekijöiden merkitys eroja suurempi. Molemmissa suuntauksissa on tunnistettu ihmisen kokemusmaailman yksilöllisyys ja muuntuvuus, joka vaikuttaa myös kokemuksiin koskevaan tietoon. Luonnontieteistä poiketen fenomenologiseen ja hermeneuttiseen suuntaukseen pohjautuvaa tietoa ei voida samalla tavoin yleistää. Mitattavan tiedon sijaan siitä on mahdollista tehdä kokoavia johtopäätöksiä silloin, kun tutkittavien yksilöiden elämäntilanteissa voidaan nähdä riittävästi samankaltaisuutta. (Tökkäri 2018, 65–66.)

Tutkimalla nuorten kirjeissä kertomia osallisuuden kokemuksia tarkoitukseni ei ole kokonaan pyrkiä eroon omista ennakko-oletuksista. Koen, että se ei olisi mahdollista, sillä sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kokemukset ovat tulleet työn kautta jo oman kokemusmaailmani lähelle. Arvioin kuitenkin tärkeäksi sen, että tiedostan omien oletuksien olemassaolon sekä mahdollisen vaikutuksen tekemiini tulkintoihin ja tuon näitä esiin tutkielmassani. Aiheen tuntemuksesta ja sitä kautta ennakko-oletuksista voi olla nuorten kokemusten ymmärtämisessä myös hyötyä. Oman kokemukseni kautta ymmärrän esimerkiksi sen, että lasten ja nuorten kokemukset ovat hyvin yksilöllisiä ja tarpeet erilaisia. Joku saattaa kokea riittävänä, että tietää hänellä olevan mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, mutta

ei välttämättä halua sitä kuitenkaan tehdä. Toinen taas haluaa tuoda mielipiteensä esiin mahdollisimman monessa asiassa ja saa sitä kautta myös vaikuttaa moniin asioihin, mutta ei siltikään koe tulevansa riittävästi kuulluksi.

Tähän tutkielmaan sopii hyvin hermeneuttis-fenomenologisen tutkimussuuntauksen käsitykset tutkijan ennakko-oletusten vaikutuksesta tutkimuksen tekemisessä. Koska tutkielmani on narratiivinen, sen voi yhdistää myös uudempaan narratiivisen hermeneutiikan tutkimussuuntaukseen, mutta koska tutkielmani painopiste on enemmän kertomusten sisällössä kuin kielellisyydessä, koen hermeneuttis-fenomenologian olevan lähempänä oman tutkielmani lähestymistapaa.

On myös hyvä muistaa, että tutkielman aineistossa on kyse nuorten kirjoittamista tarinoista kokemuksestaan, joita nuoret ovat kirjoitushetkellä halunneet tai kyenneet tuomaan esille ja näkyväksi. Voisi siis olettaa, että nuorten aidot kokemukset ovat vielä kerrottuakin monisyisempiä ja tutkielman avulla voidaan tavoittaa niistä vain osa. Hännisen (1999, 55) mukaan kerrottu tai vaikkapa kirjoittamalla esitetty kertomus ei voi koskaan tuoda esiin kokonaista sisäistä tarinaa, vaan vain osia siitä. Tästä huolimatta kertomus yksittäisestä tapahtumasta voi antaa laajempaa ja yleisempää kuvaa sisäisen tarinan sisällöstä. (Mt.) Kokemuksia tulkitessa on hyvä pitää mielessä, mitä varten kirjeet on alun perin kerätty. Kirjeiden tavoitteena on ollut vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityön asiakasmitoituksen valmisteluun ja sitä kautta sosiaalityöntekijöiden resursseihin lastensuojelussa. Tällä on vaikutuksensa kirjeiden sisältöön ja todennäköisesti myös osattomuuden kokemusten painottumiseen aineistossa.

4.4 Narratiivinen tutkimus ja temaattinen analyysi

Tutkielman aineiston analyysimenetelmä on narratiivinen. Lähdeaineistona sijaishuollossa asuvien tai asuneiden lasten ja nuorten kirjeet sisältävät kirjoittajien kokemuksia enemmän tai vähemmän kertomuksen muodossa. Craib (2000, 64) määrittelee narratiivit tarinoiksi. Narratiivi voidaan ymmärtää laajasti käsitettynä niin, että kaikki lausumat, joita muodostamme itsestämme tai maailmasta ovat käytännössä osia laajemmista narratiiveista. (Mt.) Monessa aineistoni kirjeistä on nähtävissä elämäntarinallisuutta, jossa on alku keskikohta ja loppu. Toiset kirjeistä ovat lyhyempiä ja sisältävät lähinnä sanoman, mihin kirjoittaja haluaa tekstillään vaikuttaa. Siksi ymmärrän narratiivisuuden tässä tutkimuksessa laajasti ajateltuna Craibin (2000) näkökulman mukaisesti ja tiedostan nuorten kirjeissä olevien kertomusten kuuluvan tavalla tai toisella osaksi heidän omaa laajempaa tarinaansa.

Kiinnostuksen kohteena oleva nuorten osallisuus yksi merkittävä osa kirjeitä kirjoittaneiden nuorten elämäntarinaa sijaishuollossa, joten tutkielmaan valikoin juuri ne lyhyemmät ja pidemmät kertomukset, joissa kokemukset osallisuudesta nousevat selvimmin esiin.

Narratiivisessa eli kerronnallisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kertomuksista ja siitä, miten kertominen välittää tietoa. Kerronnallisessa tutkimuksessa tärkeää on ymmärtämisen prosessi ja se tekee siitä läheisen muiden tulkinnallisten tutkimuksen muotojen kanssa. Kerronnallisen tutkimuksen tieteellinen lähestymistapa on lähellä hermeneutiikkaa ja fenomenologiaa ja myös postmodernin filosofian ja konstruktivisen tietoteorian vaikutukset ovat siinä vahvasti nähtävissä. Kerronnallisuus voidaan nähdä laajemman tutkimusotteen lisäksi aineiston laadun kuvaajana, aineiston käsittelyn tapana eli tutkimusmetodin tai käytännön tasolla ammatillisena työvälineenä (Heikkinen 2018, 172, 179–183). Hännisen (2018) mukaan narratiivisen tutkimuksen metodikirjallisuutta voi hyödyntää ikään kuin ideapankkina eikä selkeitä sääntöjä tai ohjeita metodien käytössä ole. Tutkijan on siis mahdollista soveltaa aineiston keruuseen ja analysointiin löytyviä menetelmiä siten, kuin se omaan tutkimukseen sopii. Hännisen mukaan aineistosta voidaan nostaa esiin tarinallisia tulkintoja, vaikka aineisto ei sisältäisikään kokonaisista ja selkeitä ajallisesti rakentuvia kertomuksia. Tällaisesta esimerkkinä voidaan pitää pienempiä tarinoita yksittäisistä tapahtumista, joita voidaan analysoida narratiivisen analyysin keinoin. Narratiivisen analyysin tavat voidaan jakaa sen mukaan, mihin haetaan vastauksia ja mistä ollaan kiinnostuneita. Kiinnostuksen kohteena voi olla kertomuksen sisältö tai kertomisen tapa. (Mt., 189, 194–195.)

Oma kiinnostukseni nuorten kirjeissä kohdistuu kertomuksen sisältöön eli siihen, mitä nuoret kertovat osallisuuden kokemuksistaan olivatpa tarinat niistä sitten suurempia kokonaisuuksia tai pienempiä yksittäisiä kertomuksia. Tämän vuoksi olen valinnut aineiston tarkemmaksi narratiiviseksi analyysimenetelmäksi temaattisen analyysin. Olen tutustunut temaattiseen analyysiin erityisesti Riessmanin (2008) kuvauksen ja esimerkkien kautta. Temaattinen lähestymistapa sopii monenlaisiin kertomuksellisiin tekstiaineistoihin ja se vastaa nimenomaisesti kysymykseen ”mitä” eli kiinnostuksen kohteena on kertomuksen sisältö. Temaattisessa analyysissä ei olla niinkään kiinnostuneita siitä ”miten”, ”kenelle” tai ”mitä tarkoitusta varten” kertomusta kerrotaan. (Mt., 53–54.) Temaattisessa narratiivisessa analyysissä voidaan nähdä yhtäläisyyksiä eri laadullisten tutkimusmenetelmien, erityisesti grounded theoryn kanssa. Yhtenä erona grounded theoryyn voidaan pitää aikaisemman teorian osuutta analyysiprosessissa. Riessmanin temaattisen analyysin esimerkeissä näkyy aikaisemman teorian ohjaavuus sekä uusien teoreettisten näkemysten esille tuominen aineistosta. Erona on myös se, että narratiivisessa tutkimuksessa pyritään pitämään kertomus yhtenäisenä ja keskittymään

tutkimuksessa enemmän itse tapaukseen ja sen tulkintaan, kun taas grounded theoryssa keskitytään tapausrajat ylittäviin teemojen osiin. Temaattisessa narratiivisessa analyysissä aineistoa tulkitaan tutkijan määrittelemien teemojen kautta ja sen tekijät pyrkivät säilyttämään pitkätkin tapahtumasarjat sekä niiden sisältämät monet yksityiskohdat. Lisäksi temaattisessa analyysissä tutkija asettuu siihen aikaan ja paikkaan, josta kertomuksessa kerrotaan ja pyrkii näin välttämään yleistäviä selityksiä. (Riessman 2008, 74.)

4.5 Analyysin toteuttaminen

Riessman (2008, 54–73.) esittelee temaattisen analyysin tekemistä erilaisissa aineistoissa esimerkkien avulla. Olen muodostanut itselleni näiden esimerkkien kautta yleiskuvaa temaattisen analyysin etenemisestä ja poiminut niistä omaan aiheeseen ja aineistoon sopivia elementtejä. Seuraavaksi kuvaan oman temaattisen analyysin vaiheet.

Analyysia valmistelin lukemalla ensin kaikki 101 kirjettä läpi, jotta sain kokonaiskäsityksen aineistosta. Samalla tarkastelin, millaisia osallisuuteen liittyviä kertomuksia tai kuvauksia kirjeistä oli löydettävissä. Tunnistin osallisuuden toteutumista tai toteutumattomuutta kuvaavia kertomuksia ja yksittäisiä lauseita. Kirjeissä oli paljon nuorten pyrkimystä vaikuttaa lukijaan vaatimalla toimia tai vetoamalla jonkin itselleen tärkeän asian puolesta. Tämän tulkitsin johtuvan kirjeiden vaikuttamistarkoituksesta. Vaikuttamispuheen sijaan kiinnitin huomioni kuitenkin siihen, millaisia konkreettisia toiveita sekä odotuksia nuoret kirjeissä esittivät. Toisella lukukerralla poimin tekstistä yliviivaamalla eri väreihin nämä kolme eri teemaa koskevat tekstit eli osallisuutta, osattomuutta ja osallisuuden toiveita ja odotuksia koskevat kohdat. Tämä vaihe toimi ikään kuin esivaiheena ja auttoi tunnistamaan kirjeet, jotka voisivat toimia varsinaisena aineistona temaattiselle analyysille.

Temaattisen analyysin aloitin esittämällä aineistolleni yhden tutkimuskysymyksen kerrallaan ja etsien siihen vastauksia kirjeistä. Ensimmäisen kysymyksen jaoin kahteen osaan eli esitin osallisuuden ja osattomuuden kysymykset aineistolle erikseen. Apuna tunnistamisessa toimivat analyysin esivaiheissa tehdyt yliviivaukset sekä tutkielmani teoreettinen viitekehys. Kysymysten avulla poimin aineistosta niihin vastaukseksi sopivat ja kysymyksen aiheen kannalta relevantit kertomukset. Rajaveto pois jätettävän ja mukaan otettavan tekstin välillä ei ollut helppo tehtävä. Ainoastaan selvästi tutkimuskysymyksen ulkopuolella olevat kirjeiden osat jätin pois analysoitavasta aineistosta,

arvioiden kuitenkin rajauksen sen vaikutukset tutkimuksen aiheeseen liittyvän kertomuksen tai sen taustalla olevan kokonaistarinan ymmärtämiseen. Ensisijaista oli se, että tekstin pois jättäminen ei saanut vaikuttaa osallisuuteen liittyvän kokemuksen tulkintaan tai ymmärrettävyyteen.

Koska omassa tutkielmassani olen kiinnostunut nuorten osallisuuden kokemuksista juuri lastensuojelun sijaishuollossa, rajasin aineistostani pois ne kirjeet, jotka koskevat kokonaan joko lastensuojelun avohuoltoa tai jälkihuoltoa. Pois jäi 101 kirjeestä vain kolme kokonaista kirjettä. Jätin myös analyysin ulkopuolelle sellaisia osia kirjeistä, jotka käsittelivät selvästi joko avo- tai jälkihuoltoa. Valitsin kuitenkin sellaiset kohdat osaksi analysoitavia aineistoa, joissa kerrottiin yleisesti osallisuudesta lastensuojelussa, sillä tekstistä ei aina ollut pääteltävissä, mitä lastensuojelun asiakkuuden vaihetta kokemus koski. Nuorten tarinoista ilmeni, että avohuollon asiakkuuden aikana on saattanut monesti olla kiireellisen sijoituksen jaksoja, jotka ovat lastensuojelulain (417/2007 49 §) mukaan sijaishuoltoa. Tämän vuoksi otin mukaan myös kohtia, joissa nuoret ovat maininneet kiireellisistä sijoituksistaan, vaikka kokemukseni mukaan käytännössä asiakkuus lastensuojelun palvelujärjestelmässä säilyy tuolloin vielä avohuollon puolella. Koska tiesin, että kaikki kirjeitä kirjoittaneet nuoret ovat kuitenkin sijaishuollossa asuvia tai asuneita nuoria, päädyin nuoren asiakkuuden vaiheen osalta epäselvissä tilanteissa ottamaan tutkimuskysymyksiin vastaavat tekstit ensisijaisesti mukaan aineistooni.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla kiinnitin ensisijaisesti huomioni siihen, mitä nuoret olivat kirjoittaneet omista kokemuksistaan. Joissakin kirjeissä kokemuksesta oli kirjoitettu etäisemmin ja niiden kohdalla aineiston rajaus oli tarkkuutta vaativaa. Kokemuksia saatettiin tuoda esiin yleisellä tasolla, kuten esimerkiksi nimimerkki Tulevaveronmaksaja ottaa kantaa: *”Riittämätön aika johtaa siihen, että lapsi tai nuori ei pääse oikeasti tutustumaan sossuun eikä kertomaan miltä oikeasti tuntuu.”* Koko kertomusta tarkastelemalla oli kuitenkin yleensä mahdollista päätellä, onko kirjoittajan ollut tarkoitus ottaa ilmaisutavallaan etäisyyttä omaan kokemukseensa vai kirjoittaa yleisesti tiedossa olevasta asiasta, josta ei ole omaa kokemusta. Valitsin kertomukset mukaan analyysiin, mikäli siitä oli tunnistettavissa yhteys nuoren omaan kokemukseen. Toinen seikka, joka kiinnitti huomioni, liittyi kokemuksen kertomiseen toisen suulla. Tästä esimerkkinä on nimimerkki Nikke, joka kertoi näin: *”Mä tiedän myös sellaisia nuoria, ketkä asuu nuorisokodissa, ja niiden sossut ei käy siellä juurikaan eikä tunne edes niitä. Ja niitten kohdalla sama juttu, kun mulla, joutuu odottamaan kaikkia asioita valtavasti ja siks jää esim. jostain koulun reissusta pois.”* Tekstistä voi tunnistaa Niken hakevan toisten kertomasta tukea omalle kokemukselleen. Rajasin aineistoa näin ollen monin eri tavoin, jotta se vastaisi mahdollisimman tarkasti tutkimuskysymyksiini.

Säilytin koko analyysin ajan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvät osallisuuden ja osattomuuden kertomukset omissa ryhmissään, sillä tarkasteltavia tekstejä oli varsinkin osattomuuden osalta suuri määrä. Osa kirjeistä sisälsi erityyppisiä osallisuuteen liittyviä kertomuksia, jotka kietoutuivat osaksi toisiaan kokonaiseksi tarinaksi. Näiden kirjeiden kohdalla katsoin tärkeäksi säilyttää kirjeet yhtenäisinä ja kuljettaa ne kokonaisena aina seuraavaan tutkimuskysymykseen, jotta kirjeessä olevia teemoja olisi mahdollista tulkita osana kokonaisuutta.

Värit, visuaalisuus ja käsillä tekeminen ovat itselleni ominainen tapa hahmottaa ja käsitellä asioita, joten siksi valitsin manuaalisen tavan käsitellä aineistoa. Mukaan otettavien kertomusten tunnistamiseen hyödynsin jälleen yliviivausta käyttäen jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla omaa väriään. Tämän jälkeen otin kertomukset tarkempaan tarkasteluun yksi tutkimuskysymys kerrallaan. Tarkemmassa tarkastelussa luin yksitellen jokaisen tarkastelun kohteena olevan kertomuksen läpi sitä koskeva tutkimuskysymys mielessäni ja kirjasin muutamilla sanoilla tarralapulle sen, millaisia osallisuuden, osattomuuden tai osallisuuden toiveiden sekä odotusten kokemuksia niistä nousi esiin. Tarralapuissa hyödynsin samaa värikoodausta kuin olin käyttänyt yliviivauksessakin. Lisäksi numeroin tarralaput kirjeiden järjestysnumeron mukaan, jotta tarvittaessa pystyin tarralapun avulla palaamaan myöhemmin kirjeeseen, jonka olin lappuun tiivistänyt. Kun kaikki kyseistä tutkimuskysymystä koskevat kertomukset oli käyty tällä tavoin läpi, lähdin etsimään tunnistamistani kokemuksista esiin nousevia teemoja. Keräsin löytämäni teemat edelleen omille tarralapuilleen, joiden alle kokosin kertomuksista löytämäni kokemukset.

Tutkielman teoreettinen viitekehys toimi analyysissäni apuna osallisuuden, osattomuuden tai osallisuuden toiveiden ja odotuksien tunnistamisessa suhteessa sosiaalityön käytäntöihin. Analyysini oli näin ollen teoriaohjaava. Osallisuuteen liittyvien sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen tunnistamisessa hyödynsin tietopohjaa sijaishuollosta osana lastensuojeluprosessia. Osallisuuteen liittyvinä käytäntöinä kertomuksista oli tunnistettavissa esimerkiksi lapsen kuulemiseen, tapaamiseen, päätöksentekoon, tiedonsaantiin sekä lasten osallisuus oikeuksien turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Osallisuuteen liittyviä teemoja tunnistamaan auttoi taas lapsen osallisuuden määritelmät eri näkökulmista, taustalle valitsemani teoriat sekä aikaisemmat tutkimukset.

Osallisuuden kokemuksiin nuoret kuvasivat kirjoittamalla suoraan osallisuuteen liittyvistä teemoista, kuvailemalla miltä osallisuus tai osattomuus tuntui tai mitä siitä hänelle aiheutui. Nuoret saattoivat myös kuvailla, miten esimerkiksi sosiaalityöntekijä, perhehoitaja tai lastensuojelulaitoksen ohjaaja hänet huomioi, jätti huomioimatta tai miten nuori olisi toivonut häntä huomioitavan.

Osattomuuden kokemusta saattoi ilmentää myös omasta osallisuudesta kirjoittamatta jättäminen sellaisessa tilanteessa, jossa osallisuuden olisi odottanut toteutuneen. Esimerkiksi päätöksentekoon liittyen nuori saattoi kirjoittaa, mistä kaikesta sosiaalityöntekijä on päättänyt, mutta ei tuo esiin mitenkään omaa osallisuuttaan päätökseen. Tämän ei tietenkään voinut tulkita kertovan siitä, että lapsen tai nuoren mielipide olisi jäänyt selvittämättä tai kuuleminen toteuttamatta, vaan kertomuksen perusteella nuori tiedosti, että sosiaalityöntekijällä on asiassa päätösvalta. Osallisuuden toiveita tai odotuksia lapset esittivät tekstissä yleensä kirjoittamalla niistä melko suoraan. Usein niitä edelsi nuoren kertoma kokemus siitä, miten osallisuus oli toteutunut tai jäänyt toteutumatta hänen kohdallaan, jonka jälkeen he saattoivat kirjoittaa suoraan mitä toivoisivat tai eivät toivoisi jatkossa tapahtuvan.

Kirjeiden suuren määrän ja toisaalta kertomusten suuren sisällöllisen vaihtelevuuden vuoksi analyysini tapahtui kahdella eri tasolla. Teemojen ja niiden sisältöjen tunnistaminen oli analyysin pinnallisempi osa. Tämän jälkeen valitsin jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla yksittäiset kertomukset lähempää tarkastelua varten. Näin oli mahdollista päästä syvemmälle analyysissä esiin nousseisiin teemoihin. Jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla teemojen tunnistamisen jälkeen tarkastelin kertomuksia vielä kerran uudelleen ja nostin esiin joukosta ne kertomukset, joissa käsiteltiin mahdollisimman monipuolisesti ja kattavasti tutkimuskysymyksiin liittyviä teemoja. Erityisesti huomioni kiinnittyi niihin kertomuksiin, joissa osallisuuden ja osattomuuden muodot sekä toiveet ja odotukset kietoutuivat toisiinsa. Nämä kertomukset ilmensivät mielestäni parhaiten osallisuuden teemojen monimuotoisuutta nuorten kokemuksissa. Mukaan syvempään analyysiin valitsin seuraavien nimimerkkien kirjeet:

Tulevaisuuden mahdollistaja

Ei tarvetta

Tuleva sosiaalityöntekijä

Ramses

Vaikuttaja

Sinä päätät, minä en tiedä

Tuloksissa keskityn enemmän syvempään analyysiin valikoituihin kirjeisiin, mutta mahdollisimman tarkkojen ja monipuolisten tulosten esiin tuomiseksi täydennän analyysiani tarpeellisilta osin myös muista aineistoni kertomuksista. Tulosluvussa esitän tulokset jakaen ne tutkimuskysymyksittäin ja sen jälkeen teemoittain omiin alalukuihinsa. Näin tulokset ovat lukijalle helposti hahmotettavassa muodossa ja jokainen teema tulee esille samanarvoisena. Vaikka jokin teema saattaa nousta

aineistossa määrällisesti enemmän esiin kuin jokin toinen teema, en näe tarpeelliseksi korostaa eri teemojen esiintyvyyttä tai tiheyttä aineistossa tarkemmin. Narratiivisella temaattisella analyysillä haluan tuoda esiin erityisesti tarinoiden sisällön monimuotoisuutta.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tämän tutkielman tekemisessä noudatetaan sekä kaikkia tieteenaloja koskevia yleisiä eettisiä periaatteita että erityisesti ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita, joista Tutkimuseettinen neuvottelukunta on antanut viimeisimmän ohjeensa vuonna 2019. Tutkimusten yleiset periaatteet sisältävät tutkimuksen kohteena olevien ihmisten ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden kunnioittamisen sekä tutkimuksen toteuttamisen ilman merkittävää riskiä, vahinkoa tai haittaa tutkimuskohteille. Ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa korostuu ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja tarpeettoman haitan aiheuttamisen välttäminen, joka mahdollistuu perehtymällä tutkimuskohteena olevien yhteisöön, kulttuuriin ja historiaan ennen varsinaista tutkimusta. (Kohonen ym. 2019, 7–8.)

Ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa keskeisenä periaatteena on, että tutkittavalla on mahdollista antaa osallistumisestaan tietoon perustuva suostumus. (Kohonen ym. 2019, 9.) Koska tutkielman aineisto löytyy avoimesti saatavilla olevasta julkaisusta, ovat tutkittavat antaneet jo suostumuksensa siihen, että heidän kirjeensä julkaistaan. Tällaisessa tilanteessa tutkimusluvan hakeminen ei ole tarpeen. Ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa on myös huomioita henkilötietojen käsittelyyn liittyvät tietosuojajohteet sekä tutkittavien henkilöiden yksityisyyden suoja tutkimustietoa julkaistessa (Kohonen ym. 2019, 11–13). Tämän tutkielman aineiston yksityisyyden suoja on jo julkaisun tekijöiden toimesta valmiiksi huomioitu, sillä kirjeet ovat valmiiksi anonyymeja ja niistä on poistettu tunnistettavat seikat, kuten paikkojen tai muiden henkilöiden nimet.

Tutkielman eettisyyttä tulee kuitenkin pohtia tutkielman eri vaiheissa. Erityisesti tulee pohtia tutkimustulosten eettisistä vaikutuksista heihin, jotka tutkielmaa lukevat. Aineisto koostuu haavoittuvassa asemassa olevien lastensuojelun asiakkaiden tai aikaisemmin asiakkaina olleiden kirjeistä. On tärkeää suhtautua tutkittavien henkilöiden kirjeisiin ja kertomuksiin kunnioittavasti ja ottaa huomioon, että myös he itse saattavat tutustua tutkimustuloksiin. Josselsonin (2004) mukaan kirjoittaessaan tutkittavista, tutkija ikään kuin tunkeutuu heidän elämäänsä tekemällä niistä tulkintoja. Tutkijan tekemiin

tulkintoihin tutustuminen herättää tutkittavissa monenlaisia, vaikeitakin tunteita. Nämä voivat kuitenkin olla tutkittaville opettavaisia kokemuksia, osuivat tulkinnat sitten oikeaan tai eivät. Tutkijalle sen tiedostaminen, että tunkeutuu toisen ihmisen elämään ja toimii siihen vaikuttaen, voi herättää vaikeita tunteita, kuten pelkoa, häpeää tai syyllisyyttä. Nämä tunteet ovat tarpeellisia ja kertovat siitä, että suhtaudumme asiaan sen vaatimalla vakavuudella ja osoitamme kunnioittavamme meille tarinansa kertovia tutkittavia. (Mt., 296–304.) Tulkintojen tekemisessä aikaisempi kokemukseni sijaishuollossa auttoi tunnistamaan tilanteiden taustalla mahdollisesti olevia tekijöitä, mutta toisaalta liian tarkkojen tulkintojen tekeminen olisi tuntunut loukkaavalta tutkittavia kohtaan. Tämän vuoksi kiinnitin huomioni siihen, etten tekisi suoria olettamia nuorten kertomuksista, vaan suhtauduin niihin mahdollisimman avoimesti erilaisia tulkinnan vaihtoehtoja pohtien.

Nuorten tarinat herättivät itsessäni paljon tunteita. Erityisen raskaaksi koin vuorovaikutuksen ja kohdatuksi tulemiseen liittyvien nuorten kokemusten läpi käymisen, sillä se herätti minussa liikituksen, häpeän, syyllisyyden ja välillä toivottomuudenkin tunteita. Tämä johtui siitä, että nämä olivat niitä samoja tunteita, joita olin kokenut työskennellessäni aikaisemmin lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä lastensuojelun sijaishuollossa. Erityisen liikuttavia olivat nuorten kokemukset, joissa kohtaaminen oli onnistunut. Syyllisyys, häpeä sekä pelko taas nousi esiin niiden kokemusten kohdalla, joissa aikaa kohtaamiseen ei ollut riittävästi tai sosiaalityöntekijään ei saanut yhteyttä silloin, kun sille olisi ollut tarvetta. Ajattelen tämän kertovan siitä, miten tärkeäksi itse koin tutkimuksen aiheen ja nuorten kokemukset. Tarinoiden herättämät tunteet oli näin mahdollista valjastaa avuksi tunnistamaan niitä asioita, joihin tässä tutkimuksessa sekä ylipäätään sosiaalityössä tulisi kiinnittää huomiota.

Aiheena lastensuojelun sijaishuollon asiakkaiden osallisuus on mielestäni eettisesti kestäväällä pohjalla, sillä osallisuuden ja sen puutteiden näkyväksi tekemisellä on toivottavasti positiivisia vaikutuksia asiakkaiden asemaan lastensuojelussa ja tuloksia saattaa olla mahdollista hyödyntää sosiaalityön kehittämiseksi ja asiakkaiden aseman parantamiseksi.

5. TULOKSET

5.1 Sosiaalityön käytäntöihin liittyvät osallisuuden ja osattomuuden kokemukset

Tunnistin aineistosta analyysin perusteella neljä erilaista osallisuuden ja osattomuuden teemaa. Nämä teemat olivat 1) *Vuorovaikutus ja kohdatuksi tuleminen*, 2) *Tiedon saaminen*, 3) *Vaikuttaminen ja päätöksenteko* sekä 4) *Kuulumisen tunne tai sen puute*. Vuorovaikutus ja kohdatuksi tuleminen teema näyttäytyi osallisuuden perustana. Ilman niitä nuoren ei ole mahdollista esittää näkemyksiään. Myös tiedon saaminen oli keskeinen pohja osallisuuden toteutumiseksi ja näkemysten esittämiseksi. Vaikuttaminen ja päätöksen teossa osallisena oleminen kuvasi kahteen edelliseen verrattuna aktiivisempaa osallisuutta ja nuoren omaa toimijuutta. Kuulumisen tunne tai sen puute - teema sisälsi taas syvempiä osallisuuden kokemuksia eri yhteisöihin, kuten sijaisperheeseen, kouluyhteisöön tai yhteiskuntaan liittyen.

Kertomuksista on tunnistettavissa, että nuoret tiedostavat osattomuuden kokemusten koskettavan monia samassa tilanteessa olevia, vaikka omalla kohdalla he kokisivat olevansa osallisia. Tähän liittyen nimimerkki Kiihtynyt jälkihuollon nuori kirjoittaa kerrottuaan ensin kuulluksi tulemisestaan päätöksissä, pitkäaikaisesta ja hyvästä sijaisperheestä sekä avun saamisestaan: *”Koen olevani etuoikeutetussa asemassa, sillä läheskään kaikilla huostaanotetuilla ei ole ollut näin hyviä kokemuksia lastensuojelusta.”*

5.1.1 Vuorovaikutus ja kohdatuksi tuleminen

Osallisuuden kokemuksen perustana oli nuorten kertomusten perusteella vuorovaikutus ja oikealla tavalla kohdatuksi tuleminen tunne. Vastaavasti osattomuuden kokemuksen pohjalla oli vuorovaikutuksen puute tai tunne siitä, ettei ollut tullut kohdatuksi. Nuorten kokemuksissa oli havaittavissa jonkin verran vaihtelua siihen liittyen, kertoivatko he kokemuksestaan sijaishuoltopaikkaan vai sosiaalityöntekijään liittyen. Vuorovaikutus sosiaalityöntekijään piti sisällään esimerkiksi yhteydenpitoa, tavoitettavuutta, kuuntelemista ja tutustumista koskevia kokemuksia. Vuorovaikutus sijaishuoltopaikassa taas sisälsi kuuntelemiseen, puhumiseen ja yhdessä tekemiseen liittyviä kokemuksia.

Kohdatuksi tuleminen sosiaalityöntekijän kanssa puolestaan piti sisällään esimerkiksi tuntemista, kiinnostuksen osoittamista, välittämistä, tosissaan ottamista ja kuulluksi tulemisen kokemuksia. Sijaishuoltopaikassa kohtaamisesta kertoivat esimerkiksi se, miten sijaishuoltopaikassa otetaan vastaan, tuleeko hyväksytyksi sellaisena kuin on tai saako välittämistä, lämpöä ja rakkautta. Osallisuuteen liittyviä vuorovaikutuksen ja kohtaamisen kokemuksia löytyi monenlaisia sekä suhteessa sosiaalityöntekijään että sijaishuoltopaikkaan. Osattomuuden kokemukset taas korostuivat suhteessa sosiaalityöntekijään, kun sijaishuoltopaikkaan liittyen niitä löytyi kertomuksista vain yksi. Vuorovaikutuksen ja kohtaamisen laadun tärkeä merkitys tulevat esiin seuraavien esimerkkikertomusten kautta.

Lopulta sainkin hyvän ja kuuntelevan sosiaalityöntekijän, joka loppupelissä auttoi minut ja sisareni pois perhekodista ja sijoitti muualle. (Tuleva sosiaalityöntekijä)

Hän [sosiaalityöntekijä] oli yhteydessä minuun usein sekä oikeesti kuunteli ja halusi tutustua minuun. Hän myös tarjosi tukitoimia perheeseeni. (Ei tarvetta)

Minulla oli erittäin hyvä sosiaalityöntekijä, joka tunsu äitini ja se helpotti asiointia siellä. Äitini on mielenterveysongelmainen, joten hänen kanssaan ei ole helppo tulla toimeen. (Tulevaisuuden mahdollistaja)

Oma ohjaaja oli kiinnostunut samoista asioista kuin minä. Askartelimme yhdessä ja pelailimme. Hän otti minut huomioon, kuunteli ja arvosti. (A.T.)

Muuttokuorma lastensuojelulaitokseen muuttaisi puiseen, pakkasella paukkuvaan omakotitaloon, jossa pieni 8-vuotias minä oli aiemmin käynyt tutustumassa. Siitä päivästä 22-vuotias minä muistaa vastaleivotun mustikkapiirakan, tulevan ikioman huoneen ja sen Nalle-Puh maton aiheuttaman hymyn, sekä minua taloon tutustuttaneen naisen. Tuo kyseinen ihminen on minun elämässäni mukana tänäkin päivänä. (Pikkumyy)

Vuorovaikutuksen mahdollisuuksilla ja välineillä voi olla nuorelle joskus suurikin merkitys. Pelkkä mahdollisuus yhteydenpitoon ja se että yhteydenottoon reagoidaan, voi tuoda nuorelle jo kokemuksen kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta. Merkitystä on myös sillä millaisilla välineillä yhteydenpidossa voi hyödyntää. Esimerkiksi mahdollisuudella käyttää Whatsapp-sovellusta vuorovaikutuksen välineenä voi olla nuorelle suuri merkitys, kuten OV seuraavassa kertomuksessa kuvaa.

Mä oon tosi kiitollinen mun sossuille. Vaikkei me olla nähty ku, ehkä pari kertaa vuodessa. Mä oon pystynyt pitää niihin ite aina yhteyttä, ja toisin kuin monella, ne on

kuitannu mun viestin saaduksi ja luvannut palata ja palanneet asiaan pian. Mä oon pystynyt pitää niihin whatsappilla yhteyttä, toisin kuin monet muut. Muilla on joku tietosuojaeste, että sossut on sanoneet ettei saa pitää sitä kautta yhteyttä. Ei olla oikein tajuttu, että miksi, kun jotkut saa ja jotkut ei. Se olis kuitenkin aika luontane tapa pitää yhteyttä, ja esim ilmanen videopuhelu mahdollisuus. Kun ne ei kerkee ihan kasvotusten tapaamaan ihan hirveesti. (OV)

Muutamissa nuorten kuvauksissa ilmeni, että he tiedostivat puutteiden johtuvan ennemminkin rakenteellisista seikoista kuin sosiaalityöntekijöiden haluttomuudesta tutustua ja tavata heitä. Tämä on kuitenkin laiha lohtu nuorille, jotka jäivät tätä vaille. Vuorovaikutuksen ja kohdatuksi tulemisen puutteita nuoret kuvasivat erityisen moninaisesti. Nostan niistä esiin sellaisia, jotka toistuvat tai joihin pitäisi mielestäni kiinnittää sosiaalityön käytännöissä erityistä huomiota.

Pysyvässä sijoituspaikassani ollessani en nähnyt sosiaalityöntekijääni kertaakaan. Kerran puhuin puhelimesta yhden kanssa, joka lupasi minulle katsoa vaihtoehtoja sijoituspaikkojen suhteen, sillä mielestäni en sopeutunut ollenkaan nykyiseen eikä minulla ollut hyvä olla siellä. Sitten sossu taas kai vaihtui siihen, joka oli minulla jo ollutkin jossain vaiheessa. En itse tiedä, kuinka monta sosiaalityöntekijää minulla on ollut sekä keitä he ovat. (Ei tarvetta)

Alkuvaiheessa uudessa kodissamme kävi kaksi sosiaalivirkailijaa, jotka kyselivät minulta olostani ja siitä, miltä uusi koti tuntuu. Muistan ajatelleeni, etten osaa sanoa heille mitään mitä he haluavat, sillä en tietänyt, miltä se tuntui. Koulu alkoi ja elämä pysyi samana, välillä sosiaalityöntekijät kävivät, välillä heitä oli kaksi ja välillä yksi, välillä he olivat samoja ja välillä eivät. Aina samoja kysymyksiä, miten viihdyn, miten koulussa jne. Tapasin vastata samalla tavalla, koulussa menee hyvin, kuten menikin, ja jalkapalloa pelailen ja se on kivaa. Näin selvisin vähimmällä puhumisella eikä tarvinnut tuntea paha oloa. (Parantaako monta lyhyttä teippiä revenneen paperin, vai tarvitaanko pitkä ja kestävä teipinpala, jotta paperilla on mahdollisuus pysyä yhdessä?)

Ja sit oletetaan, että menen kertomaan kaiken; toiveeni, tunteeni - jotka muuten tälleen btw olivat aina kiellettyjä kotona - ihmiselle ketä en tunne. Ihmiselle, joka on tässä ja nyt tekemässä töitä, mutta minä en voi tietää onko huomenna sama henkilö? Tiedän, heilläkin on oltava yksityisyys. Tiedän, ketään ei voi pakottaa olla eroamatta. (Sinä päätät, minä en tiedä)

Nimimerkki Ei tarvetta kertoa, miten lapsen kuulluksi tuleminen jää sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden jalkoihin. Sosiaalityöntekijät vaihtuvat niin usein, että he eivät ehdi tavata lasta ja sosiaalityöntekijän kanssa hyvin alkanut yhteistyö puhelimen välitykselläkin keskeytyy, kun työntekijä jälleen vaihtuu. Kirjoittaja pitkän nimimerkin (Parantaako monta...) takana taas kertoo siitä, miten ei ole tullut oikealla tavalla kohdatuksi ja sosiaalityöntekijöiden kysymykset ovat tuntuneet vieraalta tilanteeseen nähden. Kertomus antaa ymmärtää, että kirjoittajalla olisi ollut sydämellään muuta kerrottavaa kuin arjen sujumiseen liittyvät asiat. Tämä tulee ilmi tulosten toisessa alaluvussa, jossa kerron osallisuuden toiveista ja odotuksista. On selvää, että vieraille ihmiselle henkilökohtaisten asioiden kertominen on lähtökohtaisesti haastavaa. Erityisesti sijoitettujen lasten ja nuorten voi olla taustansa vuoksi vaikeaa luottaa vieraaseen aikuiseen, kuten nimimerkki Sinä päätät, minä en tiedä kertomuksesta ilmenee.

Seuraavat esimerkit tuovat esiin erityisen vakavan asian, jonka osallisuuden puutteet juuri vuorovaihtuksessa ja kohtaamisessa saattavat kätkeä piiloonsa, kuten nimimerkki Tuleva sosiaalityöntekijä alla kertoo. Sijaishuollossa asuvat lapset ovat usein kokeneet kaltoinkohtelua jo ennen sijoitustaan ja on erityisen surullista, että he joutuvat kohtaamaan sitä myös sijaishuollossa. Nimimerkki Ramses kertoo myös siitä, miten sijaisperhe ei ole hyväksynyt hänen taustansa ja tämä on välittynyt siihen, miten häneen on sijaisperheessä suhtauduttu.

Kaiken tämän perhekodissa eletyn ajan päiväni olivat varpaillaan kävelyä ja pelon ilmapiiriä täynnä. Ajattelin kuitenkin, että joku päivä olisin sen ikäinen, että minua uskottaisiin ja minua ei uskallettaisi kohdella tai rankaista niin kuin aiemmin. Sosiaalityöntekijäni vaihtuvat useammin kuin muistan. He kävivät tapaamassa meitä harvoin ja silloinkin muut lapset olivat eristettyinä joko omissa huoneissaan tai ulkona ja keskustelu painottui aikuisten puheelle. En kokenut voivani turvallisesti ja uskottavasti kertoa sosiaalityöntekijöille, miksi voin niin pahoin ja mitä perhekodissa oikeasti tapahtuu – perhekodin työntekijät olisivat saattaneet kuulla. En siis tullut aidosti kuulluksi. Eivätkä sosiaalityöntekijät, jotka jatkuvasti vaihtuivat, nähneet historiaamme tai tienneet menneistä tapahtumista. He eivät myöskään nähneet kaiken esityksen ja puheiden läpi kaltoinkohtelua, joka kohdistui meihin sijoitettuihin lapsiin. (Tuleva sosiaalityöntekijä)

Sijaisperhe B vaikutti päälisin puolin hyvältä, mutta myöhemmin on tullut ilmi, että he eivät tuoneet uskonnollista vakaamustaan esille, että he olivat lestadiolaisia ja raahasivat sijaislapsiaan uskonnollisiin tapahtumiin ilman sosiaalityöntekijän tai vanhempien lupaa. Ja ei sekään auttanut, että äitini oli naisen kanssa naimisissa, sillä hetkellä

kun asuin siellä. Koin sijaisperhe B:ssä henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Uskon sen osittain johtuneen siitä, että he eivät hyväksyneet äitini avioliittoa ja seksuaalista suuntautumista. (Ramses)

Lopuksi haluan nostaa esiin nimimerkin Vaikuttaja kertomuksen, jossa näkyväksi tulee niin vuorovaikutuksen ja kohtaamisen puutteet kuin sekin, miten vuorovaikutus ja kohtaaminen toteutuvat parhaimmillaan. Aluksi kirjoittaja kertoo siitä, miten ei tullut sosiaalityöntekijän taholta kuulluksi silloin, kun ei voinut hyvin sijaisperheessä. Tämän jälkeen lainauksesta on poistettu jälkihuoltoa käsittelevä kohta, joka on merkitty [--]. Sitten kirjoittaja kertoo hyvistä kokemuksistaan, kuvaten kuulluksi tulemista ja onnistunutta kohtaamista sosiaalityöntekijän kanssa. Kirjoittaja mainitsee, että tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa oli liian harvoin. Tämä ei kuitenkaan estänyt hyvän suhteen muodostumista kirjoittajan ja sosiaalityöntekijän välille, joten tämän kirjoittajan kohdalla suurempi merkitys on ollut oikeanlaisella kohtaamisella kuin tapaamisten määrällä.

Kun minulla oli paha olla sijaisperheessä, sosiaalityöntekijä ei ”jaksanut” hoitaa asiaa, vaan päästi itsensä helpommalla jättämällä minut huonoon perheeseen. Uskon, että tähän päätökseen liittyy huonot lastensuojelun resurssit ja ’hankala’ paperisota, joka sijoituspaikan vaihtaminen aiheuttaa. Sosiaalityöntekijä ei siis kuullut minua, mikä on hänen tärkein tehtävä! [--]

Hyviä kokemuksia sosiaalityöntekijöistä: yksi työntekijä on pysynyt kauan, luottamuksen syntyminen, elämäntarinan vaaliminen, avun kysyminen, kasvotusten tapaaminen ja aito välittäminen. Itselle tärkeää oli, että sos.tt oli aikaa kohdata minut kahden kesken! Tapasimme kuitenkin liian harvoin, maksimissaan 2 kertaa vuodessa. Sosiaalityöntekijästä tuli itselle hyvin tärkeä, kun sama sos.tt ehti olla monta vuotta hoitamassa asioitani. Sos.tt tiesi tarinani ja osasin yhdistää asioita toisiinsa ilman että hänelle olisi niitä selittänyt. (Vaikuttaja)

5.1.2 Tiedon saaminen

Jotta lapsi voisi kertoa näkemyksiään asioihinsa liittyen, hänen on oltava niistä tietoinen. Tiedon saaminen erottui kertomuksista yhtenä osallisuuden teemana. Tiedon saamisesta kertoessaan nuoret puhuivat rehellisyydestä ja luotettavuudesta. Tiedon saamatta jäämiseen liittyivät epätietoisuuden,

kertomatta ja ilmoittamatta jättämisen kokemukset sekä ymmärtämisen vaikeus. Seuraavat kaksi kertomusta kuvaavat sitä, miten nuoret ovat kokeneet tiedon saannin toteutuneen riittäväällä tavalla.

Mun sossu on ollu mulle aina rehellinen, esim sillee että mulla ja mun sijaisvanhemmilla tai perhekotiporukoilla on ollut aina sama tieto asioista. Se on tärkeätä, ku luottamus on molemminpuolista. Mun sossut on myös hoitaneet aina sen vaihtumisen tosi hyvin, vaikka ne tilanteet on tullu äkkiäki. Mut sillee ettei mulle oo tullu mitään ylimäärästä vaivaa, esim että ois joutunu elää epätietosuudessa. (OV)

Omasta kokemuksesta parhainta palvelua saa tietystä lastensuojelulaitoksesta. Siellä on luotettavia työntekijöitä ja niitten kanssa on helppo puhua suoraan asioista ja ne kertovat asiat niin kuin ne on. (CKP)

Molemmissa esimerkeissä tulee esiin asioiden rehellisesti kertominen ja molemminpuolinen luottamus. Nimimerkki OV kertoo sosiaalityöntekijän rehellisyyden tietojen antamisessa näkyvän niin, että kaikilla osallisilla on sama tieto asiasta. Mikäli jollain osapuolella olisi enemmän tai erilaista tietoa kuin muilla, tämä vaikuttaisi todennäköisesti luottamuksen syntymiseen tai säilymiseen. Nimimerkki CKP:n kertomuksessa taas tuodaan esiin, miten tietyn lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa on helppo puhua asioista suoraan. Tästä voi tulkita, että suoraan puhumiseen odotetaan reagoitavan samalla tavoin eli suoraan ja rehellisesti. Ikävien asioiden kiertely tai varominen kertomasta asioita liian suoraan saattaa herättää nuoressa epäluottamusta aikuista kohtaan ja sitä kautta myös kokemuksen siitä, ettei saa kaikkea asiaan liittyvää tietoa. Seuraavat esimerkit kertovat nuorten kokemuksia epätietoisuudesta.

'Seison osaston puhelin kädessä. Olen juuri saanut tiedon sijoituksesta. En kotiudu, vaan minut sijoitetaan. Selvä. Yritän kysellä, millainen paikka on? Minulle ei kerrota, hän ei saa sanoa enempä. Yritän kysyä kuka saa? Minulle ei kerrota, hän ei saa kertoa nimeä. Henkilö ottaa minuun yhteyttä palatessaan lomalta. Ok. Elämästäni on tehty juuri ratkaiseva päätös, asia on vain ilmoitettu minulle, enkä tiedä kuka sen teki. Onko kyseessä sossu, jonka kanssa puhuin puhelimessa 2kk aiemmin? Vai onko kyseessä se häntä edeltänyt, joka perehdytti häntä? Vai onko vastuu siirretty jälleen 'sijaiselle'? Vai onko minulla taas uusi sossu? (Sinä päätät, minä en tiedä)

Vasta ku olin saanu hyvän ja luottamuksellisen suhteen mun sossuun, asiat rupes sujumaan. Olin onnellinen. Sit se lähti ilmoittamatta. Ja taas sossu vaihtu. (Muutosta odotellessa)

Minut huostaanotettiin 6-vuotiaana. Elin tuosta hetkestä aina omilleen muuttamiseen asti sijaisperheessä. Vaikka kyseinen perhe oli minulle oikea paikka, en tiennyt tuon taivaallista siitä, kuka sosiaalityöntekijäni oli. Jos minulla olisi tullut hätä, en olisi tiennyt, kehen ottaa yhteyttä. (Nuori vain)

Edeltävistä esimerkeistä voi huomata sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden aiheuttamaa haittaa tiedon kululle ja siitä seuraavaa epätietoisuutta. Epätietoisuus liittyi siihen, että kertojat eivät ole tienneet kuka heidän asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä milläkin hetkellä on ollut tai juuri kun nuori on ehtinyt luomaan suhteen sosiaalityöntekijäänsä, tämä on saattanut vaihtua täysin ilmoittamatta. Kuten nimimerkki Nuori vain toteaa, tällainen tietämättömyys saattaa aiheuttaa tilanteen, jossa lapsella tai nuorella ei ole hädän tullen mahdollisuutta pyytää apua. Se, että nuorella ei ollut tietoa sosiaalityöntekijästä tai tämän yhteystiedoista nousi esiin useassa kertomuksessa. Muutama kirjeiden kirjoittajista mainitsi myös, että heillä ei ollut tietoa oikeudesta tavata sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken, kuten nimimerkki Santtu seuraavassa esimerkissä kertoo.

En ole siis tiennyt, että minulla olisi oikeus tavata sosiaalityöntekijääni kahden kesken. Tämä on vaikuttanut esimerkiksi siihen, että sosiaalityöntekijäni ei ole tiennyt kohtaamastani kaltoinkohtelusta sijaisperheessä. (Santtu)

Seuraavat kertomukset kuvaavat epätietoisuutta hieman eri näkökulmasta kuin edelliset esimerkit. Nimimerkki Gaba vaikuttaa olevan enemmänkin tyytyväinen siitä, että hänen tiedossaan ei ole viime aikoina ollut niin paljon asioita, joista sosiaalityöntekijä olisi päättänyt. Sosiaalityöntekijän päätökset saatetaan mieltää usein asioiden ja oikeuksien rajoittamiseksi ja siksi ehkä nuoresta voi olla hyvä asia, että sellaisia ei ole hänen tietoonsa tullut. Nimimerkin Hämähäkkimies kertomuksessa taas kuvautuu ymmärtämättömyys sosiaalityön näkemystä kohtaan. Kertomuksesta herää kysymys, onko nuori saanut riittävästi ja ymmärrettävällä tavalla tietoa siitä, miksi ei voi asua kotona. Koska päätös on selvästi nuoren toiveiden vastainen, voi ymmärtämisen haaste olla kuitenkin kiinni myös näkemyseroista eikä niinkään siitä, että nuori ei ymmärtäisi annettua tietoa.

En tiedä, mistä kaikesta sosiaalityöntekijä on mun elämässä päättänyt. Ei se kai vaikuta enää niin moneen asiaan kuin aikaisemmin. (Gaba)

Mun sosiaalityöntekijä, mun mielestä, keksii asioita, miksi en voisi asua kotona. Ja sit mun isäpuoli kysy sossulta, että se vois ottaa minut, mutta se sano, että tarvitsen vakaan aikuisen ja paikan, jossa on selkeät säännöt. En ymmärrä, miks pitää sanoa noin. (Hämähäkkimies)

5.1.3 Vaikuttaminen ja päätöksen teko

Osallisuuden aktiivisempaa muotoa nuorten kertomuksissa kuvaa vaikuttamisen ja päätöksen teon teema. Nuorten kertomuksissa vaikuttamisen mahdollisuudet sosiaalityön käytännöissä näkyivät arkisissa asioissa, kuten vaikkapa läheisten tapaamisissa tai siinä, että näkemyksillä on vaikutusta päätöksentekoon. Vaikutusmahdollisuuksien puutteet näkyivät myös arkisissa asioissa esimerkiksi niin, että niihin ei ollut tasavertaista mahdollisuutta vaikuttaa kotona asuviin nuoriin verrattuna. Päätöksen teossa osallisuuden toteutuminen tai mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä nousi esiin vain muutamissa kertomuksissa. Seuraavissa esimerkeissä tulee esiin tilanteita, joissa nuoret ovat kokeneet, että heillä on ollut mahdollisuus vaikuttaa arkeensa liittyviin asioihin.

Esimerkkinä kerron sosiaalityöntekijästäni, että viimeisimmässä neuvottelussa toivoin saavani ajaa mopokortin itsenäistymisvaroilla, ja yllätyksekseni toivettani ei kielletty heti, vaan sosiaalityöntekijä kertoi sen olevan mahdollista, jos sovituista asioista pidetään kiinni. Tämä lämmitti mieltäni kovasti. (TB)

Siinä vaiheessa sain olla mahdollisimman paljon kotilomilla. Aina kun oli mahdollista olin kotona, eli usein. (SN)

Meille löytyi vuonna 2015 sijaisperhe. Perhe oli paras mahdollinen, siellä oli turvallista ja kaikki otti meidät hyvin vastaan. Meille opetettiin erittäin paljon uusia asioita. Ja heille uskalsimme kertoa äidistämme ja siitä, kuinka hän hakkasi meitä. Asia meni oikeuteen asti ja hän sai siitä jotakin pientä. Sen jälkeen oma sossuni ja sijaisperheeni kuunteli omaa toivettani yhteydenpitoon. (Alakerran muori)

Edellisissä esimerkkikertomuksissa kirjoittajien näkemyksillä ja toiveilla on ollut vaikutusta siihen, millaisia ratkaisuja niihin liittyvissä asioissa on tehty. Samalla, kun edelliset esimerkit kertovat vaikuttamisesta, ne kertovat kuulluksi tulemisesta. Kertomukset kuvaavat hyvin käytännönläheisesti sitä, miten analyysin avulla löytyneet eri teemat linkittyvät toisiinsa. Jotta vaikuttamista voi tapahtua, se edellyttää ensin kuulluksi tulemistä. Seuraavat esimerkit kertovat vaikuttamisesta sosiaalityöntekijän päätöksen tekoon.

Omallani kohdalla vaikka paikat, missä olen asunut, niin sosiaalityöntekijä on tehnyt hyviä päätöksiä ja niihin olen päässyt myös itse sanomaan kantani. (Paljon kokenut mutta iloinen :))

Silloin, jos on ollut sama sossu pitkään, olo lastensuojelua kohtaan tuntuu turvalliselta. Pitkään ollut sossu on voinut seurata sun tilannetta pidemmältä ajalta ja oppinut tuntemaan sun tilannetta ja sua. Silloin hänen tehdyt päätökset tuntuu luotettavilta, hän tietää paremmin, mitä tekee ja KENELLE tekee. (Lellu)

Kun nuori on saanut kertoa asiaan näkemyksensä ja sosiaalityöntekijän päätös on ollut nuoren toiveen mukainen, on tämä saattanut antaa nuorelle kokemuksen siitä, että omalla näkemyksellä on ollut päätökseen vaikutusta. Toisaalta esimerkiksi nimimerkin Paljon kokenut mutta iloinen :) kertomuksesta ei pysty päättämään, millainen painoarvo nuoren näkemyksellä asiassa on ollut. Nimimerkki Lellun kertomus taas osoittaa, miten vaikuttamisen kokemus voi syntyä myös epäsuorasti tuntemisen kautta. Kun sosiaalityöntekijä tuntee nuoren, hän tietää nuoren tilanteen ja näkemykset sekä osaa ottaa ne huomioon jo erilaisia ratkaisuehdotuksia pohtiessaan. Vaikuttaminen sosiaalityön käytäntöihin voi olla myös osa nuoren eheytymistä vaikeiden kokemusten jälkeen, kuten nimimerkki Tulevaisuuden mahdollistaja seuraavassa esimerkissä kertoo.

Olen lastensuojelun kehittämistyötä tehnyt nyt kymmenen vuotta, joka on antanut eniten. (Tulevaisuuden mahdollistaja)

Aina nuoret eivät kuitenkaan koe pystyvänsä riittävästi vaikuttamaan asioihinsa. Tästä kertovat seuraavat esimerkkikertomukset.

Jossain kohtaa haaveenani oli lähteä vaihtoon tai kielimatalle. Huostaanotettuna tuntui kuitenkin mahdottomalta saada lupaa tai riittäviä selvityksiä, että olisi voinut lähteä vaihto-oppilaaksi. Tilanne tuntui epäreilulta. Kuitenkaan se, että olen lastensuojelun asiakas, ei ole ollut minun vikani, mutta silti joudun olemaan eri asemassa valtaosan kanssa. (Maestro)

Ykskin kerta mä en nähnyt sossua, joka pystyi silti päättää esimerkiksi mun liikkumisesta. Sossu ei kuullut silloin mua vaan ohjaajia pelkästään ja niiden puolen asiasta. (Pikkumyy)

Toistuvasti olen kuullut myös kysymyksen: ”Kuinka ihmisellä, joka ei minua lainkaan tunne, on niin suuri valta päättää elämäni asioista?” Tätä minäkin edelleen kysyn ja palaan jälleen siihen, että lapsille palvelut ovat ihmisiä. (Siivet kantaa)

Sosiaalityöntekijä on päättänyt sijoitukseni kohteesta sekä huostaanottamisesta. Myös kotilomat he ovat päättäneet itse. (RaveBoy)

Nimimerkin Maestro kertomuksessa tulee esiin, miten sijoitetun nuoren elämää määrittelevä byrokratia ja säännöt vaikeuttavat nuoren mahdollisuuksia vaikuttaa arkisiin asioihin ja nuori kokee tämän vuoksi olevansa eriarvoisessa asemassa verrattuna kotona asuviin nuoriin. Nimimerkkien Pikkumyy, Siivet kantaa ja RaveBoy kertomuksissa tuodaan esiin kokemuksia liittyen sosiaalityöntekijän päätöksentekoon. Pikkumyyyn vaikutusmahdollisuus on ohitettu ja hän ei ole kokenut tulleeensa päätöksessä kuulluksi. Siivet kantaa pohtii sitä, miten tuntemisen puute vaikuttaa päätöksen tekoon. Tämä kertomus on vastakohta aiemmalle nimimerkki Lellun kokemukselle, jossa pitkään pysynyt ja nuoren tunteen oppinut sosiaalityöntekijä tekee luotettavia päätöksiä. Nimimerkin RaveBoy kertomuksessa ei ilmene minkäänlaista nuoren osallisuutta sosiaalityöntekijän päätöksenteossa. Vastaavanlaisia kertomuksia, joissa luetellaan sosiaalityöntekijän tekemiä päätöksiä, mutta ei mainita mitenkään omaa osuutta niissä, löytyi useammankin nuoren kirjeestä. Seuraavat kertomukset kuvaavat päätöksenteon aiheuttamista tunteita tilanteissa, joissa lapsia ja nuoria ei ole otettu mukaan päätöksentekoon tai he ovat kokeneet vaikutusmahdollisuutensa päätöksentekoon puuttuvan täysin.

Lapset näkevät sen, minkä konkreettisesti näkevät. He eivät ymmärrä taustalla pyöriviä (byrokratian) rattaita tai osaa ennakoida mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan. Tämän vuoksi päätökset, nekin, joita on pitkään valmisteltu aikuisten kesken, voivat yllättää lapsen täysin. Miksi? Koska lasta tai nuorta ole otettu mukaan päätöksentekoprosessiin. Monesti olen kuullut lapsen tai nuoren kertovan – ja olen sen itsekin oman sijoitukseni aikana kokenut – että tehdyt päätökset vihastuttavat, koska kerrotaan vain se, mitä on päätetty. Perustelut päätösten taustalta jäävät puuttumaan, puhumattakaan lapsen kuulemisesta asiaan liittyen. (Sanoista tekoihin)

Useimmiten sosiaalityöntekijä tarkoittaa päätöksiä paperilla ihmiseltä, jota en tunne. Asuin osan nuoruudestani laitoksessa. Tuolloin päätökset tuntuivat murskaavilta, kun minusta puhuttiin, niin mietin usein olevani täydellisen viallinen ihmisroska, jota pidetään säilössä, jolla ei kuulu olla omaa tahtoa. (Kasvukipu)

Kahdessa kertomuksessa ilmenee nuoren kokemus siitä, miten on saanut mahdollisuuden vaikuttaa päätökseen kiireellisen sijoituksen aikana, mutta vastuu siitä onkin ollut suuri. Nuori on nähnyt yhteyden liiallisen vastuun vaikutuksista myöhempään oireiluunsa, kuten nimimerkin Ei tarvetta tarinassa ilmenee. Myös nimimerkki Kiitos kaikesta tuo esiin, että aina nuoren oma valinta ei ole paras

mahdollinen. Nuorten kuvauksissa näkyy lojaalius vanhempia kohtaan, mikä voi syrjäyttää heidän omat tarpeensa ja toiveensa silloinkin, kun sosiaalityöntekijän tarkoituksena on nuoren osallisuuden toteuttaminen.

Ensimmäisessä tapaamisessa koin, että mun mielipidettä kuunneltiin. Oli selvää, että äidin luona en voinut enään asua hetkeen, joten multa kysyttiin, että haluanko muuttaa raitistuneen isäni luokse. Mulle myös annettiin vaihtoehto sijoitukseen. Valitsin totta kai isäni luokse muuttamisen, ja tuo päätös oli pienelle ihmiselle liian suuri ilman tukea. [--]

Aloin karkaillemaan isäni luota puoli vuotta siellä asuttuani, näin myöhemmin ajateltuna nään yhteyden karkailuuni, sillä en tietenkään halunnut olla puolueellinen asumisvalinnoissani. Varsinkaan, kun äitini otti todella huonosti isälleni muuton. (Ei tarvetta)

Toisen burn outin jälkeen tuli taas uusi sijoitus. Sosiaalityöntekijä kysyi, haluanko pitkäaikaisen sijoituksen vai takaisin kotiin. Valitsin mennä kotiin. Jälkikäteen ajatellen olisi ollut kannattavampaa asua se aika jossain muualla. (Kiitos kaikesta)

5.1.4 Kuulumisen tunne tai sen puute

Yhtenä selkeästi havaittavissa olevana osallisuuden teemana oli kuulumisen tunne suhteessa niihin yhteisöihin, joita nuoren elämässä on. Vastakohtana tälle oli kuulumisen tunteen puuttuminen. Kuuluminen tai sen puute voi näkyä esimerkiksi suhteessa sijaishuoltopaikan aikuisiin, lapsiin ja nuoriin. Muita kuulumiseen liittyviä yhteisöjä ovat biologinen perhe, koulu ja kaverit, mutta myös laajemmin koko yhteiskunta. Kuulumisen tunne välittyy seuraavissa nuorten kertomuksissa.

Pidän edelleen entisiin omaohjaajiin yhteyttä, lähetän joulukortin vanhaan lastenkotiini joka vuosi ja pidän säännöllisesti yhteyttä sijaisperhe A:n kanssa ja vierailenkin siellä satunaisesti. (Ramses)

Tilanne oli täysin erilainen kuin aikaisemmat asiakassuunnitelmamme, sillä niissä oli aina paikalla ”sijaisvanhempani”, joita pidän turvallisimpina ihmisinä ja omina vanhempinani. (Nipsu)

Minulle suotiin mahdollisuus, minulla oli hyvin useita ihania aikuisia, jotka jaksoi tukea ja kantaa. Sitä kiitollisuutta en pysty korvaamaan koskaan heille. (Tulevaisuuden mahdollistaja)

Olen saanut täältä toisen perheen itselleni. Kaikki laitoksemme nuoret ovat minulle rakkaita ja auttavat minua jaksamaan päivästä toiseen. (Viallinen)

Nimimerkin Ramses kertomuksesta välittyy kokemus, että lastenkodin omaohjaajat sekä vanha sijaisperhe ovat edelleen hänelle merkityksellisiä. Koska suhteet ovat säilyneet sijoituksen yli, voi tästä tulkita, että kirjoittajan kiinnittyminen sijaishuoltopaikkoihin on onnistunut ja hän on kokenut niissä yhteenkuuluvuutta, joka kantaa vielä sijoituksen jälkeenkin. Onnistuneesta sijoituksesta ja kiinnittymisestä kertoo myös Nipsun kuvaus, jossa sijaisvanhemmista on muodostunut hänen elämänsä tärkeimmät aikuiset ja hän pitää heitä omina vanhempinaan. Aina merkittäviä ihmisiä ei mainita tarkemmin, mutta heidän suuren merkityksensä ja pysyvyytensä voi kuitenkin tulkita niin, että kirjoittaja on saanut mahdollisuuden kuulua näiden tärkeiden ihmisten elämään, kuten nimimerkin Tulevaisuuden mahdollistaja tarinasta ilmenee. Laitosympäristössä toiset nuoret saattavat muodostua erityisen tärkeäksi yhteisöksi, jossa jaettu kokemus sijaishuollossa asumisesta syventää yhteenkuuluvuutta. Näin saattaa käydä esimerkiksi silloin, jos laitoksen aikuisiin ei ole jostain syystä muodostunut vastaavaa yhteyden ja kuulumisen tunnetta. Tätä kuvaa nimimerkki Viallisen kertomus.

Kuulumisen puute taas välittyy sijoitettujen nuorten kertomuksista useammin tavoin kuin kuulumisen tunne. Kiinnittyminen eri yhteisöihin saattaa olla sijoitetulle nuorelle vaikeaa taustastaan ja kokemuksistaan johtuen. Jo pelkästään se, että lapsi tai nuori sijoitetaan pois kotoaan, erottaa häntä jonkin asteisesti kotiyhteisöstään. Tämän lisäksi sijoitusta edeltävältä ajalta lapsella on usein jo kertynyt esimerkiksi hylkäämisen tai turvattomuuden kokemuksia, joiden vuoksi he ovat tottuneet pärjäämään omillaan ja varomaan kiinnittymistä mihinkään. Jos sijoituksen jälkeen kaikki ei menekään hyvin, hylkäämisen kokemukset saattavat toistua ihmisten ja sijaishuoltopaikkojen vaihtuessa. Tämän jälkeen luottaminen aikuisiin sekä kuulumisen ja kiintymisen sijaishuoltopaikkoihin on yhä vaikeampaa. Kuulumisen tunteen puuttuminen on nähtävissä seuraavissa kertomuksissa.

Kesällä minut siirretään sijaisperheeseen siskoni kanssa ja huostaanottomme muuttuu pitkäaikaiseksi, jonka aikana on tarkoitus yrittää kotiutusta, mikäli äitini parantuu. Äidillä oli diagnosoitu olevan maanisdepressiivinen mielialahäiriö. Isämme ei ollut elämässämme. Nyt meidät siirrettiin perheeseen, missä oli sisaruksia ja vanhemmat. Olen menossa esikouluun. Elämämme käynnistyi perheessä melko mutkattomasti, toisaalta

taas ei. Muistan, etten tiennyt miksi kutsua uusia vanhempiani, sillä he eivät olleet minun äitini tai isäni. (Parantaako monta lyhyttä teippiä revenneen paperin, vai tarvitaanko pitkä ja kestävä teipinpala, jotta paperilla on mahdollisuus pysyä yhdessä?)

Minut ja siskoni huostaanotettiin 5- ja 6-vuotiaina, viiden vuoden avohuollossa pallottelun jälkeen. Meille löydettiin paikka ammatillisesta perhekodista toiselta paikkakunnalta. Paikka ei kuitenkaan täyttänyt pienien tyttöjen toiveita turvallisesta kodista, vaan sinne muutettuamme alkoi vuosia jatkunut kaltoinkohtelu. Minulta vietiin lapsuus, kun minusta ei huolehdu sekä minut pakotettiin jatkuvasti ulko- ja kotitöihin. Lisäksi minuun kohdistettiin niin henkistä kuin fyysistäkin väkivaltaa. Oireilin jo valmiiksi lapsuuden traumaistani ja elo perhekodissa veti psyykkisen jaksamiseni äärimmilleen – en kestänyt elämää, joka ei toteuttanut lapsen oikeuksia. En kokenut elämäni ihmisarvoiseksi. (Tuleva sosiaalityöntekijä)

Mietippä lapsuuttas, oliko sulla joku aikuinen, johon luottaa. Mullapa ei ollu 0-15vuotiaana aikuista kenelle itkeä, kuka halaa ja kuka suojelee. Biologisille vanhemmilleni viina oli tärkeämpää, kuin minä. Muutin sijaisperheeseen, mutta kun biologinen äitini kuoli, kun olin 9v elämäni romahti. Sijaisäitini alkoi vihata minua, koska minusta tuli itkuinen ja sulkeutunut. Koulussa minua alettiin kiusata ja olin aina vain yksin. (Näkymätönlapsi)

Menneet kokemukseni ovat olleet pelottavia, ja olen kokenut paljon turvattomuutta, ja sitä, etten kuulu mihinkään, koska kaikkialla missä olinkin, minua kiusattiin, niin myös laitoksessa. (Kasvukipu)

Ensimmäinen edeltävistä esimerkeistä tuo esiin, miten jo pelkkä huostaanottotilanne ja sen yllä leijuva epävarmuus sijoituksen kestosta, antavat heikot lähtökohdat kiinnittyä sijaishuoltopaikkaan. Kertomuksesta ei ole havaittavissa erityisempää kiintymystä biologiseen äitiin, mutta lähtökohtaisesti kirjoittajan kertomuksesta näkyy yleisesti oletettavan, että lapsi kuuluu yhteen biologisten vanhempiensa kanssa ja sijaisvanhemmat eivät voi näiden paikkaa ottaa. Nimimerkin Tuleva sosiaalityöntekijä kertomuksessa on nähtävissä, miten kaltoinkohtelu ja turvattomuus voi jatkua vielä sijaishuoltopaikassakin ja miten kertautuvat kokemukset vievät lapsuuden ja lopulta koko ihmisarvon. Tällaiseen sijaishuoltopaikkaan kiinnittyminen ja kuulumisen tunteen syntyminen vaikuttaa kirjoittajan tilanteessa mahdottomalta. Tällaisten kokemusten jälkeen muihin ihmisiin luottaminen, kiinnittyminen, saati yhteisöön kuulumisen voi olla kovan työn takana. Nimimerkkien Näkymätönlapsi ja Kasvukipu

kertomuksista on tulkittavissa monen eri yhteisön hylkäämiseksi tuleminen ja niistä lukijalle välittyy käsin kosketeltavasti kirjoittajien kokemus siitä, ettei kuulu mihinkään elämässään olevista merkittävistä yhteisöistä. Kauaskantoisena seurauksena tällaiset kokemukset saattavat aiheuttaa irtautumisen normaalista elämästä, kuten seuraavassa esimerkkitarinassa kerrotaan.

Erkanin huostaanoton aikana kaikista yhteisöistä. En saanut huostaanoton aikana ainnuttakaan kaveria. En ole koskaan ollut niin yksin. Koulussa päädyin oppimisvaikeuksista kärsivien pienluokalle, kun itselläni ei ole koskaan sellaisia ollut - päin vastoin. Minua on kuvattu kognitiivisesti lahjakkaaksi. Se ei siis ollut oikea paikka minulle. Se kuitenkin erotti minua koulusta yhteisönä. [--]

Voisin sanoa, että huostaanoton irroitettua minut ns. normaalista elämästä, ja elämän rakennuttua palvelujärjestelmän ympärille, minä opin potilaaksi (sick role, Talcott Parsons, 1951). Muut identiteettini karsiutuivat pois. (VV)

Tämä nimimerkki VV:n kertomus kuvaa äärimmäistä osattomuutta, johon kirjoittaja näkee syynä huostaanoton. Palvelujärjestelmästä ei ole normaalin elämän korvaajaksi eikä se ole yhteisö, johon voi tuntea kuuluvuuden tunnetta. Tämä heijastuu myös VV:n kertomuksesta. Äärimmäiset kuulumattomuuden kokemukset niin yksilö-, yhteisö- kuin yhteiskunnan tasoilla voivat johtaa siihen, että nuori ei koe kuuluvansa mihinkään, mikä on täydellinen vastakohta lastensuojelun perustehtävälle, lasten ja nuorten suojelulle sekä hyvinvoinnin vaalimiselle.

5.2 Sosiaalityön käytäntöihin liittyvät osallisuuden toiveet ja odotukset

Nuorten kertomuksista nousi kolme erilaista osallisuuden toiveiden ja odotusten teemaa. Nämä teemat olivat 1) *Toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi*, 2) *Halu saada tietoa* ja 3) *Käytäntöihin vaikuttaminen*. Toiveisiin ja odotuksiin liittyvät teemat voikin nähdä jatkumona osallisuuden ja sen puutteiden teemoille. Ainoastaan yhteisöihin kuulumiseen liittyen ei kirjeistä noussut esiin selkeitä toiveita. Eniten toiveita esitettiin nähdyksi ja kohdatuksi tulemisesta. Nuorten kuvaamat toiveet ja odotukset koskivat sitä, mitä he olisivat toivoneet itselleen jo aiemmin tai sitä mitä toivoisivat muille vastaavassa tilanteissa oleville tulevaisuudessa.

5.2.1 Toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi

Yksi osallisuuden toiveiden ja odotusten teemoista oli nähdyksi ja kohdatuksi tulemisen toive. Tällaisia toiveita nuoret esittivät huomattavasti enemmän suhteessa sosiaalityöntekijään kuin suhteessa sijaishuoltopaikkaan. Nuoret toivoivat paitsi pysyviä aikuisia, myös enemmän kohtaamista ja sitä, että heidät kohdattaisiin kiireettömästi, aidosti kiinnostuen ja paneutuen heidän asioihinsa. Lapset esittivät jonkin verran myös yleisemmän tason toiveita, kuten toive lasten ja nuorten äänien suuremmasta painoarvosta. Nähdynsi tulemisen ja kohtaamisen toiveista kertovat seuraavat esimerkit.

Oikeasti toivoin, että he puhuisivat kanssani enemmän, kertoisivat äidistä ja saisin kertoa, kuinka ikävä minulla oli ja kuinka kaipasin kotiin, mutta toisaalta en. [--]

Oman elämäni aikana olen myöhemmin pohdinnoissani huomannut, että olisin kaivannut elämäni yhden ja saman sosiaalityöntekijän. [--]

Jos yksi ihminen olisi seurannut elämäni, hän tuntusi minut ja tarinani. Nyt tuntee vanhemmat, minä ja sinä. (Parantaako monta lyhyttä teippiä paperin, vai tarvitaanko pitkä ja kestävä teipinpala, jotta paperilla on mahdollisuus pysyä yhdessä)

Kaipasin henkilöä, jolla olisi ollut aikaa tutustua muhun ja jolle olisin voinut kertoa kahestaan muu painaneita asioita esim. laitoksesta tai vanhemmista. (Verorahoilla tuotettu)

Edellisten kirjoittajien kertomuksista on tunnistettavissa, että toiveiden taustalla on oma kokemus kohtaamisen tai vuorovaikutuksen puutteista sijaishuollossa. Ensimmäisen kertomuksen kohdalla kirjoittaja (Parantaako monta...) kuvaa, miten olisi toivonut, että hänelle olisi annettu oikeanlaisilla kysymyksillä lupa puhua vaikeista tunteista, joita on itse hankala ottaa esille. Kirjoittaja on vasta myöhemmin elämässään huomannut tarpeen pysyvälle sosiaalityöntekijälle. Vaikka kirjoittaja ei tätä suoraan totea, niin kertomuksesta on tulkittavissa, että tutulle sosiaalityöntekijälle lapsen olisi ollut helpompaa puhua ja luultavasti sosiaalityöntekijänkin olisi ollut helpompaa kysyä oikeat kysymykset. Myös nimimerkki Verorahoilla tuotettu, tuo esiin, miten olisi toivonut voivansa puhua jollekin laitokseen tai vanhempiin liittyvistä asioista. Nuori ei ehkä voi puhua kaikkia asioita vanhemmilleen tai sijaishuoltopaikan aikuisille, vaan kaippaa tähän aikuista näiden ulkopuolelta. Myös seuraavissa esimerkeissä kuvattujen toiveiden taustalla voi havaita vuorovaikutuksen ja kohtaamisen puutteita.

Lopulta sainkin hyvän ja kuuntelevan sosiaalityöntekijän, joka loppupelissä auttoi minut ja sisareni pois perhekodista ja sijoitti muualle – kunpa vain joku olisi tarttunut apua hakevaan käteeni aikaisemmin. [--]

En ole kuitenkaan enää katkera ketään kohtaan, mutta toivon, että kukaan muu ei joutuisi menettämään lapsuuttaan ja kokemaan kaltoinkohtelua sijaishuollossa, sillä sen kuuluu olla turvallinen paikka ja antaa hyviä eväitä kohti aikuisuutta ja siinä pärjäämistä. (Tuleva sosiaalityöntekijä)

Tiivistettynä voisin siis sanoa, että toivon että sosiaalityöntekijöillä olisi resursseja siihen, että heillä olisi aikaa tavata lapsia kasvotusten! Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärän tulisi olla kohtuullinen, ja mielestäni 25–30 lasta on maksimi rajoissa. Sosiaalityöntekijä tekee valtavia päätöksiä lapsen elämässä, joten hänen tulisi myös tuntea ja kohdata lapsi. Nyt tajuan, että sosiaalityöntekijän tapaaminen harvoin ei tarkoittanut sitä, että hän ei viitsi tulla tapaamaan, vaan että laki määrittelee tapaamisille vähimmäismäärät ja näin saadaan säästettyä resursseja. (Vaikuttaja)

Minun mielestäni sosiaalityöntekijöiden pitäisi katsoa asioita laajemman kaavan mukaan, ja jättää vanhat virheet taakse eikä aina tonkia niitä uudestaan pinnalle. Sossut vois myös kuunnella ja tukea enemmän nuoria. (:))

Nimimerkki tuleva sosiaalityöntekijä toisaalta toivoo, että olisi tullut kohdatuksi ja kuulluksi jo aiemmin, mutta koska tätä ei voi enää muuttaa, hän toivoo asioiden olevan toisin muiden kohdalla. Nimimerkin Vaikuttajan kokemus liian harvoista tapaamisista välittyy tarinan toiveiden joukosta. Vaikka tässä kertomuksessa näkyy vahvasti se, mitä tarkoitusta varten kirje on kirjoitettu, on sieltä löydettävissä myös konkreettinen ja omaan kokemukseen liittyvä toive. Kirjoittaja toivoisi sosiaalityöntekijöille aikaa tavata lapsia kasvokkain. Nimimerkki :) toiveiden taustalla on päihderiippuvaisen nuoren kertomus siitä, miten hän on kokenut sijaishuollossa rajoitustoimenpiteitä, ja suhde sosiaalityöntekijään ei tunnu nuoresta kovin toimivalta. Kirjoittajan toiveissa korostuukin nähdyksi tulemisen toive muutoinkin kuin virheiden kautta. Seuraavien toiveiden ja odotusten taustalla on kirjoittajan oma kokemus kohtaamisen ja vuorovaikutuksen toteutumisesta.

Minun tilanteessa sosiaalityöntekijäni on oikeudenmukainen ja osaa kuunnella hyvin minun mielipiteitä sekä ottaa ne huomioon. Toiset sosiaalityöntekijät eivät ehkä osaisi hoitaa niin hyvin asioitani enkä toivo, että sosiaalityöntekijäni olisi vaihtumassa. (TB)

Nuoren elämä on pelkkää tuuria ja sattumaa, mikä hänen polkunsa on. Onko meidän palvelut nyt tasapuolisia kaikille ja kenelle nuorelle me suodaan mahdollisuus, kenelle ei? Minulle suotiin mahdollisuus, minulla oli hyvin useita ihania aikuisia, jotka jaksoi tukea ja kantaa. Sitä kiitollisuutta en pysty korvaamaan koskaan heille. Minusta jokainen lapsi ansaitsee mahdollisuuden elämään, hyvään elämään. (Tulevaisuuden mahdollistaja)

Ensimmäinen kirjoittaja (TB) on tyytyväinen siihen, miten hänen oma sosiaalityöntekijänsä on hänet kohdannut ja ottanut huomioon. Kirjoittaja ei halua sosiaalityöntekijänsä vaihtuvan eli hän selvästi tiedostaa sen, että kaikkien kohdalla ei kohtaaminen toteudu yhtä hyvin. Nimimerkki Tulevaisuuden mahdollistaja taas kuvaa, miten sattumanvaraista on, tuleeko oikealla tavalla kohdatuksi ja autetuksi sijaishuollossa. Kirjoittaja toivookin, että muut olisivat yhtä onnekkaita ja saisivat hyvät mahdollisuudet elämäänsä. Seuraava nimimerkki Naapurirapun apu toive on hyvin konkreettinen niin sijaishuolto paikan kuin sosiaalityöntekijänkin näkökulmasta. Kun kanssakäymistä on enemmän, on mahdollisuus tutustua ja nähdä työntekijät ihmisinä, ilman rooleja.

Minusta olisi myös tärkeätä painottaa kanssakäymistä nuoren kanssa, sillä nuori näkee ohjaajat ohjaajina niin kauan kuin tutustuu heihin syvemmin. Sama toimii oikeastaan sosiaalityöntekijän kanssa. (Naapurirapun apu)

5.2.2 Halu saada tietoa

Nuorten toiveista oli tunnistettavissa myös halu saada tietoa joko yleisellä tasolla tai tiettyjen asioiden suhteen. Tähän teemaan liittyviä toiveita oli melko vähän, mutta tästä huolimatta teema on olennainen osallisuuden toteutumisen kannalta. Seuraavassa kertomuksessa tulee esille nuoren halu saada tietoa yleisellä tasolla. Tällä kirjoittajalla on omia kokemuksia epätietoisuuden kanssa elämisestä, mikä on toiveen taustalla.

Mutta sinulla voi olla mahdollisuus vaikuttaa siihen tuleeko näitä epätietoisia hetkiä niille lapsille ja nuorille, keiden on muutenkin vaikeata luottaa ihmisiin, elämään. (Sinä päätät, minä en tiedä)

Nimimerkin Sinä päätät, minä en tiedä kertomuksesta on merkille pantavaa se, miten epätietoisuuden välttäminen on erityisen tärkeää sijaishuollossa eläville lapsille, koska heidän on taustansa vuoksi jo

lähtökohtaisesti hankalaa luottaa ihmisiin ja siihen mitä heille tulee tapahtumaan. Myös seuraavassa esimerkissä nuoren esittämiin toiveisiin heijastuu epäluottamus varsinkin sosiaalityöntekijöitä kohtaan.

Olisi myös, hyvä että kunnat palkkaisivat ammattitaitoisia sosiaalityöntekijöitä, koska jotkut eivät kirjaimellisesti osaa tehdä sitä työtä. [--]

Sosiaalityöntekijöitten pitäisi miettiä aina ennen kun väittää jotakin. Ei ole oikein väärin maalata vanhempia epäselvällä tiedolla. Ei ole myöskään oikein väittää lapsesta mitään, jos ei ole perusteellisia tietoja tai asianmukaisia todistusta. [--]

Sosiaalityöntekijöitten vaihtelu pitäisi saada loppumaan mahdollisimman nopeesti, ettei tulisi mitään tietojen väärentymistä tai lapsille mitään muita ongelmia. Omasta kokemuksesta parhainta palvelua saa tietystä lastensuojelulaitoksesta. Siellä on luotettavia työntekijöitä ja niitten kanssa on helppo puhua suoraan asioista ja ne kertovat asiat niin kuin ne on. Kunnilla pitäisi olla samanlaisia sosiaalityöntekijöitä kuin siellä, eli ne eivät väärentele asioita, ne kertovat suoraan asiat, eivät kiertele asioita ja ovat ystävällisiä. (CKP)

Nimimerkki CKP:n toiveena on sosiaalityöntekijöiden rehellisyys niin nuorta kuin tämän vanhempia kohtaan. Kirjoittaja odottaa sosiaalityöntekijöiltä samanlaista rehellisyyttä ja selkeyttä tietojen saamiseen liittyen, kuin on kokenut tietyn lastensuojelulaitoksen aikuisilta. Kertomuksesta voi havaita, että sosiaalityöntekijöiden kanssa ei ole syntynyt yhteistä ymmärrystä asioista ja luottamus sosiaalityöntekijöihin on tämän vuoksi kärsinyt. Nuoren kokemus tiedon saamisen haasteista liittyy myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen ja kirjoittaja toivookin vaihtuvuuden loppuvan. Seuraavan kirjoittajan kertomus tuli esiin jo käsitellessä toivetta tulla nähdyksi ja kohdatuksi. Samassa kertomuksessa on myös tunnistettavissa toive saada tietoa biologisesta äidistä. Tämä tekee näkyväksi sitä, miten lapsella saattaa sijaishuollossa ollessaan olla kova huoli vanhemmastaan ja toivoisi tietävänsä tämän pärjäämisestä.

Oikeasti toivoin, että he puhuisivat kanssani enemmän, kertoisivat äidistä ja saisin kertoa, kuinka ikävä minulla oli ja kuinka kaipasin kotiin, mutta toisaalta en. [--]

Sijaisvanhemmillani olen saanut kaiken mitä olen pyytänyt, mutta olisin kaivannut elämäni, varsinkin nyt vanhempana, ihmisen, joka tietää laillisista oikeuksistani.

(Parantaako monta lyhyttä teippiä revenneen paperin, vai tarvitaanko pitkä ja kestävä teipinpala, jotta paperilla on mahdollista pysyä yhdessä?)

Kirjoittaja (Parantaako monta...) tuo esiin vielä toisenkin toiveen. Toive henkilöstä, joka tietäisi lailisista oikeuksista osoittaa kirjoittajan ymmärtävän, että lapsi yksin ei voi olla vastuussa oikeuksiansa tuntemisesta, vaan tarvitsee aikuista ammattilaista saadakseen tietoa oikeuksistaan. Kertomuksesta on ymmärrettävissä, että kirjoittaja on havahtunut toiveeseen vasta vanhempana. Lapsen ei ehkä ajatella vielä ymmärtävän, mitä hyötyä oikeuksien tuntemisesta olisi.

5.2.3 Käytäntöihin vaikuttaminen

Käytäntöihin liittyviä toiveita nuorilla oli enemmän kuin tiedon saamiseen liittyviä toiveita. Nuoret kertoivat haluavansa vaikuttaa hyvin monenlaisiin epäkohtiin sijaishuollon käytännöissä. Yksi toistuva toive oli sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen vaikuttaminen, joka oletetusti korostuu kirjeiden alkuperäisen tarkoituksen vuoksi. Näiden lisäksi erottui kuitenkin muita hyvin käytännönläheisiä toiveita ja odotuksia. Yhdessäkin toiveessa ei esitetty, että nuori haluaisi päättää itse jostakin asiasta, mutta nuoret halusivat olla vaikuttamassa heitä koskeviin päätöksiin. Seuraavissa kertomuksissa näkyy nuorten toive ja tahtotila vaikuttaa omiin oikeuksiin ja palveluihin.

Siksi on toimittava nyt. Meidän puolesta, lasten ja nuorten. Me olemme tulevaisuus, josta tulee huolehtia. Meitä ei voi vain sivuuttaa ohimennen sanomalla, että ”selvitetään mahdollisuutta, panostetaan yhä enemmän, tämä otetaan todella vakavasti, valitettavasti tilanne on nyt näin”. Tekosyyt ovat johtaneet tähän tilanteeseen, kierteeseen, jossa yleisestikin poliittisia ongelmakohtia nostetaan säännöllisesti esiin, mutta paljokaan ei oikeasti tapahdu pinnan alla. (Tulevaveronmaksaja)

Ja niiden oikeiden ihmisten, joihin vaikuttaa ne kaikki säädökset, huostaanotettujen lasten ja nuorten ääni pitää saada enemmän painoarvoa. Nytkin on todella hienoa, asiakkaat saavat lähettää kirjeitä. Minusta se pitäisi olla itsestäänselvyys. Ja sijaisvanheman oikeuksia pitäisi lisätä, he ovat ne ketkä nämä lapset ja nuoret tuntee, ei sosiaalityöntekijät. (Tyttö 16v)

Haluan oikeutta, haluan kostaa tämän. Haluan kostaa rahojeni menetyksen, haluan kostaa henkisen jaksamiseni tuhoamisen jo nuoresta lähtien... Haluan että tähän tulee muutos, tahdon että sosiaalitoimen työntekijöitä veloitettaisiin tutkimaan jokainen lapsen tekemä valitus ja ottamaan se vakavasti. Näin ei käynyt minun kohdallani ja tahdon

vain oikeutta. Oikeuden valittaa ja saada henkilöt, jotka tekivät minulle väärin, oikeuden eteen ja korvaamaan minulle tehdyt vahingot... (Kaltoinkohdeltu)

Hei, näin alkuun kiitos mahdollisuuksista, joita olen saanut lastensuojelun kautta. Joidenkin pieniä tekijöitä on ollut, joita olen miettinyt. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on ollut kohdallani suurta, olen kuullut samankaltaisia tarinoita muilta, mutta myös tarinoita ihmisistä, joilla ei ole ollut tätä ongelmaa. Toinen asia, mikä mietityttää edelleen, on kilpailutus lastensuojelussa rahan kautta, eikä palveluiden tai nuoren etua ajatellen aina. (Naapurirapun apu)

Nimimerkki Tulevaveronmaksaja toivoo, että lapsien näkemyksiä ei sivuutettaisi. Kertomisen tavasta huomaa, että sen on tarkoitus vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon, mutta toisaalta lainaukset, joita kirjoittaja käyttää siitä, miten lapsiin on suhtauduttu, voivat olla kenen tahansa aikuisen toteamia lapselle. Myös nimimerkki Tyttö 16v ottaa kantaan hyvin samankaltaisesti, mutta lisäksi hän toivoo enemmän oikeuksia sijaisvanhemmille. Nimimerkki Kaltoinkohdeltu esimerkistä heijastuu syvä katkeruus siitä, miten hän on kokenut vääryyttä sijaishuollossa. Kirjoittajan aiemmasta kertomuksesta tulee ilmi, että hänelle ei ole kerätty itsenäistymisvaroja kuin osalta sijoitusaikaa. Sen pohjalta kirjoittaja vaatii oikeutta ja vääryyden aiheuttajat vastuuseen teoistaan. Neljännessä kertomuksessa kirjoittaja (Naapurirapun apu) ottaa kantaa asioihin rauhallisen pohtivasti. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden lisäksi kirjoittajan näkemyksistä on luettavissa toive palveluiden järjestämisestä ennemmin nuoren edun mukaisesti kuin raha edellä. Seuraavissa kertomuksista tulee esille tiettyjä sijaishuollon epäkohtia, joihin nuoret toivoivat muutosta.

Sosiaalityöntekijällä ei pitäisi olla niin montaa asiakasta, koska sosiaalityöntekijällä pitäisi olla mahdollisuus omasta mielestäni nähdä asiakastaan jopa kuukausittain, eikä aina vain palaverin merkissä. Sosiaalityöntekijän pitäisi oppia tuntemaan asiakkaansa ja näin saada luottamus. (Lapsuus hukassa)

Jos heillä olisi ollut vähemmän asiakkaita ja enemmän aikaa paneutua meihin, niin he olisivat voineet nähdä merkit meidän pahoinvoinnistamme. Jos sijaishuollon valvonta olisi tiheämpää ja laadukkaampaa, olisi ongelmat voitu tunnistaa. Jos lastensuojelun sosiaalityöntekijöille maksettaisiin työvaativuutta vastaavaa palkkaa ja heidän työhyvinvoinnistaan huolehdittaisiin paremmin, he jaksaisivat työssään paremmin ja vaihtuvuus ei olisi niin suurta. En kuitenkaan ole katkera kenellekään sosiaalityöntekijöistä,

sillä se ei ole vain heistä kiinni, vaan näistä päättävät korkeammat tahot. (Tuleva sosiaalityöntekijä)

Yhteenvetona voisin sanoa, että haluaisin, että sijaisperheitä tarkkailtaisiin ja syynätäisiin paremmin ennen kuin lapsi sijoitetaan niihin. Minulla on kokemusta niin hyvästä kuin huonosta sijaisperheestä. (Ramses)

Huostaanotettava lapsi ei ole ainoa, joka tarvitsee apua. Siinä tilanteessa koko perhe tarvitsee apua ja tukea. (SN)

Myös hetket, jolloin sai valvoa vähän aikaa pidempään, esimerkiksi juhannusyönä, tuntuivat mahtavalta. Vaateraha ja viikkoraha olivat hyvä juttu. Hyvästä koulumenestyksestä palkitseminen motivoi yläkouluikäisenä lukemaan kokeisiin. Hyvästä koenuumerosta sai purkkapötkön. Hyvää mieltä toi myös joka viikkoinen saunan jälkeinen limutölkki. Asiat, joilla voi ilahduttaa nuorta, ei välttämättä tarvitse olla kovinkaan suuria tuodakseen iloa nuorelle. (A.T)

Ensimmäinen nimimerkki Lapsuus hukassa toivoo muutosta sosiaalityöntekijöiden asiakasmääriin, jotta sosiaalityöntekijä voisi tavata heitä jopa kuukausittain. Kirjoittaja toivoo tapaamisia muutoinkin, kuin palaverin merkeissä ja hänen voidaan olettaa tarkoittavan vapaamuotoisempia tapaamisia, jotka mahdollistavat nuoren tuntemisen paremmin. Nimimerkin Tuleva sosiaalityöntekijä kertomuksessa toiveet on verhottu jossitteluiden taakse. Kirjoittajan voi tulkita toivovan enemmän aikaa sosiaalityöntekijöille paneutua ja tunnistaa nuoren pahoinvointia sekä parempaa sijaishuoltopaikkojen valvontaa. Näiden kirjoittajien omien toiveiden mahdollistamiseksi kirjoittaja haluaa vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden työoloihin ja palkkaukseen. Nimimerkin Ramses kertomuksessa on hyvin täsmällinen toive sijaisperheiden tarkemmasta valinnasta. Koska Ramses omaa kokemusta sekä hyvistä että huonoista sijaisperheistä, hänen toiveenaan luultavasti olisi, että hyviä sijaisperheitä olisi enemmän. Nimimerkki SN taas toivoo tukea myös biologiselle perheelle sijaishuollon aikana. Viimeisimmästä eli nimimerkin A.T. esimerkistä on luettavissa oman kertomuksen taakse kätkeyty toive, että sijaishuoltopaikassa ohjaajat voisivat hyvin pienin teoin tuoda iloa siellä asuville nuorille. Seuraavissa esimerkeissä on toiveita päätöksentekoon liittyen.

Nuoret kertovat, mitkä asiat ovat toimineet ja mitkä eivät, niihin on hyvä tutustua. Yhdellä sosiaalityöntekijällä on mielettömän iso rooli lapsen elämässä. Onko se hyvä vai paha, miten hän toimii ja mitä tällaiselta ihmiseltä vaaditaan? Tai entä kun

sosiaalityöntekijä vaihtuu jopa useamman kerran vuodessa, millä tiedoilla ja tuntemuksella hän päättää lasta koskevissa asioissa ja miten sijoituspaikan valvonta onnistuu, jos työntekijä vaihtuu kokoajan? Pieni lapsi tämän keskellä. Hän ansaitsee mahdollisuuden. (Tulevaisuuden mahdollistaja)

Päätöksissä vois kuunnella enemmän nuoria. Päätöksiä vois tehdä enemmän nuoren ”HYVINVOINNIN MUKAAN” eikä vaan parin virheen. Ja olisi hyvä, kun ei vaan tuomittas vanhan pahan ajan perusteella, vaan otettas hyvät tekemiset myös mukaan päätöksiin!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! (Terveisin Kuopion nisti)

Rajoituksien aikana ei ollut mitään ohjelmaa, joten käytännössä istuin laitoksen sisällä ja odotin, että rajotukset puretaan. Niistä ei ollut mitään hyötyä koskaan, koska rajoitukset eivät olle oikea apu siihen, mitä sillä yritettiin korjata. Joten minun kokemuksella toivon, että laitoksissa missä on käytäntönä, että rajoituksen aikana ei tehdä mitään ja keskitytään siihen, että nuori ei poistu laitoksesta, pitäisi sisältyä rajoitusten aikana jotain ohjelmaa arkeen. (Laitosnuori)

Ensimmäisessä edeltävistä kertomuksista nimimerkki Tulevaisuuden mahdollistaja kysyy, millä tiedoilla ja tuntemuksella sosiaalityöntekijä päättää lasta koskevista asioista, jos sosiaalityöntekijä vaihtuu usein. Kysymyksen taustalta on tunnistettavissa toive, että sosiaalityöntekijä voisi perustaa päätöksensä siihen, että tuntee lapsen ja tietää sen pohjalta, mikä on juuri kyseisen lapsen kannalta paras päätös. Lisäksi kirjoittajan tekstissä näkyy huoli sijaishuoltopaikkojen valvonnan toteutumisesta ja voikin ymmärtää, että valvonnan toteutuminen mahdollisimman hyvin olisi kirjoittajan toive. Myös nimimerkki Kuopion nisti ottaa voimallisesti kantaa päätöksentekoon ja painottaa, että siinä tulisi huomioida nuoren hyvinvointi ja hyvät tekemiset. Tämä kertoo siitä, miten paljon käytöksellään oikeilevat nuoret saavat negatiivista palautetta ja joskus se hyvä, jota jokaisessa nuoressa on, jää huomioimatta. Koska toive liittyy vahvasti nuoreen henkilönä eli millaiseksi hänet muut määrittelevät, ei ole ihme, että toive on kirjoitettu hyvin painokkaasti itseään puolustaen.

Seuraavassa ja viimeisessä esimerkikertomuksessa tulee esiin nuoren kokemus siitä, miten hän olisi toivonut enemmän tukea sosiaalityöltä suuren ja koko elämän kannalta tärkeän päätöksen teossa. Kertomuksesta on luettavissa, että nuori on kokenut jääneensä yksin ottamaan vastuun päätöksestä, joka olisi kuulunut aikuisille. On hyvin tiedossa, että aikuiset tekevät päätökset näin suurissa asioissa, mutta joskus se tapa, jolla lapsen toivetta kysytään, voikin antaa lapselle käsityksen, että vastuu päätöksestä on ollut hänellä itsellään. Siksi kirjoittajan toive saada tukea päätöksenteon yhteydessä ja

myös sen jälkeen, on tärkeä nostaa esiin, jotta lapsi tai nuori ei koe jäävänsä mielipiteen ilmaistuaan valintansa kanssa yksin.

Ensimmäisessä tapaamisessa koin, että mun mielipidettä kuunneltiin. Oli selvää, että äidin luona en voinut enään asua hetkeen, joten multa kysyttiin, että haluanko muuttaa raitistuneen isäni luokse. Mulle myös annettiin vaihtoehto sijoitukseen. Valitsin totta kai isäni luokse muuttamisen, ja tuo päätös oli pienelle ihmiselle liian suuri ilman tukea. Olisin siis toivonut enemmän tukea sosiaalityöltä tuossa kohtaa, näin jälkeen päin ajateltuna. (Ei tarvetta)

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Olen tutkielmassani tutkinut, millaisia osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia sijoitetuilla tai sijoitettuina olleilla lapsilla ja nuorilla on sekä millaisia toiveita ja odotuksia heillä on osallisuudestaan lastensuojelun sijaishuollossa. Osallisuuden kokemusten osalta olen keskittynyt tutkimuksessa nuorten omaan kirjoitettuun kokemukseen. Osallisuuden toiveissa ja odotuksissa olen kiinnittänyt huomiota joko suoraan ilmaistuihin toiveisiin tai tarinan taustalta tulkittavissa oleviin toiveisiin ja odotuksiin. Nuorten kertomuksissa painottuvat osallisuuden puutteet ja lastensuojelun epäkohdat erityisesti suhteessa sosiaalityöntekijöihin, sillä aineistona olevat kirjeet on kerätty tarkoituksena vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitukseen. Tästä huolimatta kirjeistä löytyy myös kokemuksia osallisuuden toteutumisesta ja onnistumisista, joten osallisuuden tarkastelu tutkimustuloksissa ei jää aineiston tarkoituksesta huolimatta yksipuoleiseksi.

Osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia nuorten kirjeistä löytyi runsaasti ja näistä tunnistin neljä pääteemaa. Nämä teemat olivat vuorovaikutus ja kohdatuksi tuleminen, tiedon saaminen, vaikuttaminen ja päätöksenteko sekä kuulumisen tunne tai sen puute. Osallisuuteen liittyviä toiveita ja odotuksia koskevia kertomuksia oli myös paljon, vaikka osallisuuden ja osattomuuden kertomusten osuus olikin suurempi. Osallisuuden toiveisiin ja odotuksiin liittyviä teemoja tunnistin kolme, joista ensimmäinen oli toive tulla nähdyksi ja kohdatuksi, toinen oli halu saada tietoa ja kolmas oli käytäntöihin vaikuttaminen. Vaikka eri teemojen osuus aineistossa vaihteli, en kiinnittänyt niinkään huomiota lukumääriin vaan toin tuloksissa esiin aineiston erilaisuutta ja monipuolisuutta mahdollisimman kattavasti.

Analyysin tuloksena syntyneitä teemoja voi luonnehtia seuraavanlaisesti. Osallisuuden toteutumisen perustana on lapsen tai nuoren oikeanlainen kohtaaminen, nähdyksi tuleminen sekä tiedon saaminen. Nämä kaikki edesauttavat suhteen ja luottamuksen muodostumista lapsen tai nuoren kanssa, jonka kautta lapsen on helpompi kertoa näkemyksiään aikuiselle. Osallisuuden kokemus ilmenee aktiivisimmillaan omaan elämään ja päätöksiin vaikuttamisena. Tämän toteutuessa lapselle tulee kokemus siitä, että hänen näkemyksensä on tullut huomioduksi ja hänellä on aidosti mahdollisuus vaikuttaa asioihinsa. Syvimmillään ja samalla laajimmillaan osallisuus on kokemus siitä, että kuuluu eri yhteisöihin, kuten vaikkapa biologiseen perheeseen, sijaisperheeseen, kouluyhteisöön tai laajasti ajateltuna yhteiskuntaan.

Olin jo ennen tutkielman kirjoittamista alustavasti tutustunut aineistona olevaan julkaisuun ja havainnut sen sisältävän paljon osallisuuteen liittyviä kertomuksia. En kuitenkaan osannut odottaa aineiston olevan sisällöltään niin rikas ja laaja, millaiseksi se lopulta sitä analysoidessa osoittautui. Lähes kaikki kirjeet sisälsivät jonkinlaisia osallisuuden tai osattomuuden sekä osallisuuteen liittyvien toiveiden teemoja. Mielenkiintoisena näkökulmana nuorten osallisuuteen oli myös se, että itse kirjeiden kirjoittaminen oli nuorille yksi tapa vaikuttaa lastensuojeluun ja pyrkiä osallisuuteen omien kokemustensa kautta. Tämä näkyi erityisesti osallisuuden toiveita ja odotuksia tarkastellessa, sillä samassa yhteydessä nuoret usein vetosivat päättäjiin, joille kirjeet oli osoitettu.

Nuorten kokeman osallisuuden ja osattomuuden teemojen sisällöissä on yhtymäkohtia lapsen osallisuuden teorioiden kanssa. Erityisesti Nigel Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuudet sopivat nuorten kokemusten tarkasteluun, sillä varsinkin näin haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallisuutta on vaikea nähdä asteittain kasvavana. Pikemminkin eri ulottuvuudet painottuvat jokaisella lapsella yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen mukaan ja lapsen tulee saada olla osallinen juuri itselleen parhaaksi kokemallaan ja turvallisella tavalla. Thomasin (2002) osallisuuden teoriassa erityisen tärkeä ulottuvuus lapsen osallisuuden kannalta on, että lapsella olisi mahdollisuus valita, osallistuuko toimintaan tai ilmaiseeko näkemyksiään vai ei. Nuorten kertomuksista oli havaittavissa, että mielipiteen ilmaiseminen tietyssä asiassa tai tilanteessa voi aiheuttaa lapselle esimerkiksi ahdistusta tai liian suurta vastuun tunnetta. Juuri tällaisissa tilanteissa lapsen aitoa osallisuutta on antaa mahdollisuus myös kieltäytyä osallistumasta.

Aineiston analyysin pohjalta syntyneistä osallisuuden ja osattomuuden teemoista ensimmäisen eli vuorovaikutukseen ja kohdatuksi tulemisen teeman kohdalla löytyy yhtymäkohtia kolmen Thomasin (2002) määrittelemän osallisuuden ulottuvuuden kanssa. Näistä ulottuvuuksista mahdollisuus valita, mahdollisuus ilmaista näkemyksiään sekä mahdollisuus saada apua ja tukea tähän liittyvät vuorovaikutuksen ja kohdatuksi tulemisen teemaan. Ilman oikeanlaista kohtaamista tai vuorovaikutusta näiden ulottuvuuksien ei olisi mahdollista toteutua. Oikeanlainen kohtaaminen ja vuorovaikutus lasten ja nuorten ehdoilla nousikin nuorten kertomuksissa merkitykselliseksi osallisuuden toteutumisen kannalta. Joidenkin kokemusten perusteella tällä oli jopa suurempi merkitys kuin tapaamisten määrällä, vaikka nuoret toivoivatkin enemmän tapaamisia sosiaalityöntekijöidensä kanssa. Nuoret kuitenkin toivat esiin kertomuksissaan, että lapsen tutustuminen edellyttää lapsen riittäviä tapaamisia ja tunteminen taas edesauttaa suhteen ja luottamuksen syntymistä sekä aidosti kohdatuksi tulemistä. Tutkimuksen teemoista tiedon saaminen ja Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksista mahdollisuus saada tietoa tilanteestaan ja oikeuksistaan ovat ajatukseltaan yhteneviä toistensa kanssa. Myös

tutkimuksen teemassa vaikuttaminen ja päätöksen teko yhdistyy Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuudet vaikuttamismahdollisuuksista päätöksentekoprosessiin sekä mahdollisuuksista itsenäisiin päätöksiin.

Yhtäläisyyksien löytämisen lisäksi halusin nostaa esille osallisuuteen liittyviä kokemuksia, jotka olivat jääneet lapsen osallisuuteen liittyvissä teorioissa tunnistamatta tai vähemmälle huomiolle. Kuulumisen tunne tai sen puute -teemalle ei löytynyt yhdistäviä tekijöitä lapsen osallisuuden teorioista, mutta Hotarin ja kumppaneiden (2009, 149) lapsen osallisuuden määrittelyistä löytyi tukea tämän teeman nostamiseksi omaksi kokonaisuudekseen. He määrittelevät osallisuutta laajemmin yhteisöön liittymisen, siihen kuulumisen ja vaikuttamisen näkökulmasta. (Mt.) Myös tutkimuksen nuorten kertomuksista oli tunnistettavissa, miten nuoret kokivat kiinnittyneensä ja kuuluvansa lähiyhteisöihinsä. Nuoret kirjoittivat miten läheisinä ja tärkeinä kokivat sijaisperheensä tai esimerkiksi entiset omaohjaajansa. Myös lastensuojelulaitoksen muita nuoria kuvattiin toisena perheenä, joka kuvasi kuuluvuuden tunnetta lastensuojelulaitoksen nuorten yhteisöön. Toisaalta esiin tuli myös kiinnittymisen vaikeus sijaisperheeseen ja kiusaamista sekä hyväksytyksi tuleminen haasteita lähiyhteisöissä.

Kertomuksissa näkyi myös Orasen (2008, 9) tekemä huomio siitä, miten osallisuuden rakentuminen edellyttää vastavuoroisuutta eli sitä, että yhteisöt huomioivat yksilön ja että yksilö pyrkii kohti yhteisöä. Tämä oli tunnistettavissa niin kuulumisen tunteisiin tai sen puutteisiin liittyvissä kertomuksissa kuin myös vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen liittyvissä kokemuksissa. Huomioimiseen liittyen nuoret kertoivat esimerkiksi, miten sijaishuoltopaikassa heidät otettiin vastaan, miten heidän ajatuksiaan kuultiin. Toisaalta he kertoivat myös, miten heitä jätettiin kuulematta ja huomioimatta. Kirjoittajilla oli taustallaan monenlaisia hylkäämiskokemuksia ja jo pelkkä biologisesta perheestä pois muuttaminen on kokemus, jonka vuoksi lapsen oli vaikea kiinnittyä ja pyrkiä kohti uusia yhteisöjä. Tämän vuoksi sijoitetun lapsen kohdalla on erityisen tärkeää se, miten eri yhteisöissä hänet huomioidaan ja kohdataan. Näin ollen, vaikka osallisuus rakentuu vastavuoroisesti, on sijoitetun lapsen kohdalla panostettava kohtaamiseen enemmän ja pyrittävä ymmärtämään, miksi sijoitettu lapsi saattaa suhtautua uusiin yhteisöihin ja vuorovaikutukseen varauksellisesti.

Kiilakosken (2008, 11–12) esittämät osallisuuden vastakohdat, kuten välinpitämättömyys, osattomuus, syrjäytyminen ja jopa vieraantuminen yhteisöistä olivat osittain tunnistettavissa osallisuuden puutteita sisältävistä kertomuksista. Välinpitämättömyyttä vaikuttaa asioihin ei kertomuksissa tullut ilmi. Tämä saattaa johtua siitä, että tarinat oli kerätty vaikuttamistarkoituksessa ja saattaa olla, että tällaisia kokemuksia tulisi paremmin esiin toisenlaisessa aineistossa. Osattomuuden kokemus näkyi

kertomuksissa, joissa nuoret kertoivat jääneensä huomioimatta, vaikka olisivat halunneet tulla nähdyksi. Syrjäytyminen näyttäytyi kertomuksissa jatkumona, jossa hylkäämisen kokemukset ja syrjityksi tuleminen eri yhteisöissä aiheuttivat kuulumisen tunteen puuttumisen ja lopulta nuoren eriytymisen yhteisöistä ja jopa normaalista elämästä tai yhteiskunnasta. Tällä voi olla merkittävät seuraukset niin yksittäisten nuorten kuin laajemmin jopa yhteiskuntarauhan kannalta. Muutamasta kertomuksesta oli tunnistettavissa jonkinasteista vieraantumista itsestään, ympäristöstä ja normaaleista yhteisöistään. Kirjoittajien kuvaus kokemuksestaan jäi kuitenkin häilyväksi syrjäytymisen ja vieraantumisen rajamaille.

Nuorten kirjeistä esiin nousseista osallisuuden ja osattomuuden kokemuksista voi havaita yhteneväisyyksiä aikaisempiin tutkimuksiin, joita olen esitellyt tutkielman teoriaosuudessa. Nuorten kertomuksista ilmeni, että tapaamisissa, joissa oli muita paikalla, ei aina ollut kovin helppoa esittää omia näkemyksiään tai tulla kuulluksi. Lisäksi palavereita oli nuorten mielestä liian harvoin siihen nähden, että se olisi riittävästi mahdollistanut kuulluksi tulemisen. Tähän liittyen Goodyer (2011, 122–123) toi esiin, että lapsilla ei ollut riittävästi mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin ja sosiaalivirastot määrittivät ja säätelivät näitä mahdollisuuksia. Lapset suhtautuivat kielteisesti palavereihin ja eivät kokeneet tullessa niissä kuulluksi. (Mt.) Myös Pölkin (2012, 107) tutkimuksessa ilmeni, että osallistuminen palavereihin ei ollut lapsille ja nuorille kovin mielekästä, mutta lapset kokivat osallisuuden toteutumisen tästä huolimatta tärkeäksi. Kouvoson (2011, 233–235) tutkimuksessa todettiin kuitenkin, että yhteiskunnan osallistumistekniikat eivät ole aina toimivia ja näennäiseksi jäävä lapsen osallistuminen voi aiheuttaa etäännyntymistä sekä vastakkainasettelua aikuisten ja lasten välillä. Tutkielmani tulosten perusteella pidänkin tärkeänä kehittää ja mahdollistaa aidosti lapsi- ja nuorilähtöisiä osallistumisen tapoja.

Goodyerin (2011, 132) tutkimuksessa nousi myös esiin luottamus tai sen puute sijaishuoltoon ja riittävän hyvän sijaishuoltopaikan löytämiseen. Lapset tiesivät sijaishuoltopaikkojen vaihtelevan tason huolenpidon kannalta ja että niissä tapahtui lasten kaltoinkohtelua. Hyvän sijaishuoltopaikan löytyminen oli lasten ajatuksissa enemmän sattuman kuin sosiaalityön tarkan arvioinnin ansioita. (Mt.) Myös näitä seikkoja tuli esiin tutkielmani nuorten kirjeissä. Erään nuoren kertomuksesta ilmeni kokemus epävarmuudesta siinä, saako lapsi hyvän sijaishuoltopaikan, jossa kohdellaan häntä hyvin vai ei. Monessa kertomuksessa tuli esiin nuorten kokeneen kaltoinkohtelua sijaishuoltopaikassaan. Nuoret kokivat myös olleensa onnekkaita ja etuoikeutetussa asemassa, jos olivat saaneet hyvän sijaisperheen, jossa heistä välitettiin ja pidettiin hyvää huolta. Ajattelen, että hyvän sijaishuoltopaikan ei

pitäisi olla onni ja etuoikeus. Se on oikeus, jonka tulisi toteutua jokaisen lastensuojelun sijaishuollossa asuvan lapsen ja nuoren kohdalla.

Pölkin (2012, 107) tutkimuksen mukaan lapset ja nuoret kokivat osallisuuden toteutumista estäväksi tekijäksi lasten lojaalisuuden vanhempiaan kohtaan. Lojaalisuus vanhempiin näkyi myös eräässä aineistoni kertomuksessa suhteessa lapsen esittämään valintaan siitä, missä haluaisi asua. Valinnan teki vaikeaksi se, ettei lapsi halunnut pahoittaa kummankaan vanhemman mieltä. Lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan tulisikin ottaa aina huomioon, kun mietitään sitä, miten lapsen näkemyksiä kuullaan ja millaisiin asioihin lapsen tulisi ottaa kantaa. Lapselle pitäisi pystyä kertomaan riittävän ymmärrettävästi, että aikuiset kantavat vastuun suurista ja elämän kannalta merkittävistä päätöksistä ja että lapsen ei ole pakko ilmaista niissä mielipidettään, jos ei sitä halua tehdä.

Križin ja kumppaneiden (2017, 39) tutkimuksesta löytyi niin ikään samankaltaisuuksia tutkimustulosteni kanssa, sillä myös heidän tutkimuksensa osoitti, että lastensuojelun antaman tiedon määrä sekä sosiaalityöntekijän tiedot, taidot, välittäminen ja hyvän suhteen luominen lapsen kanssa vaikuttivat lapsen osallisuuden toteutumiseen. Samanlaisia havaintoja löytyi myös oman tutkielmani tuloksista. Laakson (2019, 65) tutkimus oli aikaisemmista tutkimuksista ainoa, jossa käsiteltiin lasten ja nuorten osallisuutta sijaishuollon päätöksentekoon. Siinä todettiin, että lapset kokivat pystyvänsä vaikuttamaan pienempiin, arkisiin asioihin, mutta eivät suurempiin ja elämän kannalta merkittäviin päätöksiin. (Mt.) Oman tutkielman muutamassa kertomuksessa ilmeni, miten vaikutusmahdollisuus suuressa ja elämän kannalta merkittävästä päätöksestä oli lapselle tai nuorelle liian suuri vastuu eikä lapsen valintaan pohjautuva päätös ehkä jälkikäteen katsottuna ollutkaan paras valinta. Monessa kertomuksessa nuoret ilmaisivat sosiaalityöntekijöiden tekemän päätökset merkittävässä asioissa, mutta he toivat tämän esiin vain todeten asian olevan näin. Tämä saa pohtimaan, miksi nuoret jättivät oman näkemyksensä kokonaan pois sosiaalityöntekijöiden päätöksistä kertoessaan. Laakson (2019, 68–69.) tutkimuksessa lapset kertoivat, että vaikka heille tarjottiin mahdollisuus tuoda esiin näkemyksiään, he jäivät pohtimaan mielipiteensä merkitystä ja kokivat, että viime kädessä päätösvalta on aikuisilla. Tämä voisi olla ainakin yksi selittävä kokemus myös tutkielmani nuorten kertomusten taustalla.

Nuorten kirjeistä nousseet osallisuuden toiveiden ja odotusten teemat olivat suppeampi kokonaisuus tutkimustuloksia verrattuna osallisuuden ja osattomuuden tuloksiin. Toiveiden ja odotusten saattoikin havaita muodostavan jatkumon osallisuuden ja osattomuuden kokemusten teemoille. Osallisuuden toiveiden ja odotusten teemoissa ei suoraan noussut esiin yhteisöihin kuulumiseen liittyviä toiveita. Tämän teeman esiintymisen kuitenkin osattomuuden kokemuksissa voi tulkita käänteisesti niin, että

lapsilla ja nuorilla on tarve ja toive kiinnittyä sekä kuulua lähiyhteisöihin, vaikka eivät esittäneet siihen liittyen suoria toiveita tässä aineistossa. Merkittävä osuus toiveista ja odotuksista koski nähdä ja kohdatuksi tulemistä erityisesti sosiaalityöntekijöiden taholta. Nuorten kertomuksista löytyi myös useita konkreettisia sijaishuollossa osallisuutta mahdollistaviin käytäntöihin liittyviä toiveita. Päätöksiin liittyen nuorten toiveena oli vaikuttaa niihin, ei niinkään päättää asioista itsenäisesti. Pienin osuus toiveista ja odotuksista käsitteli tiedon saamista. Kertomuksissa nousi esiin toive rehellisyydestä ja suoruudesta tiedon saamisen suhteen. Lisäksi toiveena oli saada tietoa oikeuksista ja biologisten vanhempien kuulumisista. Sijoitettujen lasten ja nuorten toiveisiin liittyen löytyi yhteneväisyyksiä aiemmasta tutkielmassani esittelemistäni tutkimuksista. Goodyerin (2011, 132) tutkimuksessa lapsilta kerätyissä suosituksissa sijaishuollon parantamiseksi yksi osa-alue oli kommunikoinnin parantaminen, joka sisälsi toiveen hyvästä tiedonkulusta viranomaisilta, kuulluksi tulemisen sekä yksityisasioiden yksityisenä pitämisen. Myös Pölkkin (2012, 107) tutkimuksessa lapset toivoivat sosiaalityöntekijöiltä aitoa kiinnostusta, kuuntelemista, näkemysten huomioimista ja totuudenmukaista tietoa sijoitukseensa liittyen.

Nuorten kertomuksissa ilmeni vaihtelua sen suhteen, miten he tunsivat osallisuuden oikeuksiaan sijaishuollon sosiaalityön käytännöissä. Huolestuttavaa oli, että tiedon puute oikeudesta tavata sosiaalityöntekijää kahden kesken nousi esiin useammassa kirjeessä. Huolestuttavaa oli myös monen nuoren kuvaus useista ajanjaksoista, jolloin he eivät tieneet, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä oli tai miten häneen saa yhteyden. Useammassa kertomuksessa ilmeni lapsen tai nuoren kaltoinkohtelua sijaishuolto paikassa ja tämän vuoksi olisi ensiarvoisen tärkeää, että lapsella tai nuorella olisi tieto sosiaalityöntekijästään ja tämän yhteystiedoista. Lisäksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota, että lapset ja nuoret tietäisivät oikeudestaan tavata sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken ja näitä tilaisuuksia aidosti järjestettäisiin. Nuoret toivat esiin puutteita sosiaalityöntekijän kohtaamisen taidoissa sijoitetun lapsen kanssa, mutta osalla oli hyviäkin kokemuksia kohdatuksi tulemisesta. Tähän vaikuttavat mahdollisesti sosiaalityöntekijöiden yksilölliset tiedot ja taidot lasten kohtaamisesta. Kiinnittämällä huomiota kohtaamiseen voidaan ainakin osittain parantaa lapsen osallisuuden toteutumista. Siksi tulisikin panostaa sosiaalityöntekijöiden kohtaamiseen liittyvän tietopohjan, taitojen sekä toimivien käytäntöjen kehittämiseen.

Nuoret toivat kirjeissään useasti esiin, että tiedostivat sosiaalityöntekijöillä olevan paljon velvoitteita sekä suuri määrä lapsia ja nuoria asiakkaina. Nuoret toivoivatkin, että sosiaalityöntekijät saisivat keskittyä siihen, mikä tehtävissä on tärkeintä eli lasten ja nuorten kohtaaminen ja tukeminen. Kaikki edellä mainitut ovat nousseet esiin myös sosiaalityöntekijöiden toiveissa, sillä tämä tulee esiin Pölkkin

(2012, 107) tutkimuksessa. Siinä sosiaalityöntekijät kokivat suurimmaksi esteeksi lasten osallisuuden toteuttamiselle niukat aika- ja henkilöstöressurit. Lisäksi tarvetta oli myös toimiville työkäytännöille, taidoille ja käytännön tiedolle lasten osallisuuden parantamiseksi. (Mt.) Kokemukseni mukaan mielipiteen selvittäminen mahdollisimman lapsilähtöisesti on asia, johon sosiaalityössä yritetään kiinnittää mahdollisimman paljon huomiota. Jotta sosiaalityöntekijä voisi tietää, mikä on lapsen kannalta mahdollisimman myönteinen ja turvallinen tapa ilmaista mielipiteensä, tulee sosiaalityöntekijällä olla tietoa, ymmärrystä ja keinoja lapsilähtöisten työskentelytapojen käyttämiseen. Lapsen yksilöllinen kohtaaminen taas edellyttää lapsen tuntemista, sillä sellainen työskentelytapa, joka sopii yhdelle, ei välttämättä ole ominainen tapa toiselle lapselle.

Tutkimuksen aineiston rajoitteena voi nähdä sen, miten se painottuu vaikuttamistarkoituksensa vuoksi enemmän lastensuojelun epäkohtiin. Tästä huolimatta esiin tuodut epäkohdat auttavat tunnistamaan niitä käytäntöjä, joihin sosiaalityössä voidaan kiinnittää huomiota ja kehittää paremmaksi. Näitä kehittämiskohteita olenkin tuonut edellä esiin. Toisaalta hyviä osallisuuden käytäntöjä olisi mahdollista löytää vielä enemmän aineistosta, joka keskittyisi enemmän lastensuojelun onnistumisiin ja toimiviin käytäntöihin, mutta katson epäkohtien esiin tuomisen olevan tarpeellista, sillä niiden kautta voidaan löytää tahtotila asioiden muuttamiseksi parempaan suuntaan. Tutkielman tuloksista löytyy yhtymäkohtia aiemman tutkimuksen kanssa ja niiltä osin tulosten voi katsoa vahvistavan aikaisempien tutkimusten tuloksia. Tutkielmaan valittu aiempi tutkimus ei kuitenkaan käsittele osallisuutta laajemmasta, yhteisöihin tai yhteiskuntaan kuulumisen näkökulmasta vaan keskittyy yksityiskohtaisempiin osallisuuden osa-alueisiin. Sijaishuollossa olevien lasten osallisuuden kokemukset lähiyhteisöissään ja yhteiskunnassa voisikin olla mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe. Kuulumisen tunne tai sen puute on vain pieni osa tätä tutkielmaa, mutta sen avaaminen tarkemmin jonkin toisenlaisen aineiston avulla voisi olla merkityksellinen aihe lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityön tietopohjan kannalta.

Tutkielman tekeminen on ollut ennen kaikkea itselleni opettavainen prosessi ja pakottanut aidosti keskittymään siihen, mitä lapset ja nuoret haluavat oikeasti kokemuksillaan sanoa ja kertoa. Ajattelen tämän kehittäneen myös omia kohtaamisen taitojani käytännössä, sillä keskittyminen lasten ja nuorten kertomukseen ja sen tunnistaminen osaksi nuorten elämäntarinaa on olennainen osa kohtaamista lasten ja nuorten kanssa. Lisäksi tutkimusprosessin avulla olen itse saanut kokonaiskäsityksen tutkitavasta aiheesta ja toivon sen välittyvän myös lukijalle.

LÄHTEET

Alatalo, Marjo & Miettunen, Nanna & Liukko, Eeva & Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa – Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Helsinki: THL - Työpaperi 39/2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139080/URN_ISBN_978-952-302-797-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 2.1.2024.

Araneva, Mirjam (2022) Lapsen suojeleminen: Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Alma Talent.

Arnstein, Sherry (1969) A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners. 35 (4): 216–224.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Craib, Ian (2000) Narratives as Bad Faith. Teoksessa: Molly Andrews & Shelley Day Sclater & Corinne Squire & Amal Treacher (toim.) Lines of Narrative: Psychosocial Perspectives. London: Routledge.

Forssel, Martta & Kuoppala Tuula (2023) Lastensuojelu 2022: Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Helsinki: THL - Tilastoraportti 24/2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence=1 Viitattu 26.10.2023.

Goodyer, Annabel (2011) Child-centred foster care a rights-based model for practice. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Hallintolaki 434/2003.

Hart, Roger (1992) Children's participation – From Tokenism to Citizenship. Florence: UNICEF. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf Viitattu 29.9.2023.

Heikkinen, Hannu (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimusten teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_252+2006.pdf Viitattu 29.12.2023.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_164+2014.pdf Viitattu 2.1.2024.

HE 170/2021. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta 170/2021. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210170> Viitattu 21.11.2023.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 26.1.2024.

Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimusten teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Josselsson, Ruthellen (2004) Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa: Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana – Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiilakoski, Tomi (2008) Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa: Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Kohonen, Iina & Kuula-Luumi, Arja & Spoof, Sanna-Kaisa (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 17.11.2023.

Kouvonen, Petra (2011) Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä. Teoksessa: Mirja Satka & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino.

Križ, Katrin & Roundtree-Swain, Dakota (2017) “We are merchandise on a conveyer belt”: How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their care. *Children and Youth Services Review* 78, 32–40.

Kuntaliiton lastensuojelukysely (2018) Lastensuojelun tilanne vaikeutunut. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2018/kuntaliiton-lastensuojelukysely-lastensuojelun-tilanne-vaikeutunut> Viitattu 8.1.2024.

Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta”: huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, Riitta (2016) Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa: Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996.

Lamponen, Tuuli (2016) Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? Teoksessa: Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lastensuojelun käsikirja (THLa) Kiireellinen sijoitus. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus> Viitattu 28.12.2023.

Lastensuojelun käsikirja (THLb) Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo> Viitattu 3.1.2023.

Lastensuojelun käsikirja (THLc) Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojelun-tarpeen-selvittaminen> Viitattu 3.1.2023.

Lastensuojelun käsikirja (THLd) Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, mitoitus ja täydennyskoulutus. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-sosiaalityontekijan-kelpoisuus-ja-tehtavatm> Viitattu 19.11.2023.

Lastensuojelun käsikirja (THLe) Päätöksentekoprosessi. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanonon-valmistelu-ja-paatoksenteko/paatoksentekoprosessi> Viitattu 28.12.2023.

Niemi, Minna & Eriksson, Pia (2023) Sijoitettuna asuvien peruskouluikäisten kokemuksia terveydestä, päihteistä, väkivallasta ja palveluista. Helsinki: THL – Tutkimuksesta tiiviisti 53/2023 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147428/URN_ISBN_978-952-408-189-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 17.11.2023.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.

Pajulammi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Perhehoitolaki 263/2015.

Pölkki, Pirjo & Vornanen, Riitta & Pursiainen, Merja & Riikonen Marjo (2012) Children's Participation in Childprotection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child care in practice: Northern Ireland journal of multi-disciplinary child care practice*. Vol.18 (2): 107–125.

Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa: Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

Riessman, Katherine (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. California; SAGE Publications.

Saastamoinen, Kati (2010) *Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita.

Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15,2, 107–117.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Thomas, Nigel (2002) *Children, family and the state. Decision-making and child participation*. Bristol: The Policy Press.

Toivonen, Virve-Maria (2017) *Lapsen oikeudet ja oikeusturva: Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Jarkko Toikkanen & Ira Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö*. Lapland University Press: Rovaniemi. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63420/Kokemuksen_tutkimus_VI_Toikkanen_Virtanen_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 28.9.2023.

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo Jaana (2012) ”Suojele unelmia, vaali toivoa”: Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. [https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf/50eb678a-32c8-adc8-e817-a16edf5e3c3c/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf/50eb678a-32c8-adc8-e817-a16edf5e3c3c/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf?t=1601455371059](https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf/50eb678a-32c8-adc8-e817-a16edf5e3c3c/%E2%80%9DSuojele+unelmia,+vaali+toivoa.%E2%80%9D+Nuorten+suositukset+lastensuojelun+ja+sijaishuollon+laadun+kehitt%C3%A4miseksi.pdf?t=1601455371059) Viitattu 20.10.2023.

Westlund, Onni & Kaijanen, Milja & Koskenkorva Marjukka (2020) 101 kirjettä. Jyväskylä: Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/02/101-kirjetta%CC%88-1.pdf> Viitattu 21.9.2023.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060> Viitattu 21.9.2023.